

Jongemannen in de herontwikkelde openbare ruimte

Een onderzoek naar het gevoel van veiligheid onder jongemannen op het Schouwburgplein en de Beurstraverse te Rotterdam

**Master Thesis Urban Geography
University Utrecht**

Datum: 25 mei 2011
Student: Jort Jehee, 3069346
Begeleiders: Dr. Bas Spierings & Dr. Irina van Aalst

Jongemannen in de herontwikkelde openbare ruimte

Een onderzoek naar het gevoel van veiligheid onder jongemannen op het Schouwburgplein en de Beurstraverse te Rotterdam

**Master Thesis Urban Geography
University Utrecht**

**Datum: 25 mei 2011
Student: Jort Jehee, 3069346
Begeleiders: Dr. Bas Spierings & Dr. Irina van Aalst**

Samenvatting

Volgens de Franse socioloog Lefebvre (1990) creëert elke samenleving zijn eigen openbare ruimte. Omdat de samenleving continue verandert, verandert ook de openbare ruimte continue. Verschillende maatschappelijke en bestuurlijke trends uit de laatste twee decennia hebben geleid tot de herontwikkeling van de openbare ruimte in de Nederlandse binnensteden.

Traditioneel gezien zijn in Nederland de binnensteden het terrein voor de detailhandel. Een individualistische samenleving en de toegenomen welvaart en mobiliteit hebben echter geresulteerd in een nieuwe consument die ook nieuwe eisen aan het consumptie landschap is gaan stellen. De nieuwe consument laat zich leiden door beleving, vermaak en is op zoek naar een veilig winkelgebied zonder zorgen (Melik, 2008, Spierings, 2006). De Nederlandse binnensteden zijn hun openbare ruimten gaan herontwikkelen om aan deze eisen te voldoen. Ook de toenemende decentralisatie van overheid is hierin een belangrijke factor. Steden zijn meer en meer zelf verantwoordelijk voor hun inkomsten en het aantrekken van deze nieuwe consument zien zij als een middel om de stedelijke economie te stimuleren. Bij de herontwikkelingen spreekt de literatuur over het ontstaan van *Themed Spaces* en *Secured Spaces* (Melik, 2008). *Themed Spaces* zijn ruimten waarbij vooral vermaak en beleving centraal staan. *Secured Spaces* zijn ruimten die vooral veilig dienen te zijn. Omdat de steden de herontwikkeling voor het grootste deel zelf moeten bekostigen, zijn steden hierbij op zoek gegaan naar andere financiële middelen. Bij verschillende herontwikkelingen zijn om deze reden ook private partijen betrokken.

In dit onderzoek zijn twee in de jaren 90 herontwikkelde openbare ruimten in het centrum van Rotterdam, het Schouwburgplein (SBP) en de Beurstraverse (BTR), onderzocht op het gebied van veiligheid en beleving onder jonge mannelijke bezoekers. Hierbij is vooral gekeken naar de invloed van de sociale omgeving, de fysieke omgeving en het moment op de dag. Het SBP wordt in de literatuur gezien als *themed space* en de BTR als *secured space*, waarbij bij de herontwikkeling van de BTR tevens private partijen hebben mee geïnvesteerd in de hoedanigheid van een consortium (Melik, 2008).

Het onderzoek is uitgevoerd aan de hand van literatuur onderzoek, observaties en diepte interviews met een tiental hoogopgeleide autochtone jongemannen in de leeftijdsgrens van 18-30 jaar. De openbare ruimte is voor deze groep een interessant gebied. Het is de plek waar zij soortgenoten en mogelijke partners en vrienden kunnen ontmoeten, waar zij zichzelf een identiteit kunnen geven en waar zij kunnen laten zien dat ze tot een bepaalde subgroep behoren. De openbare ruimte is ook de plek waar verschillende subgroepen in conflict met elkaar kunnen staan en elkaar verdringen (Van Aalst & Ennen, 2002). Op het gebied van veiligheid in de openbare ruimte zijn jongemannen een interessante groep aangezien jongemannen tot voor kort weinig aandacht hebben gekregen in de *fear* literatuur. Dit terwijl deze groep het vaakst subject is van vergrijpen in de openbare ruimten (Brownlow, 2005; Pain, 2003; Day et al. 2003).

Het literatuur onderzoek heeft naast een theoretisch kader geleid tot een antwoord op de vraag in hoeverre veiligheid een rol heeft gespeeld bij de herontwikkeling van het SBP en de BTR. Het blijkt dat vooral bij de BTR – in de literatuur aangeduid als *secured space* - veel veiligheidsmaatregelen zijn genomen. De BTR is een verdiepte winkelstraat in het midden van de stad en kent onder andere cameratoezicht, een hangverbod, surveillance personeel en diverse veiligheidsmaatregelen in het ontwerp, zoals het ontbreken van banken, die moeten zorgen voor een veilig winkelgebied. De genomen veiligheidsmaatregelen

waren in dit geval het resultaat van de gestelde eisen van de mee-investerende private partijen. Ook een eenzijdig ruimtegebruik met slechts winkels en een metrostation was een wens van het consortium. Het SBP een uitgestrekt plein in het midden van de stad, omringd door culturele centra en horeca – in de literatuur aangeduid als *themed space* -, kent een beperkt aantal veiligheidsmaatregelen. De aanwezige veiligheidsmaatregelen, zoals sinds kort cameratoezicht, zijn niet zo zeer het resultaat van de herontwikkeling maar van algemene veiligheidsmaatregelen in de gehele Rotterdamse binnenstad.

Observaties, verspreid over de dag op drie verschillende dagen, hebben een waardevol beeld gegeven van de bezoekers en het gebruik van het plein op verschillende tijdstippen. Deze observaties en de bevindingen uit de literatuur zijn gebruikt ter voorbereiding van de diepte interviews met de jongemannen. In deze diepte interviews is de (veiligheids)beleving op de twee openbare ruimten ter sprake gekomen.

Uit de interviews blijkt dat alle jongemannen bekend zijn met de betreffende openbare ruimten en dat zij zich in deze ruimten over het algemeen veilig voelen. Vooral hun eigen ervaringen zijn verantwoordelijk voor het veiligheidsgevoel dat zij bij de ruimten hebben. Verhalen van derden en de media, die volgens de literatuur ook een belangrijke rol spelen bij de creatie van veiligheidsgevoelens in de openbare ruimte (Van Aalst & Schwanen, 2009), hebben een minder doorslaggevende rol. Toch spelen ook deze verhalen een rol bij de negatieve connotatie van bepaalde tijdstippen en subgroepen.

Dat jongemannen zich niet snel angstig voelen in de openbare ruimte is niet geheel verassend. Uit de literatuur bleek al dat de masculiene identiteit van jongemannen bepalend is voor hun veiligheidsgevoel en resulteert in een zelfverzekerdheid en onbevreesdheid in de openbare ruimte. Het is echter juist ook deze masculiene identiteit die door ongevraagde ontmoetingen aangetast kan worden en daarbij niet meer vanzelfsprekend is. Het blijkt, zoals ook is gebleken uit de literatuur (Brownlow, 2005), dat jongemannen strategieën hanteren om dergelijke situaties te voorkomen. Zo nemen zij bewust (en onbewust) hun omgeving in zich op om zo eventueel een situatie geheel te ontwijken, dan wel een situatie de baas te zijn door op de hoogte te zijn van eventuele vluchtwegen en omstanders. Dit leidt er toe dat vooral de fysieke omgeving bepalend is voor het kunnen toepassen van deze strategieën. Een donkere en onoverzichtelijke ruimte beperkt jongemannen op het kunnen toepassen van deze strategie en is hiermee een negatieve factor op hun veiligheidsgevoelens. Dit is bijvoorbeeld het geval op de grote uitgestrekte en slecht verlichte vlakte van het SBP in de avond. Ook in de smalle ruimte van de BTR wordt in de avond als onoverzichtelijk gezien, met bovendien weinig vluchtwegen. Het moment van de dag maakt hierbij ook een verschil, waarbij de avond een negatieve factor is op het veiligheidsgevoel door een mindere mate van licht en dus overzicht.

Wat opvallend is, is dat dezelfde ‘onoverzichtelijke’ ruimte van de BTR tijdens de dag niet werd benoemd als negatieve factor op het veiligheidsgevoel van de jongemannen. Het aanwezige winkelpubliek in de ruimte creëert een mate van sociale controle die een positievere uitwerking heeft op het veiligheidsgevoel dan de negatieve beperking van het overzicht. De aan of afwezigheid van publiek in de BTR door de aanwezigheid van winkeltijden is het resultaat van het eenzijdige ruimtegebruik en kan dus als gevolg worden gezien van de herontwikkeling. Ook de sociale controle op het SBP wordt als een duidelijke positieve factor op het veiligheidsgevoel genoemd. Deze is door een veelvoud van verschillende functies aan het plein minder tweeledig dan in de BTR. Echter ook hier is de sociale controle in de avond minder gedurende de dag, door minder publiek en een beperkter overzicht.

Naast deze positieve factor van de sociale omgeving op het veiligheidsgevoel van jongemannen komt uit het onderzoek ook een duidelijk negatieve factor van de sociale omgeving naar voren. Zo storen jongemannen zich vaak aan bepaalde typen bezoekers in de openbare ruimte, zoals daklozen/junks, uitgaanspubliek en hangjongeren. In overeenkomst met wat er in de literatuur wordt beweerd, voelen bezoekers zich in de openbare ruimte zich eerder ongemakkelijk bij een ontmoeting met bezoekers die behoren tot een verschillende 'subgroep'. De benoemde type bezoekers komen vaker voor in een ruimte waar zij kunnen verblijven, zoals op de bankjes op het SBP. Deze bankjes zijn bij de herontwikkeling van de BTR bewust uit het ontwerp gelaten.

De literatuur spreekt over een toenemende verdringing van bepaalde subgroepen door claimgedrag in de openbare ruimte door andere subgroepen. Uit het onderzoek blijkt dat vooral hangjongeren op de bankjes van het SBP aanwezig zijn en dat bijvoorbeeld de doelgroep uit dit onderzoek zich liever niet op deze bankjes begeeft. Dat de jongemannen zich liever niet op het plein begeven heeft deels te maken met de aanwezigheid van de hangjongeren en er kan dan ook gesproken worden van een zekere mate van een 'geclaimde' ruimte. Echter, naast de aanwezigheid van deze groep wordt ook de fysieke ruimte benoemd. De jongemannen geven aan de ruimten niet aantrekkelijk genoeg te vinden om er een langere tijd te verblijven.

Het blijkt dat veiligheidsgevoelens en het gedrag van jongemannen zowel door de fysieke als sociale omgeving wordt bepaald en dat deze elkaar daarbij ook nog eens beïnvloeden. Daarnaast is er een sterke invloed van het moment op de dag op het veiligheidsgevoel. Het verbeteren van de veiligheid moet daarom gezien worden in een samenspel van verbeteringen in zowel de sociale als fysieke omgeving. Het ontwerp bij de herontwikkeling van het SBP en de BTR heeft geresulteerd in een fysieke en sociale omgeving die leidt tot verschillende belevingen en veiligheidsgevoelens gedurende de dag, waarvan er reeds enkele zijn besproken.

Het fysieke ontwerp van het SBP had moeten zorgen voor een esthetisch aangename ruimte waar men elkaar graag ontmoet, zoals een *themed space* ook betaamd. Echter, uit het onderzoek is gebleken dat de ruimte niet zo wordt ervaren. De ruimte wordt juist als kil en te wijds ervaren. Dit is echter het resultaat van een uniek ontwerp. Vele andere *themed spaces* resulteren ongetwijfeld wel tot aangename plekken van verblijf. De geplande revitalisatie van het plein zal de aantrekkelijkheid van het plein mogelijk doen vergroten. Het nieuwe ontwerp en de verscheidenheid aan functies die het plein nu al kent, zal kunnen resulteren in een gemixt publiek gedurende de dag en hiermee een grote mate van sociale controle. Deze sociale controle is van groot belang voor de veiligheidsgevoelens, zoals uit dit onderzoek blijkt.

De sociale controle is door het eenzijdige ruimtegebruik van de BTR sterk vertegenwoordigd tijdens de winkeltijden en afwezig buiten de winkeltijden. Dit maakt de ruimte tijdens de winkeluren tot een veilige ruimte en buiten de winkeltijden tot een uitgestorven onaangename ruimte, waarbij de jongemannen geen idee hebben wat zij daar te zoeken hebben. Het eenzijdige ruimtegebruik is een direct resultaat van de plannen bij de herontwikkeling. Hiermee creëert een dergelijk herontwikkeling een zekere mate van parochialisering in de binnenstad.

Daarnaast zorgt het ontbreken van banken, het samenscholingsverbod en surveillance personeel ertoe dat de ruimte niet door bepaalde groepen wordt gebruikt als hangplek. Dit kan als positief worden gezien, maar ook dit resulteert in een zekere mate van parochialisering van de binnenstad. De consumenten weten de ruimte te vinden en de overige groepen gaan op zoek naar een andere ruimte om te verblijven. Bovendien lijken andere veiligheidsmaatregelen zoals

videobewaking nauwelijks invloed te hebben op de veiligheidsgevoelens van de jongemannen. Het is de vraag of het ontstaan van dergelijke ruimte dan ook een gewenste ontwikkeling is.

De omgeving...

*de omgeving
van de mens
is zijn medemens*

Jules Deelder, 2004

Een woord vooraf

De wereld om mij heen heeft sinds ik kon kijken mijn interesse gewekt en sindsdien nooit meer losgelaten. Als kleine kwajongen was ik niet weg te slaan van de Bosatlas. Ik stond er mee op en ging er mee naar bed. Deze wereld wilde ik beter leren kennen en begrijpen. De keuze voor het volgen van de studie sociale geografie was hierin een logische en juiste keuze. Tijdens deze studie hebben steden mijn bijzondere interesse gewekt. Ik zie steden als fascinerende, intrigerende en interessante plekken waar de wereld samenkomt en elkaar ontmoet.

Ook in de steden zijn er plekken waar de stad samenkomt en elkaar ontmoet. Dit zijn de openbare ruimten. De openbare ruimte is het onderwerp van mijn scriptie, *Jongemannen in de herontwikkelde openbare ruimte*, die op dit moment voor u ligt. De thesis is het eindproduct van mijn master stadsgeografie en van mijn tijd als student sociale geografie aan de Universiteit Utrecht. Een tijd die ik als een van de mooiste van mijn leven kan bestempelen. Een tijd waarin ik veel heb geleerd en waarin ik mooie dingen heb mogen meemaken met al mijn vrienden en vriendinnen die ik tijdens mijn studententijd heb mogen ontmoeten.

Nu er een eind gekomen is aan mijn studententijd is het een mooie gelegenheid om de mensen, die mij tijdens deze periode hebben geholpen, te bedanken. Ten eerste zijn dit mijn ouders. Zij hebben mij altijd gesteund in mijn keuzes en hebben een groot deel van mijn studie bekostigd. Ook wil ik graag mijn vele vrienden en vriendinnen bedanken, die mij een onvergetelijke aangename studententijd hebben bezorgd. Ik zal hen ook na mijn studententijd niet uit het oog verliezen. Natuurlijk wil ik ook iedereen bedanken die een bijdrage heeft geleverd aan dit onderzoek. Dit zijn de geïnterviewde jongemannen die hun tijd vrij hebben willen maken om mij te helpen bij het onderzoek. Mijn begeleiders Dr. Irina Van Aalst en Dr. Bas Spierings die mij een leerzame begeleiding hebben gegeven. Mark Klaarenbeek wil ik graag bedanken voor zijn hulp bij het vervaardigen van de plattegronden. Emiel Bijlmakers wil ik tot slot in het bijzonder bedanken; zijn huis in het hartje van Rotterdam was een warm toevluchtsoort waar ik tijdens de lange en koude dagen van het observeren zelfs een maaltijd voorgeschoteld kreeg en een bed om te overnachten.

Het onderzoek was uiteindelijk een lang proces. Een proces waarbij werd gevallen en soms de boeken moedeloos aan de kant werden geschoven, maar het was juist ook een proces waarin werd opgestaan en waarin met veel enthousiasme tot in de late uurtjes werd doorgewerkt. Juist door dit proces heb ik opnieuw veel kunnen leren.

Ik begon dit woord vooraf met het feit dat ik de wereld om mij heen beter wilde leren begrijpen. Mede dankzij mijn studie ben ik dit ook gaan doen. Echter, ik besef dat de wereld om mij heen nooit volledig te begrijpen zal zijn. Dit is juist de charme van onze wereld en het is de reden dat wij geografen nieuwsgierig blijven in de wereld om ons heen. Als onze omgeving volledig te begrijpen is, waarom

zouden wij deze dan nog verder bestuderen. Na het oplossen van een kruiswoordpuzzel leg je deze immers ook meteen weg. In dit opzicht is onze omgeving te vergelijken met een medemens. Hoe je ook je best doet, je zal een ander nooit volledig begrijpen, terwijl je er wel mee moet leren samenleven. Het gedicht *De omgeving* van Jules Deelder spreekt mij om deze vergelijking dan ook aan. Wij leven samen met een heel bijzonder en eigenzinnig medemens. Als wij goed voor deze medemens zorgen en ons best doen om hem beter te leren begrijpen, dan hebben wij allemaal een aangenaam medemens waarmee het goed samenleven is.

Om u nog een plezier te doen vindt u in de samenvatting in een notendop waar het in het onderzoek allemaal om is gegaan.

Ik wens u allen veel leesplezier,

Jort Jehee, Utrecht 06-05-2011

Inhoudsopgave

SAMENVATTING	3
1. INLEIDING	11
1.1 AANLEIDING	11
1.2 ONDERZOEKSVRAGEN	13
1.3 RELEVANTIE EN DOELSTELLING	14
1.4 GEBRUIKTE METHODEN EN OPBOUW VAN DE THESIS	18
2. HERONTWIKKELING IN DE OPENBARE RUIMTE	20
2.1 INLEIDING.....	20
2.2 DEFINITIE OPENBARE RUIMTE.....	20
2.3 DE NIEUWE CONSUMENT	21
2.4 FUNCTIE VERANDERING EN DE CONCURRENTIESTRIJD VAN BINNENSTEDEN	22
2.5 SECURED EN THEMED SPACES	23
2.6 PRIVATE INVESTERINGEN EN BEHEER IN DE OPENBARE RUIMTE	26
2.7 CONCLUSIES	27
3. VEILIGHEIDSGEVOELEN IN DE OPENBARE RUIMTE	29
3.1 INLEIDING.....	29
3.2 GEBRUIK VAN DE OPENBARE RUIMTE	29
3.3 HET (ON)VEILIGHEIDSGEVOEL (FEAR)	31
3.4 DE CONTEXT VAN HET VEILIGHEIDSGEVOEL.....	32
3.5 DE INVLOED VAN DE MEDIA OP VEILIGHEIDSGEVOELEN.	33
3.6 MANNEN EN HET GEVOEL VAN VEILIGHEID IN DE OPENBARE RUIMTE.	34
3.7 JONGEREN EN VEILIGHEID IN DE OPENBARE RUIMTE.	36
3.8 BELEID TEN AANZIEN VAN VEILIGHEID IN DE OPENBARE RUIMTE	37
3.9 CONCLUSIES EN CONCEPTUEEL MODEL.	38
4. RESEARCH DESIGN EN ONDERZOEKSMETHODE	42
4.1 INLEIDING.....	42
4.2 ANALYSE VAN DE OPENBARE RUIMTE IN ROTTERDAM	42
4.3 OBSERVATIES	42
4.3.1 <i>Verantwoording onderzoeksinstrument</i>	42
4.3.2 <i>Materiaal verzameling</i>	43
4.3.2.1 <i>Observatiepunten</i>	43
4.3.2.2. <i>Observatieschema</i>	44
4.3.2.3 <i>Observatieprotocol</i>	45
4.3.2.4 <i>Uitleg toepassing observatieprotocol</i>	47
4.3.2.5 <i>Rapportage algehele gebruik en opvallendheden</i>	48
4.3.3. <i>Verwerking en preparatie van de gegevens</i>	48
4.3.4 <i>Ervaringen bij de dataverzameling</i>	49
4.4 DIEPTE INTERVIEWS	49
4.4.1 <i>Populatie</i>	49
4.4.2. <i>Verantwoording onderzoeksinstrument</i>	49
4.4.3. <i>Materiaal verzameling</i>	50
4.4.5 <i>Verwerking en preparatie van de gegevens</i>	51
4.4.6 <i>Ervaringen bij de dataverzameling</i>	51
5.1 HERONTWIKKELING BEURSTRAVERSE EN SCHOUWBURGPLEIN	52
5.1 INLEIDING.....	52
5.2 BEURSTRAVERSE	53
5.3 SCHOUWBURGPLEIN.....	56
5.4 FEAR AND FANTASY	59
5.5 GEBRUIK VAN DE RUIMTEN	60

6. BEZOEKERS EN HET GEBRUIK VAN HET SCHOUWBURGPLEIN EN DE BEURSTRAVERSE.....	61
6.1 INLEIDING.....	61
6.2 BEZOEKERS EN HET GEBRUIK VAN HET SCHOUWBURGPLEIN	61
6.2.1 Ruimte als route op doorreis	61
6.2.3 Ruimte als verblijfsplaats	63
6.2.2 Kenmerken van de bezoekers van het Schouwburgplein	67
6.2.4 Jongemannen en het gebruik van de ruimte	71
6.3 BEZOEKERS EN HET GEBRUIK VAN DE BEURSTRAVERSE.	73
6.3.1 Ruimte als verblijfsplek.....	74
6.3.2 Gebruik van de ruimte als winkelgebied of als route op doorreis	75
7.3.3 Kenmerken van de bezoekers van de Beurstraverse tijdens de observaties.....	76
6.2.5 Gebruik en perceptie door jongemannen.....	78
7. HET GEVOEL VAN VEILIGHEID OP HET SCHOUWBURGPLEIN EN DE BEURSTRAVERSE.....	81
7.1 INLEIDING.....	81
7.2 JONGEMANNEN EN HUN GEVOEL OP HET SCHOUWBURGPLEIN	81
7.2.1 Fysieke omgeving	82
7.2.2 Andere bezoekers.....	87
7.3 JONGEMANNEN EN HUN GEVOEL IN DE BEURSTRAVERSE	91
7.3.1. De fysieke omgeving	91
7.3.2 Sociale omgeving.....	93
8. CONCLUSIES EN AANBEVELINGEN.....	96
8.1 ROL VAN VEILIGHEID BIJ DE HERONTWIKKELING VAN DE BEURSTRAVERSE EN HET SCHOUWBURGPLEIN... 96	
8.2 DE INVLOED VAN DE FYSIEKE OMGEVING OP HET VEILIGHEIDSGEVOEL	97
8.3 DE INVLOED VAN DE SOCIALE OMGEVING OP HET VEILIGHEIDSGEVOEL.....	100
8.4 DE TEMPORELE CONTEXT VAN HET VEILIGHEIDSGEVOEL.....	103
8.5 REACTIES OP DE VEILIGHEIDSGEVOELENS.....	104
8.6 HET VEILIGHEIDSGEVOEL VAN JONGEMANNEN IN DE HERONTWIKKELDE OPENBARE RUIMTE	106
LITERATUUR	108
APPENDIX	113

1. Inleiding

1.1 Aanleiding

Steden spelen een belangrijke en grote rol in onze geschiedenis. Civilisatie is niet voor niets afgeleid van het Latijnse woord *civis* dat stedeling betekent. Het zijn de steden vanuit waar de wereld werd gekoloniseerd, een wereldhandel ontstond, de industriële revolutie ontstond. Het waren de steden die centraal staan bij veel culturen, sport en godsdiensten. Kortom steden zijn voor de mens fascinerende en intrigerende plekken in de wereld. En ook in de toekomst zullen steden een belangrijke rol blijven spelen. Op dit moment woont meer dan de helft van de wereldbevolking in een stad en het ziet er naar uit dat dit in de toekomst zal stijgen (UNFPA, 2009).

Ook steden kennen fascinerende, intrigerende en interessante plekken. Dit zijn de openbare ruimten. Het is de openbare ruimte waar de stad de stad ontmoet. Het is de verzamelplaats van de stad, zoals het Griekse woord *agora* ook aangeeft. In de openbare ruimte komen alle groepen uit de samenleving elkaar tegen. Het is de plek waar advocaten hun broodje eten op een terras, waar de junks hun geld bij elkaar proberen te bedelen en waar jonge kinderen verstoppertje spelen. Het is de ruimte waar de mens naast en met elkaar leeft. Het is bovendien ook een ruimte met betekenis. Het is de ruimte waarin mensen zich uitdrukken. Door kleding, graffiti en muziek geven mensen zichzelf in de openbare ruimte een bepaalde identiteit. Standbeelden, straatnamen en herinneringen geven bepaalde openbare ruimte ook een symbolische betekenis. Het is de openbare ruimte waar mensen bij elkaar komen om te herdenken, te feesten en te demonstreren.

Overheden zien de openbare ruimte als een belangrijk en interessant gebied. Openbare ruimten zijn vaak ontwikkeld en beheerd met bepaalde achterliggende gedachten over functie en gebruik. Zo zijn de 19^e eeuwse boulevards in Parijs ontworpen met de gedachte de bevolking onder controle te houden, nadat verschillende regimes omver waren geworpen. De boulevards waren overzichtelijk en boden genoeg ruimte om troepen door de straten te laten manoeuvreren. Het Central Park in New York is op haar beurt ontworpen om mensen te kunnen laten vluchten uit het drukke stadsleven. De Franse socioloog Henri Levebvre (1990) geeft aan dat elke samenleving zijn eigen openbare ruimte creëert. Dit gebeurt niet enkel door de ideeën van planners, maar vooral ook door bezoekers zelf. Vaak is het zo dat de planners openbare ruimten (her)ontwikkelen nadat de maatschappelijke trends en eisen zijn veranderd (Van Melik, 2008). Bezoekers van openbare ruimten zullen op hun beurt hun gedrag aanpassen aan de mogelijkheden en beperkingen die een (nieuwe) ruimte te bieden heeft. Verschillende Utrechtse geografen (Van Melik, Van Weesep & Van Aalst, 2005) noemen de openbare ruimten dan ook de spiegels van de samenleving. Elke samenleving creëert zijn eigen openbare ruimte en hierdoor is geen enkele openbare ruimte hetzelfde. De huidige openbare ruimte in Amsterdam ziet er totaal anders uit dan die van Sao Paulo. De huidige openbare ruimte van Amsterdam is niet te vergelijken met die uit de 17^e eeuw. Net als de samenleving verandert de openbare ruimte constant.

In de tweede helft van de 20^e eeuw hebben veel grote veranderingen in de maatschappij en samenleving plaatsgevonden. Zo heeft het modernistische gedachtegoed plaatsgemaakt voor het postmodernisme, is de wereld een stuk individualistischer geworden, is de welvaart gestegen, heeft men meer geld en tijd voor vrijetijd, verbindt men zijn of haar identiteit in grote mate met consumptie en speelt de media een steeds grotere rol in ons leven. Al deze

veranderingen hebben geleid tot een ander gebruik van de openbare ruimte en hiermee ook tot andere eisen aan deze ruimte.

Hiernaast hebben deze veranderingen geleid tot een andere overheidsstructuur. Sinds de jaren 80 is sprake van een toenemende decentralisatie van de overheid. Hierdoor dienen steden zelf een stedelijke economie te genereren om zeker te zijn van voldoende inkomsten. Steden zien de openbare ruimte hierbij als een middel om de economie te stimuleren. Kwalitatieve en attractieve openbare ruimte zou kapitaal, ondernemers, consumenten, professionals en toeristen aantrekken. In de veranderende samenleving zouden deze actoren steeds mobieler zijn geworden (Spierings, 2006; Van Melik, 2008; Hajer, 2001).

De veranderingen in de samenleving en de veranderende overheidsstructuur hebben het straatbeeld van de openbare ruimte de laatste decennia sterk veranderd. Waar voorheen veel binnenstedelijke pleinen slechts één functie hadden en vaak waren ingericht als parkeerterrein, werden deze pleinen na uitvoerige herontwikkelingen opnieuw plekken voor ontmoeting en uiteenlopende activiteiten. Vooral de binnensteden zijn na recente herontwikkelingen van de laatste twee decennia het decor geworden van het winkelen en andere vrijetijdsbestedingen. De verblijfsfunctie van de binnensteden is erg belangrijk geworden. Straten en pleinen zijn autoluw en er wordt veel zorg besteed aan de belevingswaarde en het karakteristieke, vaak historische uiterlijk van de binnenstad (RPB, 2004). De literatuur spreekt van het ontstaan van zogenaamde *themed spaces* (Van Melik, 2008; Van Melik et al., 2007)

Naast de belevingswaarde stond ook de veiligheid hoog op de agenda bij de herontwikkelingen van de binnensteden. Onder andere door de toenemende rol van de media werden de binnensteden steeds vaker met een onveilig gebied geassocieerd en dit terwijl de criminaliteit sinds de jaren 90 nagenoeg gelijk is gebleven (Speller, 2006; Miller, 2005). Een onveilig gevoel zou consumenten er van weerhouden om vrij te consumeren en terug te keren naar de stad. De herontwikkelingen zijn er dan ook op gericht geweest een grotere controle van de openbare ruimte te realiseren. De literatuur spreekt van het ontstaan van zogenaamde *secured spaces* (Van Melik, 2008; Van Melik et al., 2007).

Volgens verschillende onderzoekers (Bannister & Fyfe, 2001; Ellin, 2001; Young, 2006) zouden de trends van meer veiligheid en belevingswaarde bij de (her)ontwikkeling juist kunnen leiden tot meer angstgevoelens. De herontwikkelingen zouden een grotere fragmentatie van de stad tot gevolg hebben, doordat deze zich teveel op gewenste doelgroepen focussen. Een fragmentatie van de stad zou betekenen dat verschillende groepen mensen niet of minder in contact met elkaar komen. De angst voor elkaar kan hierdoor toenemen; onbekend maakt immers onbemind.

Vaak worden mannen en jongeren aangewezen als veroorzakers van mogelijke problemen in de openbare ruimte en hiermee ook als veroorzaker van onveiligheidsgevoelens in de openbare ruimte. Uit onderzoek blijkt echter dat vooral deze groepen in grote mate het subject van criminaliteit in de openbare ruimte zijn. De aandacht voor deze groepen als slachtoffer wordt vaak vergeten (Pain, 2003; Brownlow, 2004; Day et al., 2003). Hoe jongemannen in de nieuw herontwikkelde openbare ruimten veiligheid ervaren, staat centraal in dit onderzoek. Hierbij wordt gekeken wat invloed heeft op de veiligheidsgevoelens van jongemannen. Wat is bijvoorbeeld de invloed van bepaalde fysieke veiligheidsmaatregelen, die zijn getroffen bij de herontwikkeling, op de veiligheidsgevoelens? Wat is de invloed van de aanwezigheid van andere groepen bezoekers op het veiligheidsgevoel van onze onderzoeksgroep? En is hierbij nog een verschil tussen overdag en de avond? Ook de mate waarin jongemannen hun

gedrag aanpassen door de aanwezigheid van bepaalde veiligheidsgevoelens wordt in dit onderzoek onderzocht.

Het onderzoek maakt gebruik van twee recent (her)ontwikkelde openbare ruimten in Rotterdam als casestudies. Dit zijn het Schouwburgplein en de Beurstraverse. In de paragraaf *relevantie en doelstelling* (§1.3) wordt de doelgroep, de keuze voor Rotterdam en de twee openbare ruimten beargumenteerd. In de volgende paragraaf worden eerst de onderzoeksvragen gepresenteerd.

1.2 Onderzoeksvragen

De juist besproken aanleiding heeft geresulteerd in de volgende **centrale onderzoeksvraag**:

In hoeverre is er sprake van (on)veiligheidsgevoelens onder jonge mannelijke bezoekers van de herontwikkelde openbare ruimten in het stadscentrum en hoe gaan deze bezoekers om met de eventuele aanwezigheid van deze gevoelens?

In de onderzoeksvraag wordt gesproken over veiligheidsgevoelens en jongemannen. Ter verduidelijking eisen deze begrippen verdere uitleg. Wat onder veiligheidsgevoelens wordt verstaan, wordt in de paragraaf *Het (on)veiligheidsgevoel* (§3.3) uitvoerig besproken. Onder de jongemannen worden mannen verstaan in de leeftijdsgrens van 18 tot 30 jaren. De verantwoording voor deze leeftijdsgrens en de keuze van deze groep wordt in de paragraaf *relevantie en doelstelling* (§1.3) beargumenteerd.

De beantwoording van de centrale onderzoeksvraag zal geschieden door beantwoording van een aantal deelvragen.

Deelvragen:

1. *In hoeverre heeft veiligheid een rol gespeeld bij de herontwikkeling van de Beurstraverse en het Schouwburgplein?*
2. *In hoeverre speelt de fysieke omgeving een rol bij de veiligheidsgevoelens van jongemannen?*
3. *In hoeverre speelt de sociale omgeving een rol bij de veiligheidsgevoelens van jongemannen?*
4. *In hoeverre verschillen de veiligheidsgevoelens van jongemannen per moment van de dag?*
5. *Welk gedrag bij jongemannen kan als reactie worden gezien op de aanwezigheid van (on)veiligheidsgevoelens?*

Zoals blijkt richt de eerste deelvraag zich op de rol van veiligheid bij de herontwikkelingen. Deelvragen 2, 3 en 4 richten zich op de invloed van de context op het veiligheidsgevoel van jongemannen in de herontwikkelde openbare ruimte. De deelvragen onderscheiden hierin de fysieke, sociale en temporele context. Verdere uitleg over de context bij veiligheidsgevoelens komt in paragraaf § 3.4 en § 3.5 aan de orde. Deelvraag 5 richt zich op de mogelijke invloed van veiligheidsgevoelens op het gedrag van de jongemannen.

1.3 Relevantie en doelstelling

Verschillend onderzoek is gedaan naar gebruik en veiligheid in de openbare ruimte en naar herontwikkelingen in de openbare ruimte. Dit onderzoek geeft echter nieuw licht in deze onderzoeksgebieden, doordat het een analyse betreft van de *demand side* met jongemannen als specifieke doelgroep. In de volgende twee paragrafen wordt deze relevantie uitgelegd.

1.3.1 Demand side

De herontwikkelde openbare ruimte is te analyseren door te focussen op 1) de betrokken actoren bij de herontwikkelingen (*the supply side*) of 2) de bezoekers van de openbare ruimte (*the demand side*). Recent onderzoek naar de herontwikkelde openbare ruimten door Rianne van Melik (2008) heeft zich vooral gericht op de *supply side*. Haar proefschrift *Changing Public Space* geeft een helder beeld van de processen die hebben geleid tot de herontwikkelingen en de uitvoering van de herontwikkeling. Van Melik beschrijft in haar onderzoek onder andere de *supply side* van de twee cases, het Schouwburgplein en de Beurstraverse, die ook in dit onderzoek worden behandeld. De herontwikkelde openbare ruimten van de betreffende cases zijn inmiddels al enige tijd in gebruik en daarom is het een logische stap om de ervaringen van de bezoekers te onderzoeken: de *demand side*. Daarnaast is de openbare ruimte niet uitsluitend een product van de planners en architecten (*de supply side*), maar is het ook het dagelijks gebruik (*daily practise*) van de ruimte door de maatschappij en bezoekers (*de demand side*) die een ruimte creëren (Lefebvre, 1990).

Gelet op het veiligheidselement dat volgens veel literatuur (Bannister & Fyfe, 2001; Hajer, 2001, Ellin, 2001) een belangrijke rol heeft gespeeld bij recente herontwikkelingen van de openbare ruimte is de vraag gerechtvaardigd hoe veiligheidsgevoelens door de bezoekers worden ervaren, hoe zij hun gedrag hierop aanpassen en wat de invloed van de herontwikkelingen hierop zijn geweest.

Een ander onderzoek, *Openbare ruimten: tussen activiteit en attractiviteit* door van Aalst en Ennen (2002), heeft zich wel eerder gefocust op de *demand side* van onder andere de openbare ruimte van de cases die ook in dit onderzoek onderhavig zijn. Hoe de openbare ruimte van Rotterdam wordt gebruikt en wordt gewaardeerd stond centraal in dit onderzoek. Het kwantitatieve onderzoek heeft met het afnemen van een groot aantal enquêtes een waardevol beeld opgeleverd van wie welke ruimte gebruikt en hoe de bezoekers de verschillende aspecten van de openbare ruimte waarderen. Om een beter inzicht te krijgen in de betekenis van verschillende openbare ruimten voor specifieke bezoekers is echter aanvullend kwalitatief onderzoek nodig, zoals ook de aanbeveling van het betreffende onderzoek aangeeft. Daarbij moet volgens de aanbevelingen gedacht worden aan het observeren van (groepen) bezoekers op verschillende tijdstippen en het houden van diepte interviews met één specifieke groep. Dit zijn ook punten waarop het onderhavige onderzoek zich richt. Het onderzoek probeert aan de hand van observaties op verschillende tijdstippen een bezoekersprofiel van de openbare ruimte van de betreffende cases te schetsen. Daarbij wordt onder andere gekeken of en hoe bepaalde groepen zich bepaalde ruimten toe eigenen. Naderhand worden er diepte interviews gehouden met één specifieke groep, namelijk jongemannen, om de achterliggende gedachten van het gebruik en waarderingen van de ruimte naar voren te brengen. De invloed van veiligheidsgevoelens op het gebruik en waarderingen van de openbare ruimte door deze groep speelt een grote rol bij de interviews.

De keuze voor een focus op één specifieke groep is gerechtvaardigd, omdat dit een duidelijker beeld geeft dan een focus op alle bezoekers in het algemeen. De openbare ruimte wordt door veel verschillende groepen gebruikt en alle

bezoekers beleven en waarderen de stedelijke ruimte op hun eigen manier. De focus op één groep heeft hierdoor meer kans op duidelijke conclusies.

1.3.2 Jongemannen

De specifieke onderzoeksgroep in dit onderzoek is zoals vermeld jongemannen. Jongemannen zijn een interessante groep bezoekers van de openbare ruimte. In zekere zin zijn jongemannen een belangrijke consumentengroep en zou een binnenstad deze groep dan ook moeten verwelkomen. Echter, het zijn ook vaak de (jonge)mannen die worden gezien als veroorzakers van vergrijpen (tegen vrouwen) die zich afspelen in de openbare ruimte (Brownlow, 2005; Day et al., 2003; Pain, 2003).

De *fear* literatuur ziet zowel mannen (Brownlow, 2005; Day et al., 2003) als jongeren (Pain, 2000, 2001 & 2003) de laatste jaren als interessante groepen in de openbare ruimte en richt zich niet enkel meer op mannen en jongeren als veroorzakers van criminaliteit, maar juist ook op deze groep als mogelijke slachtoffers van criminele vergrijpen in de openbare ruimte. Uit onderzoek is gebleken dat vooral deze groepen het subject zijn van de meeste vergrijpen in de openbare ruimte (Brownlow, 2005; Day et al., 2003). De aandacht voor mannen en jongeren als slachtoffer van criminele vergrijpen in de openbare ruimte is lange tijd afwezig geweest in het publieke debat. Ook zijn deze groepen vaak vergeten bij raadplegingen omtrent de veiligheid van de openbare ruimte.

In dit onderzoek wordt een leeftijd tussen 18 en 30 jaar aangehouden. Voor deze leeftijdsgroep is de openbare ruimte een interessante en uitdagende omgeving. De openbare ruimte dient voor deze groep als trefpunt voor het ontmoeten van vrienden, maar ook van onbekende maatschappelijke soortgenoten. Tevens wordt de openbare ruimte gebruikt om te midden van anderen hun masculiniteit en identiteit te tonen (zie § 3.2 en § 3.6). Deze leeftijdsgroep is ook een groep die in de avonduren op stap gaat. Dit gaat vaak gepaard met alcohol en of drugsgebruik. Deze psychoactieve stoffen hebben vaak een dempend effect op vorming van ongemak en angst. Het onvoorspelbare gedrag van mensen onderinvloed beïnvloedt hiermee ook het gevoel van ongemak en angst bij de overige bezoekers van de openbare ruimte (§ 3.2).

Voor wat betreft het type jongemannen is bewust gekozen voor de hoogopgeleide autochtone jongeman. Deze keuze is gebaseerd op het idee dat eventueel geweld van gemarginaliseerde groepen, in relatie tot de 'protest masculinity' van Brownlow (2005) (§ 3.6), op de autochtone welgestelde bezoekers is gericht. Daarnaast is dit een interessante groep in Rotterdam aangezien de gemeente hoogopgeleide jongeren aan de stad probeert te binden (Gemeente Rotterdam, 2009).

1.3.3 De cases:

De cases van dit onderzoek zijn zoals vermeld twee herontwikkelde openbare ruimten van Rotterdam, de Beurstraverse en het Schouwburgplein. Deze cases zijn in de twee eerder besproken onderzoeken over de openbare ruimte gebruikt (zie § 1.3.1 *demand side*). Naast het feit dat dit praktisch is, is het tevens een interessante aanvulling op de inzichten in de wijze waarop de openbare ruimte door bezoekers wordt ervaren en gebruikt. Het is praktisch omdat voor een analyse over de *supply side* van beide openbare ruimten het onderzoek van Van Melik (2008) kan worden geraadpleegd. Dit scheelt veel extra research, waardoor het empirische onderzoek zich volledig op de *demand side* kan richten. Het is tevens een interessante aanvulling op de inzichten in de ervaringen en het gebruik van openbare ruimten door bezoekers, omdat het verder ingaat op de

aanbevelingen van Van Aalst en Ennen (2002) door te focussen op de betekenis van de openbare ruimte van één specifieke groep op verschillende tijdstippen.

Naast de bovengenoemde redenen zijn beide openbare ruimten en de stad Rotterdam op zichzelf interessante plekken om te onderzoeken.

Rotterdam

Rotterdam is met bijna 600.000 inwoners de 2e stad van Nederland en kent in uitzondering op veel andere steden in Nederland een modern gebouwd stadscentrum, aangezien het historische stadscentrum in de 2^e wereldoorlog is gebombardeerd. Rotterdam kent hierdoor minder restricties bij bouwprojecten, dan steden die wel te maken hebben met een historische kern. De herontwikkelingen kunnen hierdoor volledig in het teken staan van de eisen van de bezoekers en de ideeën van de planners bij de herontwikkeling.

Rotterdam is bovendien een van de eerste steden die het belang van kwalitatieve openbare ruimte heeft erkend en is ook een van de eerste steden die is begonnen met grootschalige herontwikkelingen van de openbare ruimte in de binnenstad. Veel andere steden nemen Rotterdam vaak als voorbeeld bij de herinrichting en herontwikkeling van hun openbare ruimte (Van Aalst & Ennen, 2002). Wat Rotterdam tevens uniek maakt, is dat Rotterdam op het gebied van het laten participeren van private partijen bij herontwikkeling van openbare ruimte als pionier kan worden gezien (Van Melik, 2008). Uit de recent (2010) opgestelde nota *Architectuur en Rotterdam* door het college van B&W van Rotterdam blijkt dat Rotterdam op dit moment nog steeds hoog inzet als het gaat om architectuur en ontwerp van de ruimtelijke omgeving (Gemeente Rotterdam, 2010d).

Verder kent Rotterdam, ondanks grote inzet van de gemeente en politie om dit tegen te gaan, een slechte reputatie betreffende de veiligheid van de stad. Onder andere door vele mediaberichten wordt Rotterdam vaak geassocieerd met problematische allochtone jeugd, straatbendes en criminaliteit. Op de jaarlijkse lijst 'Misdaadmeter' van het Algemeen Dagblad heeft Rotterdam meerdere malen op nr. 1 gestaan als onveiligste gemeente van Nederland (Algemeen Dagblad, 2009). Uit dit onderzoek zal blijken of jongemannen daadwerkelijk de openbare ruimte van Rotterdam als onveilig beschouwen. Verder zal blijken wat ten grondslag ligt aan deze eventuele gevoelens.

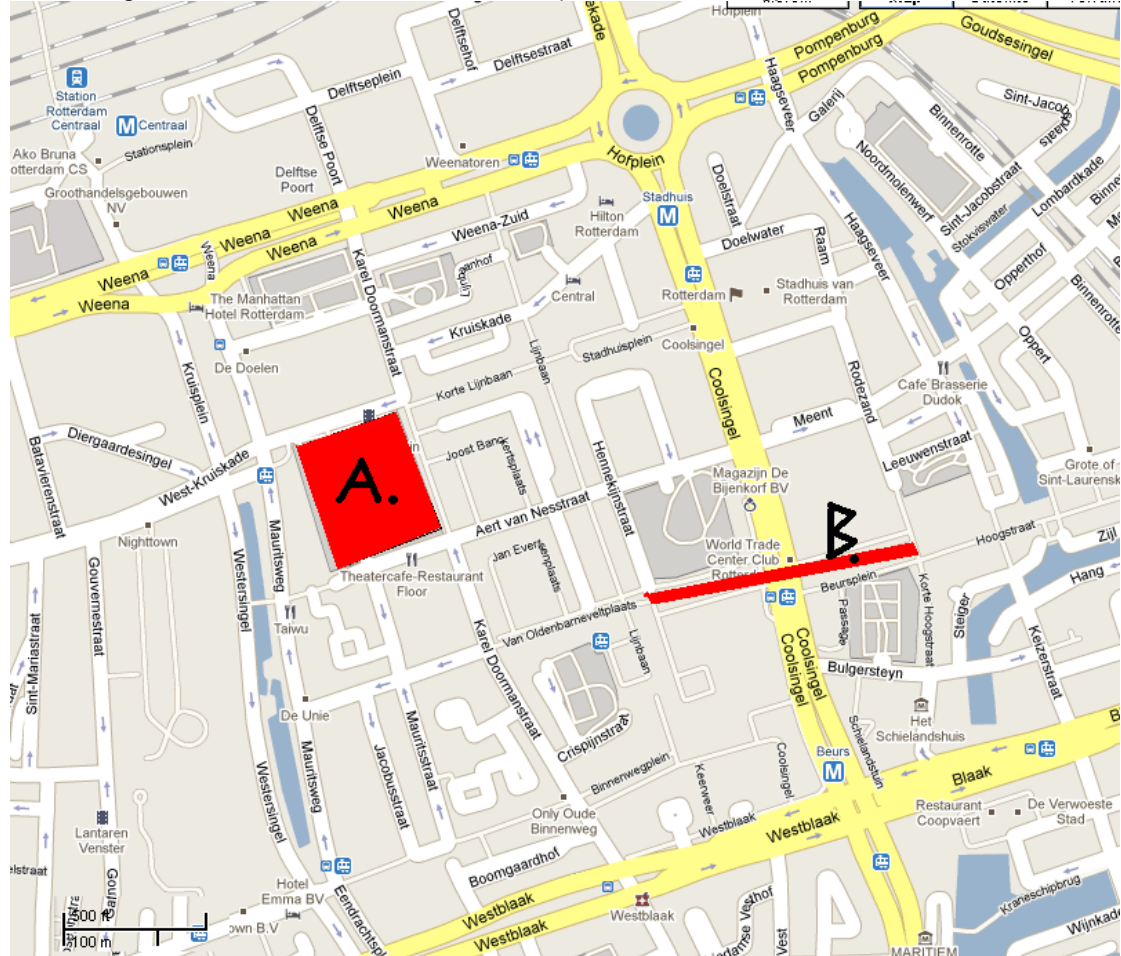
Beurstraverse en het Schouwburgplein

Zowel het Schouwburgplein als de Beurstraverse zijn in de jaren 90 (her)ontwikkeld en bevinden zich op korte afstand van elkaar in de binnenstad (zie afbeelding 1). De herontwikkeling van het Schouwburgplein heeft zich in grote mate gericht op het creëren van meer belevingswaarde in de ruimte en kan door de aanwezigheid van terrassen, evenementen en 'funshops' gecategoriseerd worden als een *themed space* (Van Melik, 2008). De Beurstraverse heeft zich voornamelijk gericht op het creëren van een aangenaam en veilig winkelgebied en kan door de aanwezigheid van CCTV (Closed-Circuit Television), extra regelgeving, een gedeeltelijke afsluiting bij nacht en beveiligingspersoneel worden gecategoriseerd als een *secured space* (Van Melik, 2008). In tegenstelling tot het Schouwburgplein is de herontwikkeling van de Beurstraverse in grote mate gefinancierd door private partijen.

Doordat beide openbare ruimten als cases worden gebruikt, kunnen de effecten van zowel *themed spaces* als *secured spaces* op de veiligheidsgevoelens worden onderzocht. Uiteindelijk kan er gekeken worden of deze ruimten verschillende invloeden hebben op de veiligheidsgevoelens.

Beide pleinen kennen veel kritiek. De Beurtraverse is een zeer monofunctioneel gebied en onderstreept de algehele kritiek van de Rotterdamse binnenstad als een gebied met gebrek aan levendigheid. Daarnaast zou de aanwezige regulering zorgen voor verschuiving van problemen naar andere gebieden (Van Aalst, 2010). Het Schouwburgplein kent veel kritiek, omdat het plein als ontoegankelijk en kil wordt bestempeld (Gemeente Rotterdam, 2010b). De kritiek op het Schouwburgplein heeft geleid tot een plan voor revitalisatie van het plein dat in 2011 moet worden uitgevoerd. De punten van kritiek die hebben geleid tot de plannen van revitalisatie, kunnen worden vergeleken met de resultaten uit dit onderzoek.

Afbeelding 1: Binnenstad Rotterdam met het A) Het Schouwburgplein en B) de Beurstraverse

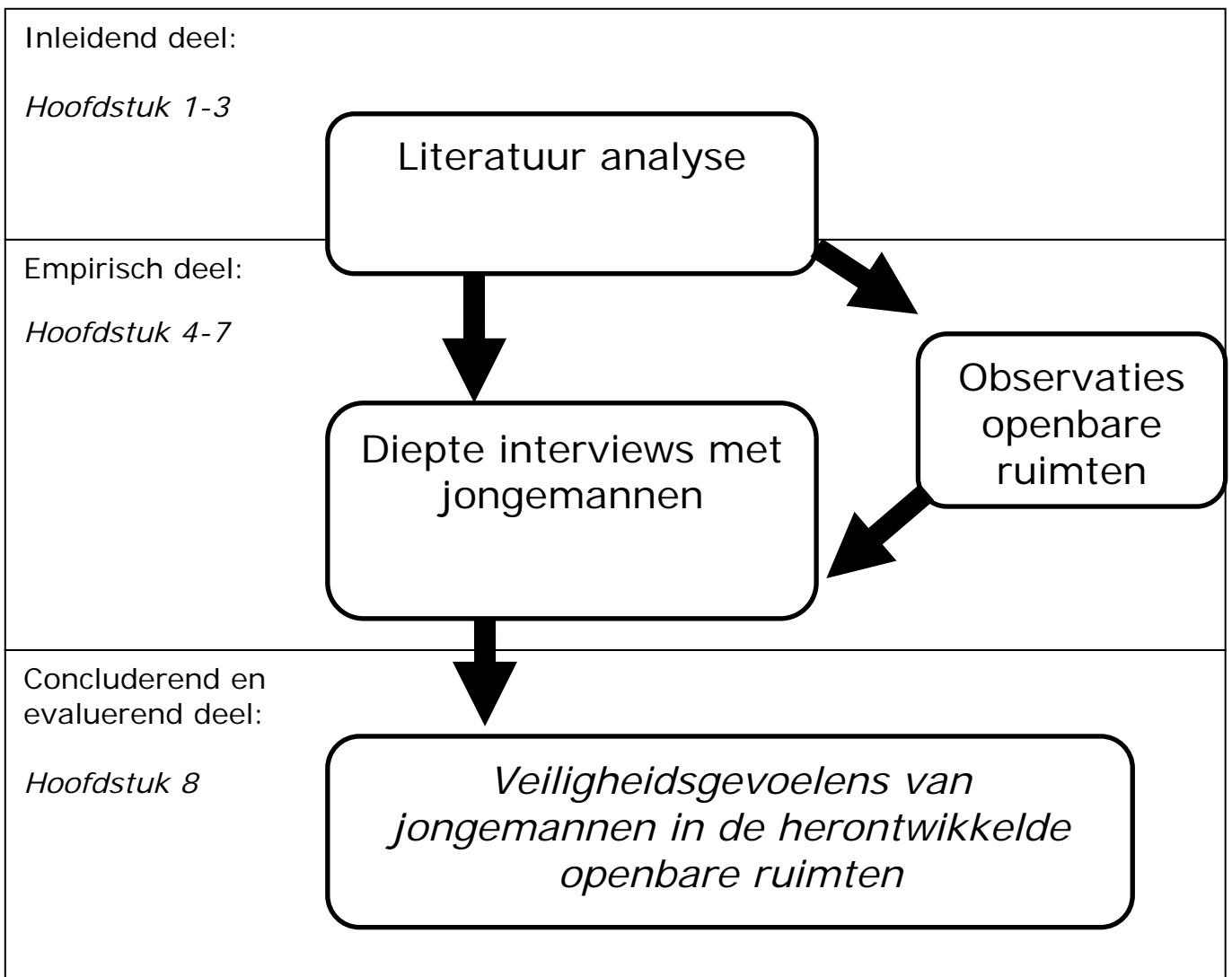
Bron: Google Maps, 2010

1.4 Gebruikte methoden en opbouw van de thesis

Nu de onderzoeksvragen, relevantie en doelstelling van het onderzoek zijn gepresenteerd, rest ter inleiding een toelichting op de gebruikte methoden en de opbouw van de thesis. Het betreft een kwalitatief onderzoek dat kan worden verdeeld in de volgende drie delen: 1) het inleidende deel (hoofdstuk 1-3), 2) het empirische deel (hoofdstuk 4-7) en 3) het concluderende en evaluerende deel (hoofdstuk 8).

Het onderzoek kent drie verschillende onderzoeksmethoden: 1) literatuuranalyse, 2) observaties en 3) diepte interviews. Er kan om deze reden gesproken worden van een triangulation in het researchdesign. Onderstaand is de opbouw van de thesis en het researchdesign schematisch weergegeven.

Figuur 1: Schematische weergave opbouw thesis en researchdesign

Zoals valt te zien begint het onderzoek met een literatuuranalyse. De literatuuranalyse vormt de basis voor de inleidende hoofdstukken (hoofdstukken 2 en 3) en geeft een antwoord op de eerste onderzoeksvraag (hoofdstuk 5). In het eerste inleidende hoofdstuk, *De herontwikkelingen van de openbare ruimte* (hoofdstuk 2), wordt allereerst de definitie van openbare ruimte besproken. Vervolgens geeft het hoofdstuk een inzicht in de herontwikkelingen die zich hebben voorgedaan in de openbare ruimte van de Nederlandse binnensteden sinds de komst van de Vierde Nota Ruimtelijke Ordening in 1988. Deze nota onderstreepte opnieuw het belang van kwalitatieve openbare ruimte in de binnensteden. Zowel de redenen, de uitvoering en het resultaat van de herontwikkelingen komen aan de orde. Het tweede inleidende hoofdstuk, *De onveiligheidsgevoelens in de openbare ruimte* (hoofdstuk 3), richt zich op de veiligheid en het gebruik van de openbare ruimte. Hierbij wordt allereerst ingegaan op wat het begrip *fear* nu precies omhelsd. Vervolgens wordt gekeken naar hoe jongemannen de openbare ruimte gebruiken en ervaren. Er wordt gekeken naar wat hun onveiligheidsgevoelens kan beïnvloeden en hoe zij met deze gevoelens omgaan. De twee inleidende hoofdstukken vormen de basis voor het conceptueel model dat in de laatste paragraaf van hoofdstuk 3 is weergegeven.

De beantwoording van de eerste deelvraag, *In hoeverre heeft veiligheid een rol gespeeld bij de herontwikkeling van de Beurstraverse en het Schouwburgplein?*, geschiedt aan de hand van een literatuuranalyse. Deze analyse wordt in hoofdstuk 5 weergegeven nadat in hoofdstuk 4 eerst een beknopte uiteenzetting van de gebruikte methoden van het onderzoek aan de orde is gekomen.

Zoals in het bovenstaande schema is weergegeven, dienen de bevindingen van de analyse van de openbare ruimten als basis voor de observaties van de onderhavige openbare ruimten (hoofdstuk 6) en de diepte-interviews met jongemannen (hoofdstuk 7). De observaties zijn bedoeld om een beeld te krijgen van het gebruik van de pleinen op verschillende tijdstippen gedurende dag en week. Hierbij wordt gekeken naar het gedrag en de kenmerken van de aanwezige bezoekers. De bevindingen van de observaties dienen op hun beurt als basis voor de diepte interviews. De diepte interviews met jongemannen zijn bedoeld om er achter te komen in hoeverre het gevoel en het gedrag van jongemannen in de openbare ruimte wordt beïnvloed door fysieke, sociale en temporele factoren van deze openbare ruimte.

Aan de hand van resultaten van de observaties (hoofdstuk 6) en de diepte-interviews (hoofdstuk 7) kan antwoord worden gegeven op de overige onderzoeksvragen en hiermee ook op de centrale onderzoeksvraag. Dit gebeurt in het laatste hoofdstuk *Conclusies en aanbevelingen* (Hoofdstuk 8).

2. Herontwikkeling in de openbare ruimte

2.1 Inleiding

Door een geschiedenis van een restrictief detailhandelvestigingsbeleid zijn de Nederlandse binnensteden nog altijd de belangrijkste locaties voor de detailhandel (Spierings, 2006). Dit is anders in bijvoorbeeld Amerikaanse steden waar de shoppingmalls de belangrijkste locaties van de detailhandel zijn geworden. De malls zijn goed bereikbaar met de auto en het ontwerp is volledig gericht op consumptie en vermaak. Door toenemende angstgevoelens voor de criminaliteit in de openbare ruimte van de binnenstad trekt de consument zich graag terug in dergelijke private domeinen (Van Melik, 2008). Shoppingmalls worden privaat beheerd en de publieke ruimte kan daarom zowel op het gebied van *fantasy* (beleving) als *fear* ((on)veiligheidsgevoel) in grote mate worden gereguleerd en gecontroleerd.

Door ons detailhandelvestigingsbeleid hebben Shoppingmalls zich in Nederland nooit weten te ontwikkelen. Nog steeds bevindt de detailhandel in Nederland zich voornamelijk in de binnensteden. In deze binnensteden is de meeste publieke ruimte openbaar en zijn er naast consumptie nog veel meer functies te vinden, zoals werken en wonen. Echter, door maatschappelijke trends en de gepaard gaande herontwikkelingen van de openbare ruimten zijn *fantasy* en *fear* ook in Nederland een steeds belangrijker rol gaan spelen. Daarnaast worden er steeds meer openbare ruimte ook in Nederland door private partijen beheerd of ontwikkeld (Van Melik, 2008; Boelens et al., 2006).

Dit hoofdstuk geeft een inzicht in de herontwikkeling die zich heeft voorgedaan in de openbare ruimte van de Nederlandse binnensteden sinds de komst van de Vierde Nota Ruimtelijke Ordening uit 1988. Zowel de redenen, de uitvoering en het resultaat van de herontwikkelingen komen aan de orde. Allereerst zal de definitie van de openbare ruimte worden besproken.

2.2 Definitie openbare ruimte

In de academische literatuur bestaan uiteenlopende definities van wat openbare ruimte nu precies is. Naast de pure fysieke omschrijving wordt de openbare ruimte ook omschreven als plek van sociale ontmoeting, onderhandeling, macht en protest. De makkelijkste manier om openbare ruimte te definiëren is aan de hand van de fysieke aspecten ofwel te definiëren aan de hand van een *topographical approach*. Deze staat tegenover de *procedural approach* die meer aandacht besteedt aan de functies van de openbare ruimte. De openbare ruimte zou plekken herbergen waarin sociale contacten, macht en protest plaatsvinden. Om dit te laten plaatsvinden, moet de ruimte echter vrij toegankelijk zijn en ook hiervoor is dus een *topographical approach* nodig (Van Melik, 2008).

Slechts enkele academici nemen het eigendom en beheer mee in hun definitie. Echter, privaat beheerde ruimten kunnen vrij toegankelijk zijn voor het publiek en daarom ook functioneren als openbare ruimte. Hiernaast kan in de publiek beheerde openbare ruimte ook restrictieve regelgeving van kracht zijn. De grenzen tussen publiek en privaat beheerde ruimte veranderen overigens

voortdurend. Het is hierdoor bijna onmogelijk aan de hand van eigendom een definitie te formuleren (Van Melik, 2008).

Het blijkt dat er uiteenlopende definities van openbare ruimte bestaan (Van Melik, 2008). Om verwarring te voorkomen wordt in dit onderzoek de definitie breed geformuleerd. De volgende definitie van het VROM (2001) wordt gebruikt:

Alle vrij toegankelijke ruimte

Deze definitie valt binnen de *topographical approach*. Dit laat overigens onverlet dat de openbare ruimte een belangrijke ruimte is voor sociale contacten, macht en protest. Dit onderzoek richt zich voor een groot deel juist op de sociale constructies van de openbare ruimte.

De vrij toegankelijke ruimte kan in de praktijk een stuk minder toegankelijk blijken. Bijna alle openbare ruimten hebben te maken met bepaalde regels en een uniek ontwerp dat de toegankelijkheid beïnvloedt. Ook wordt de toegankelijkheid van de openbare ruimte door de aanwezigheid van medebezoekers bewust of onbewust beïnvloed (Van Aalst & Ennen, 2002). De beperking van de toegankelijkheid door het fysieke ontwerp en regels komt later in dit hoofdstuk aan de orde (§ 2.6 en § 2.7). Beperkingen op de toegankelijkheid door sociale factoren wordt in hoofdstuk 3 behandeld. In de volgende paragrafen zullen eerst de maatschappelijke veranderingen achter de herontwikkelingen worden besproken.

2.3 De nieuwe consument

Met de komst van het postmodernisme is de functie van het consumeren sterk veranderd. Consumeren is niet meer puur functioneel, maar heeft ook een vrijetijdsfunctie gekregen waarbij wordt gewinkeld voor het vermaak. Dit vrijetijdswinkelen wordt ook wel *funshopping* genoemd. Funshopping is naast wandelen de populairste vrijetijdsbesteding onder Nederlanders (CVTO, 2008).

Daarnaast is de wereld een stuk individualistischer geworden en de postmoderne mens wil zich door zijn of haar consumptiegedrag onderscheiden van de rest. Door het consumptiegedrag wordt een bepaalde *lifestyle* aangemeten. Deze veranderingen van het consumptiegedrag hebben geleid tot een nieuw soort consument. Jayne (2006: pp. 77) definieert in zijn boek *Cities and Consumption* deze consument als de 'nieuwe consument' en gebruikt hiervoor de volgende definitie:

Deze 'nieuwe consument' is wispelturig, veeleisend, heeft veel vrije tijd, heeft veel te besteden en is mobiel (vertaald door de auteur).

Door de functieverandering van het consumeren en de komst van de 'nieuwe consument' zijn de eisen die aan het consumptielandschap worden gesteld ook veranderd. Naast bereikbaarheid zijn gemak en vermaak van groot belang geworden bij het winkelen (Jayne, 2006). Omdat de nieuwe consument veel te besteden heeft, zien steden het aantrekken van deze consument, die volgens Jayne (2006) ook mobiel is, als een uitgesproken kans voor een 'boost' van hun economie. Een aantal academici (Jackson et al., 2004; Spierings, 2003; Boudrieu, 1984) stelt echter de vraag of consumenten daadwerkelijk zo mobiel zijn en hun locatiekeuze niet veel meer baseren op ingesloten routines en rationele keuzes. Desalniettemin zijn steden bevangen van het idee van het bestaan van de mobiele 'nieuwe consument' en de herontwikkelingen in de binnensteden zijn gericht op de eisen van deze 'nieuwe' consument (Spierings, 2006). Het idee van

de 'nieuwe consument' is dan ook een van de redenen achter de functie veranderingen van de Nederlandse binnensteden in de laatste twee decennia. Deze functieverandering wordt in de volgende paragraaf behandeld.

2.4 Functie verandering en de concurrentiestrijd van binnensteden

Elke openbare ruimte is ontworpen aan de hand van ideeën en functies van hun ontstaanstijd. In de loop der tijd kan de openbare ruimte een andere vorm en functie aannemen naarmate de samenleving andere ideeën krijgt over functie en gebruik van de openbare ruimte. De openbare ruimte wordt door de Franse socioloog Henri Lefebvre (1990) ook wel gezien als een reflectie op de samenleving. Zo kunnen ook de herontwikkelingen van de afgelopen decennia in het licht worden gezien van een veranderende samenleving.

In de jaren 50, 60 en 70 van de 20^e eeuw werden veel pleinen getransformeerd naar verkeersknooppunten en parkeerterreinen. Volgens het modernistische gedachtegoed zouden sociale ontmoetingen niet plaats horen te vinden in de openbare ruimte, maar in de daarvoor bedoelde gemeenschapscentra (Jongepier, 1988). Er werd weinig aandacht besteed aan de openbare ruimte van de binnensteden. Naarmate het modernistische gedachtegoed verouderde en er in de jaren '80 economisch betere tijden aanbraken, ontstond er opnieuw aandacht voor het belang van kwalitatieve openbare ruimte in de binnensteden. Dit werd vertaald in de Vierde Nota Ruimtelijke Ordening uit 1988 (Van Melik, 2008). Auto's werden verbannen uit de binnensteden en de gemeente Den Haag begon kort na de komst van de Nota met een grootschalige herontwikkeling van de binnenstad. Den Haag nam hierin het initiatief en vele steden volgden snel.

Door de toenemende welvaart, individualisering en vrijetijd ontstond meer behoefte aan buitenhuiselijke activiteiten en vermaak. Tevens werd, zoals beschreven in de voorgaande paragraaf (§ 2.3), het winkelen een populaire vrijetijdsbestemming (RPB, 2004). Door herontwikkeling van de openbare ruimten werden de binnensteden opnieuw als plekken voor ontmoeting gezien en getransformeerd naar plekken van consumptie, recreatie en entertainment (Van Melik, 2008). Kwalitatieve openbare ruimte zou niet alleen voordelen hebben voor de inwoners zelf. Kwalitatieve openbare ruimte biedt een 'stedelijke ervaring' die de steeds mobieler wordende investeringen, consumenten (zie § 2.3), hoogopgeleide inwoners, toeristen en ondernemers zou doen aantrekken. Hiermee is kwalitatieve openbare ruimte van groot economisch belang voor de stad (DeFilipis, 2004; Van Aalst & Ennen, 2002; Van Melik, 2008; Spierings, 2006b). In de slag om de aandacht van de consumenten en investeerders moeten de openbare ruimte en de bebouwing een 'hoogwaardige' allure uitstralen en fungeren als toeristische en economische trekkers van de stad. Ook worden steeds meer publieke ruimten ontwikkeld voor het vermaak met festivals, culturele clusters, entertainmentcentra, megabioscopen en sportcomplexen. Het resultaat hiervan is dat een groot deel van het stedelijke landschap een *geëtaleerde ruimte* vormt, gericht op verlokking en verleiding van consumptie (Mommaas, 2003; Van Aalst & Ennen, 2002). Ook de verlokking en verleiding van het stedelijke nachtleven met haar theaters, restaurants, cafés en clubs is een belangrijk onderdeel geworden in de internationale concurrentiestrijd tussen steden. Een bruisend nachtleven is niet alleen goed voor de stedelijke economie maar ook voor het imago van de stad (Van Aalst & Schwanen, 2009). Het imago van een stad is overigens ook zeer kwetsbaar als het gaat om incidenten in de openbare ruimte en het nachtleven. Het is daarom niet verbazend dat naast beleving ook veiligheid een belangrijk thema is bij de herontwikkelingen van de openbare ruimte. In paragraaf § 2.5 wordt verder ingegaan op de thema's veiligheid en vermaak bij de herontwikkeling van openbare ruimte.

Een ander belangrijk middel in de concurrentiestrijd tussen steden is een actieve citymarketing van het imago van de stad. Door onder andere websites, toeristencentra, slogans, festivals en reclame spotjes proberen steden hun identiteit, ook wel hun *genius loci*, te creëren en te versterken (Spierings, 2006a, 2006b). Vaak gaan herontwikkelingsprojecten hand in hand met marketingcampagnes.

De drang naar de ontwikkeling van een *genius loci* is een trend die volgens Spierings in bijna alle Nederlandse binnensteden is te aanschouwen. Spierings neemt echter een paradox waar. De steden zijn bezig met het creëren van een eigen identiteit, maar doordat steden elkaar navolgen en bovendien dezelfde middelen gebruiken – ze kunnen immers niet achter blijven – ontstaat er opnieuw homogeniteit tussen de steden (Spierings, 2006a, 2006b).

De kans bestaat dat de herontwikkelingen leiden tot homogenisering en thematisering van de Nederlandse binnensteden. Dit verdraagt zich slecht met het aantrekken van een grote verscheidenheid aan bezoekers. Het stedelijke beleid dreigt zich hierdoor eenzijdig op de wensen en behoeften van specifieke 'gewenste' groepen te richten, waardoor 'andere groepen' worden uitgesloten (zie § 3.2 *gebruik van de openbare ruimte*) (Van Aalst & Ennen, 2002).

2.5 Secured en themed spaces

Zoals in de voorgaande paragraaf naar voren is gekomen zijn zowel beleving als veiligheid een belangrijk thema bij de herontwikkelingen. Beide thema's kunnen immers een positieve bijdrage leveren aan het imago van de stad. Veiligheid werd een belangrijk aandachtspunt omdat er sprake was van een toename van angst voor criminaliteit in de openbare ruimte (Bannister & Fyfe, 2001; Speller et al, 2006). Beleving was van belang om mee te gaan met de eisen van 'de nieuwe consument' en ervaringen te bieden bij het bezoeken van de stad. Volgens Hajer (2001) is vooral de *fear*-trend leidend bij de inrichting van de openbare ruimte. In veel westerse steden bestaan er *secured spaces* die bedoeld zijn om de veiligheid te vergroten c.q. de gevoelens van veiligheid te vergroten. Er bestaan uiteenlopende hulpmiddelen om deze veiligheid te creëren, zoals beveiligingspersoneel en cameratoezicht ook wel bekend als *Close Circuit TV* (CCTV). Over het algemeen zijn deze hulpmiddelen bedoeld om het gedrag van mensen te beïnvloeden en bepaalde groepen te weren (Flusty, 19997; Van Melik, 2008).

Het gebruik van CCTV is in Nederland beperkt vergeleken met het gebruik in andere Europese landen. In 2008 maakte slechts 20% van de Nederlandse gemeenten gebruik van CCTV. Het zijn voornamelijk de grotere steden die hier gebruik van maken. Veel kleinere gemeenten denken CCTV in de toekomst te gaan gebruiken (Van Melik, 2008). Ook het gebruik van beveiligingspersoneel is de laatste jaren sterk gestegen. Tussen 1995 en 2005 is het aantal beveiligingsbeambten gestegen met 211 procent. Niet alle wetenschappers zijn het over het effect van CCTV en beveiligingspersoneel eens. Er bestaat weliswaar bewijs dat de gebieden waar de beveiligingsmaatregelen zijn getroffen, inderdaad veiliger worden, maar dat daarentegen de veiligheid op andere gebieden afneemt (Koskela, 2000). Ook kunnen camera's juist een negatief effect hebben op veiligheidsgevoelens. De aanwezigheid van camera's doet mensen de ruimte wantrouwen, de camera's zijn er immers niet voor niets.

Naast directe controle van CCTV en beveiligingsbeambten is er ook sprake van indirecte controle door het stedelijk ontwerp. Het ontwerp kan zich richten op

bepaalde activiteiten en andere activiteiten juist minder aantrekkelijk maken. Bankjes worden bijvoorbeeld zo ontworpen dat er uitsluitend op gezeten kan worden en niet op gelegen of geskate. Soms worden bankjes zelfs helemaal verwijderd en worden traptreden nat gespoten om te voorkomen dat deze worden gebruikt als rust of hangplek. Men spreekt van sadistisch straatmeubilair (Van Aalst & Ennen, 2002). Ook worden bepaalde gebieden geheel afgesloten of gecamoufleerd, zodat alleen mensen die op de plekken dienen te komen hiervan afweten. Veel van deze ontwerpstechnieken gaan gepaard met restrictieve regelgeving die soms gericht is op selecte groepen (Van Melik, 2008). Volgens Hajer (2001) is het ook vaak de gemakkelijkste weg die beleidsmakers kiezen. Door een plein zo leeg mogelijk te maken, voelen hangjongeren zich er niet prettig en kan er tevens weinig worden gesloopt. Dit lijkt in contrast te staan met de trend van meer *fantasy* in de openbare ruimte. Van Melik (2008) stelt dat meer beveiliging niet leidt tot meer plezier en dat pleinen waar veel plezier wordt ervaren vaak juist weinig beveiligingsmaatregelen kennen.

Bannister en Fyfe (2001) stellen dat de *secured spaces* niet zozeer zijn ontstaan om de angst voor criminaliteit bij de bezoekers te verminderen, maar om financiële redenen. De aanwezigheid van de 'sociale anderen' zou een negatieve impact hebben op consumptieve uitgaven. *Secured* en *themed spaces* kunnen dan ook niet los van elkaar worden gezien, aangezien beide ruimten zijn gericht op een grotere controle van de ruimte. Daarnaast is *escapism* een andere reactie op de aanwezigheid van onveiligheidsgevoelens. Door onveiligheidsgevoelens willen mensen zich onttrekken aan de werkelijkheid en zich terugtrekken in gecontroleerde thematische fantasiewerelden (Ellin, 2001). Naast *secured spaces* zijn ook *themed spaces* zich verder gaan ontwikkelen. *Themed spaces* proberen in te spelen op de behoeften aan meer vermaak en beleving bij het hedendaagse consumeren. *Themed spaces* zijn echter in de praktijk in een zeker opzicht paradoxaal. Ze lijken verrassend en avontuurlijk te zijn, maar in zekere zin zijn ze ook heel voorspelbaar. *Themed spaces* kenmerken zich door de mogelijkheid van funshoppin, veel aandacht voor esthetiek en authenticiteit, en de aanwezigheid van terrasjes. *Themed spaces* zijn ook vaak het decor van verschillende soorten evenementen (Van Melik, 2008).

Van Melik, Van Aalst en Van Weesep kwamen in 2007 met een instrument om de mate van *fear* en *fantasy* in de openbare ruimte te bepalen. In het onderzoek *Changing public space* (2008) heeft Van Melik dit instrument toegepast op verscheidene openbare ruimten in Nederlandse binnensteden. In Kader 1 is dit instrument uitgelegd.

Kader 1: Fear and Fantasy toolkit

In het onderzoek *Changing public space* van Van Melik (2008) is een meetinstrument ontwikkeld om de mate van *fear* en *fantasy* in de openbare ruimte te bepalen en met elkaar te vergelijken. Het gaat om een diagram met hierin zes kwalificeerbare waarnemingen die ofwel de mate van *secured space* aanduiden of die van *themed space*. De waarnemingen kunnen worden onderverdeeld in drie niveaus van intensiteit: *low (L)*, *medium (M)*, en *High (H)*. De waarnemingen en de intensiteiten van het model zijn in de onderstaande tabel weergegeven.

Tabel 1: Operationalisatie van fear en fantasy in secured en themed public spaces

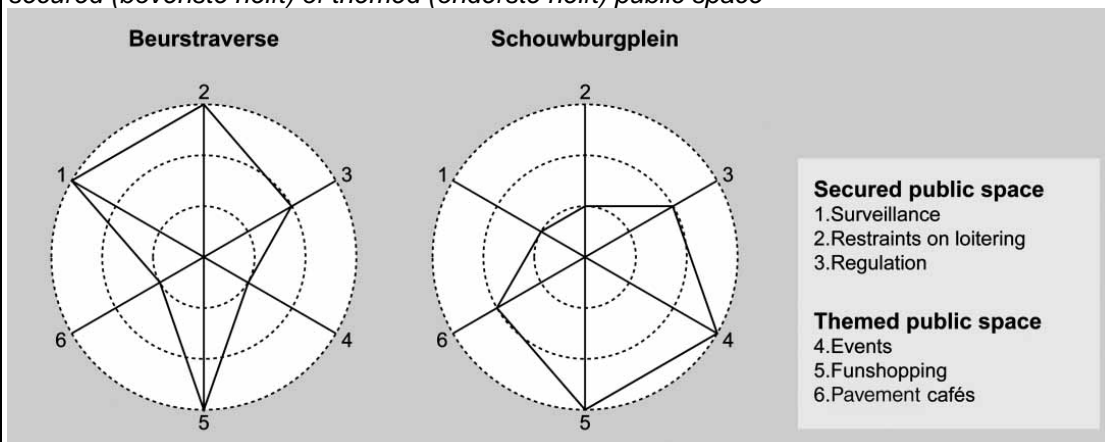
Dimension	Description	
<i>Secured public space</i>		
1. Surveillance	L.	No CCTV
	M.	CCTV is installed, footage is recorded
	H.	CCTV is installed, footage is watched live
2. Restraints on loitering	L.	Benches are present public space cannot be fenced off
	M.	Benches are present, public space can be fenced off
	H.	No benches available
3. Regulation	L.	Arranged by regular local ordinance, enforced by local police
	M.	Arranged by regular local ordinance, enforced by local police and private security
	H.	Arranged by special ordinance, enforced by private security
<i>Themed public space</i>		
4. Events	L.	No organized events
	M.	Events are organized, no permanent facilities available
	H.	Events are organized, permanent facilities available
5. Funshopping	L.	No shops present
	M.	Majority of shops of 'run' nature (i.e. convenience stores for groceries or appliances)
	H.	Majority of shops of 'fun' nature (i.e. stores with discretionary shopping goods)
6. Pavement cafés	L.	No pavement cafés present
	M.	Present, partial coverage of terraces (10–50 per cent of total surface)
	H.	Present, high coverage of terraces (>50 per cent of total surface)

Bron: Van Melik et al, 2007

De waarnemingen dienen door de onderzoeker te worden gedaan aan de hand van observaties, literatuurstudie en analyse van beleidsdocumenten en dergelijke. Nadat de niveaus van de waarneming zijn vastgesteld, kan hiermee een diagram worden geconstrueerd. De drie waarnemingen die de mate van *secured space* aanduiden, zijn weergegeven in de bovenste helft van het diagram. De drie waarnemingen die de mate van *themed space* aanduiden, zijn weergegeven in de onderste helft.

Onderstaand is het instrument toegepast op de twee cases uit dit onderzoek.

Figuur 2: Zesdimensionaal diagram van de Beurstraverse en het Schouwburgplein als secured (bovenste helft) of themed (onderste helft) public space

Bron: Van Melik et al, 2007

In hoofdstuk 5 (§ 5.4) wordt verder ingegaan de op resultaten en dus de mate van *themed* en *secured space* van beide ruimten.

Naast de trend van meer *secured* en *themed spaces* in de openbare ruimte blijkt dat ook meer en meer openbare ruimten in Nederland – hoewel nog steeds bescheiden – worden ontwikkeld en beheerd door private partijen. In de Verenigde Staten zijn het juist deze private publieke domeinen, zoals de shoppingmalls, waar *fantasy* en *fear* hoogtij vieren. De vraag is of er ook in Nederland een verband bestaat tussen de ontwikkeling van *secured* en *themed spaces* en de participatie van private partijen in de ontwikkeling en het beheer van openbare ruimten. De volgende paragraaf geeft een inzicht in de ontwikkelingen van private investeringen in de openbare ruimte van Nederland.

2.6 Private investeringen en beheer in de openbare ruimte

Nederland kent in vergelijking met Angelsaksische landen een beperkte omvang van private investeringen in de openbare ruimte. De menging van private partners in de investering en het beheer van openbare ruimte is evenwel ook in Nederland sinds de jaren '80 aan het toenemen (Van Melik, 2008).

Traditioneel gezien is het ruimtelijke planningsbeleid in Nederland topdown. Sinds de jaren '80 is er echter sprake van een toenemende decentralisering van overheidstaken. In 2006 is deze decentralisering vertaald in de Nota Ruimte die uitgaat van '*decentraal* wat kan, *centraal* wat moet'. De terugtrekkende rol van de centrale overheid kan gezien worden als een van de belangrijkste redenen voor de toenemende privatisering van de openbare ruimte (Lofhof & Reijndorp, 2006). De rol van de lokale overheid is niet meer beperkt tot het herverdelen van de nationale welvaart. De lokale overheid is zelf verantwoordelijk geworden voor een competitieve en vitale stedelijke economie en moet de openbare ruimte zelf financieren. Zoals eerder in dit hoofdstuk is aangegeven blijkt dat steden de openbare ruimte van groot belang achten voor hun concurrentiepositie. De lokale overheden zijn dan ook op zoek gegaan naar nieuwe manieren om de openbare ruimte te financieren. David Harvey (1989) noemt de veranderende taak van de overheid de transformatie van '*managerialism to entrepreneurialism*'. De strategieën van het entrepreneurialism variëren van stedelijke marketingprojecten tot grootschalige herontwikkelingsprojecten.

Door gebrekkige financiële middelen en de overtuiging van het belang van kwalitatieve openbare ruimte is het vrij logisch dat lokale overheden private partijen graag willen laten mee investeren in de openbare ruimte. Waarom zouden private partijen dit echter willen doen? Ook voor private partijen zijn er verschillende redenen waarom het gunstig kan zijn om mee te investeren in kwalitatieve openbare ruimte. Voor projectontwikkelaars en investeerders kan het creëren van kwalitatief hoogwaardige openbare ruimten gezien worden als een hulpmiddel bij het realiseren van winsten. Een goede openbare ruimte en voorzieningen maken de omgeving aantrekkelijk waardoor de prijs van het onroerend goed zal stijgen. Ook kan een attractieve openbare ruimte klanten trekken voor winkeliers, waardoor de investeerders niet bang hoeven te zijn voor hun huuropbrengsten (Van Melik, 2008).

Naast het gegeven dat de openbare ruimte door mee investerende private partijen meer kwaliteit heeft gekregen, hebben de private partijen bij dergelijke ontwikkeling ook meer invloed op de openbare ruimte. Private partijen die investeren in de openbare ruimte willen in ruil hiervoor ook iets te zeggen hebben. De ideeën die private partijen over de openbare ruimte hebben, verschillen echter vaak met de ideeën van bezoekers en de lokale overheid. Uiteindelijk gaat het bij de private partijen om het creëren van opbrengsten en niet zozeer om het creëren van publieke ontmoetingsplaatsen (Stahili & Mitchell, 2006). Private partijen kunnen de ruimte slechts tijdens bepaalde tijden open

willen stellen voor het publiek, bepaalde regels stellen aan bezoekers, de ruimte controleren met beveiligingscamera's en geen gecombineerde functies toestaan (Van Melik 2008). De toetreding van private partijen bij de ontwikkeling en beheer van openbare ruimten zou dus moeten betekenen dat er meer secured spaces zouden ontstaan.

Dit blijkt in Nederland echter nog niet het geval. Over het algemeen valt er op het gebied van veiligheidsmaatregelen in de openbare ruimten van Nederlandse steden, weinig onderscheid te maken tussen openbare ruimten die ontwikkeld zijn met behulp van private participatie en volledig publiek ontwikkelde openbare ruimten (Van Melik, 2009). De ontwikkeling van meer *secured* en *themed spaces* moet daarom ook niet worden gezien als het gevolg van meer private participatie bij de ontwikkelingen, maar als een algemene trend richting meer controle en voorspelbaarheid in de openbare ruimte (Van Melik, 2008). Daarnaast wordt in Nederland vooralsnog veiligheid liever gecreëerd door het gebruik van een ruim, transparant en licht ontwerp dan door het gebruik van CCTV en strikte regulaties.

2.7 Conclusies

In de inleiding van dit onderzoek kwam naar voren dat elke maatschappij en samenleving zijn eigen openbare ruimte creëert. Welke maatschappelijke en bestuurlijke veranderingen ten grondslag lagen bij de herontwikkelingen van de openbare ruimte in de Nederlandse binnensteden vanaf de jaren 90 stond centraal in dit hoofdstuk.

Het blijkt dat er hoofdzakelijk drie redenen achter de herontwikkelingen ten grondslag liggen. Dit zijn 1) de functie van de openbare ruimte in de binnenstad als winkelgebied, 2) veranderende eisen van consumenten en 3) een veranderende rol van de van de gemeenten bij het ontwikkelen van de openbare ruimten in de binnenstad.

Door een restrictief detailhandelsbeleid zijn, in tegenstelling van bijvoorbeeld Amerikaanse steden, de Nederlandse binnensteden nog altijd het terrein van de detailhandel (Spierings, 2006). Door maatschappelijke veranderingen zijn consumenten aan dit winkellanschap andere eisen gaan stellen. De moderne consument consumeert niet meer puur functioneel, maar ziet het als een vrijetijdsbesteding en meet zich bovendien door zijn of haar consumptie gedrag een bepaalde lifestyle aan (Jayyne, 2006). Consumenten willen graag vermaakt worden tijdens het winkelen en doen dit het liefst ongestoord in een veilige omgeving.

Steden zijn hun openbare ruimte gaan herontwikkelen om aan deze nieuwe eisen van de consument te voldoen. Dit heeft geleid tot meer aandacht voor vermaak (*fantasy*) en veiligheid (*fear*) in de openbare ruimten (Melik, 2008). Steden zijn bevangen van een nieuwe mobiele consument en willen deze consument graag naar hun stad lokken. Door een steeds meer gedecentraliseerde overheid zijn steden voor een groot deel zelf verantwoordelijk voor hun stedelijke economie. Zij zien hierin de openbare ruimte als een middel om de stad een economische boost te geven. Attractieve openbare ruimte eventueel in combinatie met citymarketing zou als een trekpleister en visite kaartje moeten dienen om de stad (inter)nationaal op de kaart te zetten en zo naast consumenten ook investeringen, hoogopgeleiden en toeristen moeten doen aantrekken. Aangezien steden deze herontwikkelingen veelal zelf moeten bekostigen zijn zij actief op zoek gegaan naar nieuwe financiële middelen (Lofhof & Reijndorp, 2006). Het laten mee investeren van private partijen bij de herontwikkelingen is een trend die steeds vaker lijkt voor te komen.

De herontwikkeling van de openbare ruimten uit dit onderzoek, het Schouwburgplein en de Beurstraverse kunnen voor een groot deel in het licht worden gezien van deze algemene ontwikkelingen zoals in dit hoofdstuk besproken. De herontwikkeling van het Schouwburgplein heeft zich voor een groot deel gericht op vermaak (*fantasy*) en de herontwikkeling van de Beurstraverse voor een groot deel op veiligheid (*fear*). Daarnaast is de herontwikkeling van het Schouwburgplein volledig met publiek geld bekostigd en de herontwikkeling van de Beurstraverse voor een groot deel door private partijen. Hoewel beide herontwikkelingen in de algemene trend lijken te passen zijn beide herontwikkelingen uniek en kennen zij ook een unieke achtergrond en uitvoering. De motieven achter de herontwikkeling, de uitvoering en de rol die veiligheid hierbij heeft gespeeld, komen in het empirische deel (hoofdstuk 5) verder aan bod. Hierbij zal ook blijken of de verschillen tussen beide ruimten hebben geleid tot andere veiligheidsgevoelens onder jongemannen in deze ruimten.

Voordat de methodologie van het empirisch gedeelte aan bod komt, vereist een ander centraal thema in dit onderzoek, veiligheidsgevoelens in de openbare ruimte, theoretische verdieping.

3. Veiligheidsgevoelens in de openbare ruimte

3.1 Inleiding

Zoals blijkt uit het voorgaande hoofdstuk is openbare ruimte meer dan een fysieke omgeving. De openbare ruimte kent vele functies en is een constructie van vele actoren en relaties die in de ruimte samenkomen. De complexiteit en de padafhankelijkheid van deze uiteenlopende actoren en relaties in de openbare ruimte resulteert in een continue veranderende omgeving. Een omgeving die tevens door alle bezoekers op een andere manier wordt geïnterpreteerd, gebruikt en ervaren (Lefebvre, 1990).

Vooraf hoe bezoekers van de openbare ruimte in relatie staan met gevoelens van veiligheid is in sterke mate bepalend voor het functioneren van de openbare ruimte. Gevoelens van angst kunnen grote gevolgen hebben op het gebruik van de openbare ruimte (Farrall et al., 1997; Pain, 2000). Bezoekers gaan bepaalde plekken mijden of zich daar op een andere manier gedragen. In veel toeristengidsen wordt bijvoorbeeld geadviseerd om je niet als een typische toerist te gedragen om zo berovingen te voorkomen (Bannister & Fyfe, 2001). Uit onderzoek in Rotterdam blijkt dat vrijwel alle bezoekers aangeven dat (gevoel van) veiligheid van groot belang is voor het wel of niet prettig voelen in de openbare ruimte (Van Aalst & Ennen, 2002). De aanwezigheid van onveiligheidsgevoelens wordt vaak gezien als een belangrijke reden om bepaalde plekken aan te pakken. Dit hoofdstuk richt zich op de veiligheid van de openbare ruimte en richt zich hierbij bovendien op de vergeten 'slachtoffers' van criminaliteit in de openbare ruimte, namelijk mannen en jongeren. Het meeste onderzoek naar veiligheid in de openbare ruimte heeft zich gericht op vrouwen en ouderen. Echter blijkt dat mannen en jongeren juist de grootste kans hebben op slachtofferschap van criminele vergrijpen in de openbare ruimte (Brownlow, 2005; Pain, 2003; Day et al. 2003). Ook het belang van de rol die de context speelt bij onveiligheidsgevoelens komt in dit hoofdstuk aan de orde. Uiteraard wordt eerst het begrip veiligheid (*fear*) verhelderd. Voordat dit wordt gedaan, wordt aandacht besteed aan hoe jongeren de openbare ruimten gebruiken.

3.2 Gebruik van de openbare ruimte

De recente herontwikkelingen van de openbare ruimte geeft aan dat steden veel waarden hechten aan hun openbare ruimte. Een goed functionerende openbare ruimte levert een bijdrage aan de 'stedelijke ervaring' en het imago van de stad. Het is deze stedelijke ervaring en het imago waar steden zich mee proberen te onderscheiden en die zij van groot belang achten voor de stedelijke economie (zie hoofdstuk 2). Uiteindelijk is de openbare ruimte slechts de fysieke omgeving en zijn het de bezoekers zelf die de 'stedelijke ervaring' creëren.

De openbare ruimte heeft in het leven van veel mensen een sociale betekenis. In de leeftijdsgroep van 12 tot 16 jaar is vooral de openbare ruimte binnen een straal van 1 km om de eigen woonomgeving de plek voor sociale ontmoeting (NUSO, 2006). Na de leeftijd 16 jaar worden deze ruimtes steeds minder interessant en neemt de binnenstedelijke openbare ruimte deze rol over (Schiavo, 1988). De openbare stedelijke voorzieningen dienen als trefpunten voor het ontmoeten van vrienden, maar ook van onbekende maatschappelijke soortgenoten en bieden hiermee de mogelijkheid potentiële partners en vrienden tegen te komen (Abott-Chapman & Robertson, 2009). Dit maakt de openbare

ruimte vooral voor jongeren een uitdagende en interessante plek om te bivakkeren. Ook de opkomst van festivals in de stedelijke ruimte en de *night-time economy* maakt de openbare ruimte een spannende omgeving voor de jongere bezoekers. De keerzijde is echter dat de openbare ruimte hierdoor vaak een consumptieplaats voor seks, drugs en andere genotsmiddelen wordt. Psychoactieve stoffen hebben vaak een dempend effect op de vorming van ongemak en angst. Dit kan leiden tot irrationeel gedrag dat niet alleen de gevoelens van de bezoekers onder invloed beïnvloedt, maar ook de gevoelens van de nuchtere bezoekers die met de bezoekers onder invloed in aanraking komen (Van Aalst & Schwanen, 2009).

De sociale betekenis van de openbare ruimte wordt volgens sommigen steeds meer beperkt tot 'passantenopenbaarheid', waarbij alleen het zien van anderen nog betekenis heeft (Van Aalst & Ennen, 2002). Het kijken en bekeken worden is een activiteit dat onlosmakelijk verbonden is aan de postmoderne openbare ruimte en wordt vaak gezien als aanvulling op de 'stedelijke ervaring'. Het is dan ook deze postmoderne openbare ruimte waarin men de gelegenheid krijgt om zichzelf een identiteit aan te meten te midden van anderen. Door kleding, graffiti, muziek of andere symbolen kunnen jongeren laten zien dat ze bij een subgroep behoren (Abott-Chapman & Robertson, 2009). Subculturen drukken zo duidelijk hun stempel op de openbare ruimte. Dit kan als positief worden ervaren, maar ook als negatief. Bepaalde groepen kunnen door hun aanwezigheid andere groepen uit de openbare ruimte verdringen. In de architectuurnota *Ontwerpen aan Nederland* (Ministerie van OCW, 2000) wordt onderkend dat publieke toegankelijkheid niet altijd vanzelfsprekend is door verdringingsverschijnselen van dominante groepen. De Nota pleit voor onderzoek om te kijken in hoeverre ontwerpers een bijdrage kunnen leveren aan deze sociaal-ruimtelijke problematiek.

De boven besproken verdringingsverschijnselen in de openbare ruimte kunnen ertoe leiden dat de openbare ruimten parochialiseren (o.a. Van Melik *et al.*, 2007; Lofland, 1988; Zukin, 1998; Young *et al.*, 2006). Toenemende individualisering en multiculturalisme zorgen voor een groeiende differentiatie van *lifestyles*. Dit kan leiden tot conflicten tussen verschillende bezoekers van de openbare ruimte. De aanwezigheid van bepaalde groepen kunnen 'andere groepen' er van weerhouden de openbare ruimte te gebruiken. Elke groep claimt zijn eigen gebied en voorkomt dat hij terecht komt in de gebieden van de groepen die hij liever niet ziet (Van Aalst & Ennen, 2002; Van Melik *et al.*, 2007).

Ook de binnenstedelijke herontwikkelingen kunnen leiden tot een parochialisering van de openbare ruimte. De toenemende privaat beheerde openbare ruimten, *secured places* en *themed places* zijn vooral gericht op het aantrekken van gewenste doelgroepen, zoals toeristen en consumenten. Andere bezoekers zoals jongeren en daklozen worden indirect of direct uit deze ruimten geweerd (Van Melik, 2008). Hoewel een belangrijk aspect van de herontwikkelingen het creëren van veiligheid is, kan door de ontstane parochialisering juist een onveilig gevoel ontstaan. Bepaalde groepen zullen minder met elkaar in contact komen, waardoor er onwetendheid en hierdoor juist meer angstgevoelens voor de 'andere groepen' ontstaan. Onbekend maakt immers onbemind (Bannister & Fyfe, 2001; Ellin, 2001). Dit is paradoxaal, aangezien deze angstgevoelens de parochialisering alleen maar versterkt. Het behoud van ruimten waar verschillende klassen, rassen, leeftijden, religies, seksen, ideologieën, culturen en vele andere groepen elkaar tegen kunnen komen, wordt dan ook door veel burgers, politici en wetenschappers als zeer belangrijk gezien voor het functioneren van onze maatschappij (Bannister & Fyfe, 2001; Ellin, 2001).

Het blijkt dat het gevoel van veiligheid onlosmakelijk is verbonden met het gebruik en het functioneren van de openbare ruimte. De veiligheidsgevoelens en

de invloed hiervan op het gedrag van jongeren en mannen komen verder in dit hoofdstuk dan ook aan de orde. Eerst moet echter worden verhelderd wat het (on)veiligheidsgevoel (*fear*) nu precies (zie volgende paragraaf 3.3) omhelst en waardoor dit gevoel wordt beïnvloed (§ 3.4 en §3.5).

3.3 Het (on)veiligheidsgevoel (*fear*)

Veiligheid is een populair thema bij politici, media, planners en onderzoekers. Echter, wat onder veiligheid of onveiligheidsgevoelens wordt verstaan loopt sterk uiteen. In dit onderzoek wordt onder het onveiligheidsgevoel hetzelfde verstaan als het begrip *fear of crime* in de literatuur over het feardiscours. Ook in deze literatuur is echter veel onenigheid over wat *fear* nu precies inhoudt en hoe het gemeten dient te worden. In onderzoeken van meer dan twee decennia geleden werd de term *fear* als een eenduidig en algemeen bekend begrip beschouwd. Hedentendage is er een groeiend bewustzijn dat zowel onderzoekers als respondenten er hele verschillende dingen mee kunnen bedoelen, aangezien *fear* in een hechte relatie staat tot de context. Tot dusverre is in de literatuur over *fear* geen definitie van *fear of crime* algemeen geaccepteerd (Pain, 2000). Toch moet er in dit onderzoek een definitie gehanteerd worden om het begrip *fear* te beschrijven. Hierbij is gekozen voor een algemeen begrip van *fear* zoals Smith (1987) dat in haar review over *fear*, *Crime and the structure of social relation*, gebruikte. Later zullen hierop wel enige toevoegingen gemaakt worden.

Smith in *Crime and the structure of social relations* (1987):

'Fear is an emotional response to a threat; an admission to self and others that crime is intimidation; and an expression of one's sense of danger and anxiety at the protest of being harmed' (Smith, 1987, pp. 2).

Bij deze beschrijving bestaat een probleem bij de interpretatie van het begrip *crime*. Worden hiermee alle criminele delicten bedoeld - wat de beschrijving zou kunnen doen vermoeden - of worden er slechts criminele vergrijpen gericht op de persoon zelf bedoeld. De angstgevoelens die ontstaat bij dreiging van verkrachting, zullen een stuk groter zijn dan de angstgevoelens die ontstaan bij een auto-inbraak. Als er door de onderzoeker niet wordt aangegeven wat met *crime* bedoeld wordt, dan zal de respondent dit zelf invullen. Dit kan grote gevolgen hebben op de onderzoeksresultaten (Ferraro & Grange, 1987). In dit onderzoek is een onderscheid gemaakt in criminaliteit gericht op een persoon en criminaliteit gericht op goederen. Als in dit onderhavige onderzoek wordt gesproken over *fear of crime* dan wordt de *crime* gericht op personen bedoeld. Het kan echter zijn dat criminaliteit zowel op een persoon als op de goederen is gericht, bijvoorbeeld bij een gewapende overval. Omdat dit ook op de persoon is gericht zullen in dit onderzoek ook dergelijke vergrijpen onder de *fear of crime* worden gerekend.

Een ander probleem bij het meten van het begrip *fear* is dat respondenten de ene keer hun algemene veiligheidsgevoelens zullen aangeven en de andere keer de veiligheidsgevoelens van een bepaalde situatie. Aangezien veiligheidsgevoelens sterk zijn verbonden met sociale, fysieke en temporele omstandigheden (zie § 3.4 en § 3.5) is het van groot belang dat bij de vraagstelling en analyse van dit thema duidelijk is om welke context het gaat (Van Aalst & Schwanen, 2009; Farrall et al., 1997).

Bij de hierboven gehanteerde definitie van Smith (1987) moet dus worden toegevoegd dat het gaat om angstgevoelens voor criminele delicten gericht op de persoon zelf en dat *fear* geen vast gegeven is, maar altijd contextueel is

verbonden met temporele, sociale en fysieke omstandigheden. De volgende paragraaf gaat hier verder op in.

3.4 De context van het veiligheidsgevoel

In het voorgaande is naar voren gekomen dat de context van een situatie waarin een individu is betrokken, zeer bepalend is voor zijn of haar veiligheidsgevoelens (Van Aalst & Schwanen, 2009). Deze context kunnen we onderverdelen in verschillende elementen: het fysieke, het sociale en het temporele. Hoe bepalend deze elementen echter zijn op de onveiligheidsgevoelens van een individu is op zijn beurt weer afhankelijk van de persoonlijke geschiedenis in de vorm van eerdere ervaringen en socialisatie door familie, vrienden en de media die het individu heeft met de betreffende context (Van Aalst & Schwanen, 2009). Vooral de media krijgt de laatste tijd veel aandacht als het gaat om de invloed die het heeft op de gedachtegang van mensen. De volgende paragraaf (§ 3.5) gaat hier verder op in.

Het fysieke element houdt in dat de omgeving veiligheidsgevoelens kan beïnvloeden. Zo zal een individu, afhankelijk van zijn of haar persoonlijke geschiedenis, zich ongemakkelijk kunnen voelen in een donker verlaten steegje stinkend naar urine. Hij zou zich daarentegen juist prettig voelen in een heldere overzichtelijke aangenaam ruikende omgeving. Ook de locatie van de ruimte kan invloed hebben op de veiligheidsgevoelens van individuen. Als een buurt bekend staat als 'gevaarlijke buurt', dan zal de omgeving een negatieve invloed hebben op iemands veiligheidsgevoel. De locatie kan hiermee ook als een sociaal element worden gezien. Een buurt wordt immers niet als gevaarlijk bestempeld, omdat er een gladde ondergrond aanwezig is, maar omdat er een idee bestaat over een grotere kans van criminele vergrijpen in de ruimte. Het is duidelijk dat de verschillende elementen dicht bij elkaar liggen en niet los van elkaar moeten worden gezien.

Het sociale element houdt de relatie in van de identiteit van een individu of groep met betrekking tot de identiteit van een ander individu of groep. Deze relatie is afhankelijk van een veelheid van factoren, zoals het geslacht, leeftijd, etniciteit, kleding, houding, verbale communicatie en de grootte van de andere groep. Bij een ontmoeting tussen twee verschillende 'typen' individuen of groepen, lijkt het eerder voor te komen dat de individuen zich angstig of ongemakkelijk voelen (Low, 2000; Van Aalst & Schwanen, 2009). Uiteraard is ook dit sterk afhankelijk van de persoonlijke geschiedenis van het individu. Ook de drukte van een omgeving is een sociaal element dat invloed kan hebben op veiligheidsgevoelens. Een drukke omgeving kan leiden tot meer of juist minder (ongevraagde) ontmoetingen met andere individuen of groepen

Het temporele element is de invloed van een bepaalde dag of tijdstip op de onveiligheidsgevoelens. Het temporele element heeft zowel invloed op de fysieke omgeving als de sociale omgeving. Zo kan de nacht leiden tot ander type bezoekers die zich anders en met intensere emoties gedragen - onder andere door drugs en alcohol - dan de bezoekers gedurende de dag. Ook zal het 's nachts donkerder zijn, waardoor veel plekken minder overzichtelijk worden. Ditzelfde verschil zal bestaan tussen een feestdag en een zondag

Zoals uit het bovenstaande valt op te maken, kunnen de drie te onderscheiden elementen niet los van elkaar worden gezien. Zo kan een bepaalde fysieke omgeving of een bepaald tijdstip specifieke groepen bezoekers doen aantrekken of vermoeden. Ook kunnen individuen de fysieke omgeving op haar beurt doen veranderen, gedacht kan worden aan afval, vandalisme en graffiti.

3.5 De invloed van de media op veiligheidsgevoelens.

Hoewel sinds de jaren '90 de criminaliteit redelijk stabiel is gebleven, is de angst hiervoor wel sterk gestegen (Speller, 2006; Miller, 2005). Zoals in de vorige paragraaf is aangegeven, heeft de persoonlijke geschiedenis van een individu grote invloed op hoe de context van een situatie wordt geïnterpreteerd. Eerdere ervaringen en socialisatie door familie, vrienden en de media spelen hierin een rol. Aangezien de grote meerderheid van alle mensen geen directe persoonlijke ervaringen heeft met ernstige criminaliteit, moeten de angstgevoelens van een tweede hand afkomstig zijn (Chaddee & Ditton, 2005). Verschillende auteurs (Chaddee & Ditton, 2005; Day 2003,; Bank, 2005; Pain, 2003; Valentine, 1992) geven het belang aan van de invloed van de media op veiligheidsgevoelens, de sociale constructie en het gebruik van de openbare ruimte.

Vooraf de openbare ruimten van steden worden door de media vaak als het terrein van criminele activiteiten en terreur afgeschilderd. Alle criminele delicten worden in de media uitgebreid uiteengezet en er wordt niet geschroomd om een generaliserend en stigmatiserend label te plakken aan het slachtoffer of de dader (Chaddee & Ditton, 2005). Criminaliteit en geweld zijn sensationeel en dit scoort goed in een mediawereld gericht op kijk-, luister- en leesaantallen. De grote aandacht voor criminaliteit kan echter een vertekend beeld opleveren van de realiteit. Het probleem met veel media is dat ze zowel een informerend als vermakend doel nastreven. Het verschil tussen fictie en de realiteit wordt niet door iedereen als zodanig onderscheiden, waardoor mensen de fictieve wereld van de tv gaan beschouwen als de werkelijkheid.

Angstgevoelens die door media worden gecreëerd, kunnen effect hebben op ons gebruik en beleving van de openbare ruimte. Zo is een bekend en al eerder genoemde reactie op angstgevoelens het mijden van bepaalde plekken. Ook stigmatisering, gecreëerd door de media, heeft een effect op het gebruik van de openbare ruimte. Zo zorgt de 'emobril' die gecreëerd wordt door sensationele tv rapportages van bijvoorbeeld *PremTime* over 'hangjongeren' ervoor, dat buurtbewoners alle jongeren gaan zien als problematische hangjongeren zoals zij die kennen van tv (Elhadioui, 2010, pp. 2). Volgens Elhadioui (2010) schuilt hierin een gevaar: "Een sociologische wijsheid leert ons dat als mensen hun situaties gaan definiëren als 'echt' dat ze dan ook 'echt' worden in hun consequenties".

Naast het gegeven dat de media stigmatisering en angstgevoelens kan creëren, speelt de media op veel meer terreinen een grote rol in het dagelijks leven van mensen en het gebruik van de openbare ruimte. Het bereik en de verschillende type media is in de laatste decennia sterk gegroeid en neemt nog steeds toe. Dankzij het ontstaan van de massamedia delen vele mensen over de wereld dezelfde beelden en boodschappen van een *common symbolic environment*. Naast een zekere 'massacultuur' die hierdoor ontstaat, zijn dankzij de media ook vele kleinere (global) subculturen ontstaan – denk aan gothics - die het gedrag en de compositie van de openbare ruimte beïnvloeden. Dit effect van de media (TV) op hoe wij leven en hoe wij de wereld zien, wordt ook wel de *cultivation theory* genoemd (Miller, 2005).

Nu is verhelderd wat we precies verstaan onder het begrip *fear* en we weten dat de context en de persoonlijke geschiedenis hier een grote invloed op spelen, betekent dit niet dat onderzoek naar *fear* geen belemmeringen meer kent. In veel gevallen is *fear* een gevoelig onderwerp en dit kan een probleem opleveren bij het uitvoeren van onderzoek hiernaar. Vooral bij bepaalde type groepen durft niet iedereen eerlijk uit te komen voor zijn angstgevoelens. Dit is vooral het geval bij

groepen, zoals mannen, waarbij angst niet past bij hun identiteit. In de volgende paragraaf komt het gevoel van veiligheid van mannen in de openbare ruimte aan de orde.

3.6 Mannen en het gevoel van veiligheid in de openbare ruimte.

De openbare ruimte wordt door talloze groepen gebruikt. Elke bezoeker ervaart en gebruikt de ruimte op zijn eigen manier. Zo worden ook veiligheidsgevoelens per groep en individu verschillend ervaren. Zoals in de inleiding reeds is besproken heeft veel onderzoek zich gericht op de veiligheid en de veiligheidsgevoelens van vrouwen en ouderen en zeer beperkt op dat van mannen (Brownlow, 2005; Pain, 2003; Day et al. 2003). Dit is vrij logisch te verklaren. Allereerst ziet de westerse cultuur vrouwen als de meer afhankelijken en kwetsbaren in de samenleving. Tevens zijn vrouwen eerder geneigd om aangifte te doen of notie te maken van vergrijpen in de openbare ruimte dan mannen. Daarnaast hebben angstgevoelens voor vergrijpen een grote negatieve impact op het leven van vrouwen. Angstgevoelens bij vrouwen beperken in grote mate hun gevoel van vrijheid en vermaak in de openbare ruimte (Callanan & Teasdale, 2009; Day et al., 2003). In de meeste gevallen worden de mannelijke bezoekers van de openbare ruimte gezien als de potentiële daders.

Het blijkt echter dat de meeste gewelddadige vergrijpen tegen vrouwen plaatsvinden in de privéomgeving en niet in de openbare ruimte. Daarnaast heeft onderzoek uitgewezen dat vooral mannen en jongeren het slachtoffer zijn van criminele vergrijpen in de openbare ruimte (Brownlow, 2005). Deze inconsistentie tussen het slachtofferschap van mannen en de angst van vrouwen in de openbare ruimte wordt ook wel de 'veiligheidsparadox' genoemd. Mannen en jongeren als slachtoffer krijgen sinds kort wel meer aandacht in de literatuur over *fear*. Uit deze literatuur blijkt dat ook mannen in de openbare ruimte angstgevoelens ervaren, maar dat deze niet vergelijkbaar zijn met de angstgevoelens van vrouwen (Day et al., 2003; Pain, 2003; Brownlow, 2005). Een groot deel van hoe mannen omgaan met veiligheidsgevoelens in de openbare ruimte en hoe zij deze ervaren staat in relatie met masculiniteit en het patriarchaat.

Allereerst is de openbare ruimte een van de weinige plekken waar bepaalde gemarginaliseerde groepen hun masculiniteit kunnen tonen, ontwikkelen en bewijzen. Door beperkte economische middelen gaat dit vaak gepaard met agressie en keren zij zich tegen de dominante groep uit de samenleving. Dit geweld zou dus op de autochtone blanke mannen gericht zijn. Brownlow noemt dit '*protest masculinity*'. Uit onderzoek blijkt dat 61 % van al het geweld in de openbare ruimte in de Verenigde Staten is gericht op onbekenden (Brownlow, 2005). We spreken hierbij wel over Amerikaans onderzoek en literatuur. Verwacht kan worden dat in de Verenigde Staten een groter verschil bestaat tussen gemarginaliseerde *drop-outs* van de samenleving en de dominante groep. Het is dus de vraag in hoeverre en in welke mate '*protest masculiniteit*' ook in Nederland bestaat.

Verder is de masculiene identiteit in de westerse wereld verbonden met bepaalde gedragingen zoals: controle hebben over de situatie, zelfverzekerdheid en onbevreesdheid. Mannen hebben hierdoor in bepaalde situaties te maken met een dilemma. Ze kunnen zich overgeven aan hun angstgevoelens, en hiermee hun mannelijke identiteit en imago op het spel zetten, of ze geven hier niet aan toe en lopen meer risico's op vergrijpen. In het algemeen zijn mannen angstiger om in penibele situaties terecht te komen waarmee zij hun mannelijke identiteit schade, dan dat zij zich bewust zijn van de risicovolle situaties waarin zij terechtkomen (Brownlow, 2005).

Kirsten Day en haar collega's (2003) geven aan dat mannen, ondanks hun onbevreesde voorkomen, strategieën hanteren om onverwachte en ongevraagde ontmoetingen met vreemden te mijden. Deze ontmoetingen zouden immers hun masculiene identiteit kunnen aantasten. Zo blijkt dat bijna alle mannen hun directe omgeving constant in zich opnemen om zo onverwachte en ongevraagde ontmoetingen met vreemden te vermijden. Mocht er toch confrontatie plaatsvinden, dan hoopt men de situatie onder controle te hebben door op de hoogte te zijn van de directe omgeving (Day et al., 2003). Uit haar onderzoek blijkt ook dat mannen zich angstiger voelen in onbekende omgevingen. Gesteld kan worden dat mannen zich ook onveiliger zal voelen tijdens voor hen onbekende tijdstippen.

Volgens Brownlow (2005) kunnen er bij het vermijden van ongewenste vergrijpen twee soorten strategieën worden onderscheiden. Dit zijn *protective strategies* en *avoidance strategies*. *Protective strategies* zijn de strategieën die de kans op slachtofferschap proberen te reduceren door de mogelijkheid te vergroten een criminele handeling te voorkomen. Voorbeelden hiervan zijn het dragen van een wapen of zich begeven in groepen. Het voordeel van *protective strategies* is dat mannen zich niet laten beperken in de vrijheid waar zich te begeven.

Avoidance strategies zijn strategieën die de kans op slachtofferschap reduceren door bepaalde plekken, mensen, tijdstippen en situaties te mijden. Ook kan het vermijden van gedragingen die kunnen leiden tot slachtofferschap worden gezien als *avoidance strategies*. Zo kan je bijvoorbeeld ervoor kiezen niet openlijk homoseksueel of in een gala-outfit over straat te gaan. Ook jezelf juist zo te gedragen dat mensen zich angstig voor je voelen – denk aan het meenemen van een pitbull - kan een manier zijn om ongevraagde ontmoetingen te voorkomen. In de onderstaande figuur zijn bekende *avoidance* en *protective strategies* weergegeven.

Tabel 2: strategieën jegens onveiligheidsgevoelens

<p>Avoidance strategies</p> <ul style="list-style-type: none"> - Bepaalde plekken, mensen, tijdstippen en situaties vermijden - Het vermijden van opvallend gedrag en of uiterlijk - Het vermijden van het opzichtelijk meedragen van voorwerpen die subject kunnen zijn van beroving - Het bewust kiezen voor afschrikkend uiterlijk en of gedrag - Het begeven in groepen 	
<p>Protective strategies</p> <ul style="list-style-type: none"> - Het opnemen van de fysieke en sociale omgeving - Het bij hebben van een wapen/ alarm - Het begeven in groepen 	

Het kan zijn dat sommige strategieën in bepaalde gevallen juist averechts werken. Zo kan het meebrengen van een wapen er juist toe leiden dat anderen ook wapens mee brengen en gebruiken.

Avoidance strategies zijn zowel bij mannen als vrouwen de meest voorkomende strategie van de twee (Brownlow, 2005). Echter, vrouwen kiezen significant vaker voor de *avoidance* strategie dan mannen. Dit heeft te maken met het feit dat *avoidance* vaak door andere mannen wordt gezien als een teken van zwakheid en angst en dit past niet bij de masculiene identiteit van mannen. Ook zien vooral

jongemannen hun fysieke gesteldheid – denk aan snelheid en kracht - als een zelfbeschermend instrument tegen mogelijke aanvallen. Het niet toepassen van de *avoidance* strategie door vrouwen, wordt daarentegen gezien als stom, ondoordacht en risicovol waarbij zelfs wordt gezegd dat de vrouw hiermee vraagt om problemen (Brownlow, 2005). Het verschil ten opzichte van de gebruikte strategieën door mannen en vrouwen leidt er toe dat mannen zich minder laten beperken in waar zij zich begeven. Het gevolg hiervan is dat bepaalde plekken al dan niet op bepaalde tijdstippen slechts het domein van mannen worden (Brownlow, 2005).

3.7 Jongeren en veiligheid in de openbare ruimte.

Niet alleen mannen, maar ook jongeren zijn lange tijd slechts gezien als de veroorzakers van criminaliteit in de openbare ruimte en vergeten als slachtoffer. Echter, onderzoek wijst uit dat jongeren in grote mate slachtoffer zijn van diefstal, geweld en intimidatie in de openbare ruimte (Pain, 2003). Bovendien, moet er verder worden gekeken dan naar cijfers. Zo worden de leeftijden van slachtoffers vaak niet meegenomen bij aangiftes en tevens zijn jongeren veel minder geneigd om überhaupt aangifte te doen dan volwassenen. Ook worden jongeren soms niet serieus genomen als zij hulp zoeken of aangifte doen. Zij kunnen hierdoor hulpverleners en politie gaan wantrouwen aangezien zij nog slechts met hen te maken krijgen als ze worden aangesproken op wat ze niet mogen doen (Pain, 2003).

Vooraf de jongeren die vaak als de veroorzakers worden gezien van veel onregelmatigheden, zoals dakloze jongeren, allochtone jongeren en vroegtijdige schoolverlaters, hebben de grootste kans om zelf slachtoffer te zijn van crimineel gedrag. Het komt ook voor dat jongeren, doordat ze slachtoffer zijn geweest van onredelijke vergrijpen, dakloos raken of hun school verlaten. Ze kunnen te maken hebben gehad met pesten of met huishoudelijk geweld (Pain, 2003).

Pain (2003) ziet de regulatie en productie van het gebruik van ruimte door jongeren centraal in het voortduren van de paradox. Jongeren ervaren steeds meer restricties op het gebruik van de ruimten die zij moeten delen met volwassen bezoekers. Veel openbare ruimten zijn hierdoor het domein van en voor volwassenen geworden. Jongeren verzetten zich hiertegen door de regels te overtreden of door nieuwe ruimten te creëren. Daarnaast wordt bepaald gedrag van jongeren zoals met elkaar rondhangen - dat overigens geen nieuw fenomeen is - in toenemende mate gecriminaliseerd en heeft het een sterk negatieve connotatie (Malone, 2002; Pain, 2003; Elhadioui, 2010). Volgens de Rotterdamse stadssocioloog Elhadioui (2010) is het fenomeen hangjongeren niet eenduidig te begrijpen. De meest uiteenlopende sociale groepen zouden in het fenomeen geplaatst worden, waardoor de 'brave' jongeren die elkaar normaal ontmoeten op straat in hetzelfde hokje worden geplaatst als de jongeren die daadwerkelijk crimineel verdrag vertonen. "Wie met de term 'hangjongeren' al die verschillende sociale groepen wenst te dekken, zegt uiteindelijk niets" aldus Elhadioui (2010).

Ook ouders met opgroeiende kinderen hebben angst voor de openbare ruimte. Zij laten hun kroost nadrukkelijk weten waar het veilig en onveilig is en welke gebieden zij moeten mijden. Het gevolg hiervan is dat angstgevoelens van kinderen vaak groter is dan die van volwassenen zelf. Kinderen hebben soms nauwelijks een idee hoe het er in de openbare ruimte in de stad toegaat. De angst voor de openbare ruimte is echter in zekere mate irrationeel. Het merendeel van de vergrijpen van geweld en diefstal vindt plaats in het private ('veilige') gebied, vaak ook door verwanten (Pain, 2003).

De aanwezigheid van angstgevoelens heeft een effect op het gebruik van de openbare ruimte. Hoe hiermee wordt omgegaan verschilt onder andere per leeftijd, etniciteit, sekse, handicap en woonafkomst. Een manier hoe jongeren met deze angst omgaan is door zich in groepen te begeven. Dit wekt echter weer achterdocht op bij andere bezoekers. Ook het meenemen van een mobiele telefoon voor in nood kan juist het subject zijn van beroving (Pain, 2003).

Het blijkt dat jongeren een belangrijke groep vormen als veroorzaker van crimineel gedrag en onveiligheidsgevoelens, maar dat zij tevens vaak het slachtoffer zijn. Jongeren zijn echter lange tijd vergeten als mogelijk slachtoffer. Angstgevoelens bij jongeren kunnen schadelijke gevolgen hebben op het verdere leven van jongeren. Het is dan ook opmerkelijk dat jongeren vaak over het hoofd worden gezien bij de raadpleging voor beleidsvraagstukken over de veiligheid van de openbare ruimte.

De volgende paragraaf geeft een overzicht van de mogelijke beleidsmaatregelen die de openbare ruimte veiliger zouden kunnen maken.

3.8 Beleid ten aanzien van veiligheid in de openbare ruimte

Omdat veiligheid een gevoelig thema is waaraan de bevolking veel waarde hecht, is het ook een populair thema bij planners, politici en andere beleidsvoerders. Er bestaan echter uiteenlopende manieren om de openbare ruimte veiliger te maken.

De populairste methode is door gebruik te maken van het fysieke ontwerp van de openbare ruimte, ook wel bekend als *crime prevention through environmental design* (CPTED). Door de *designing out of fear* strategie worden donkere steegjes, verlaten pleinen en onoverzichtelijke hoekjes in het ontwerp vermeden. Een heldere lichte omgeving zou juist een positieve invloed hebben op het veiligheidsgevoel (Van Melik, 2009). Uit hoofdstuk 2 (§ 2.6) blijkt dat de CPTED een veel gebruikte methode is bij *secured spaces*.

Ook de esthetiek van de omgeving - een belangrijk onderdeel bij *themed spaces* - zou een positieve invloed hebben op de beleving van veiligheid. De zogenaamde *broken window theory* gaat er van uit dat de verloedering en verwaarlozing van de openbare ruimte invloed heeft op crimineel gedrag en gevoelens van onveiligheid (Van t' Rot, 2009). Veel gemeenten hebben het idee dat angst primair of zelfs uitsluitend wordt bepaald door het ontwerp en de inrichting van straten en pleinen. Gemeenten willen (en moeten) wat doen aan de veiligheid en hanteren deze - in hun ogen gemakkelijkste - fysisch deterministische aanpak (Van Aalst & Schwanen, 2009; Hajer, 2001). Het is dan ook niet verbazend dat vooral de fysieke omgeving bij de herontwikkelingen van de laatste twee decennia zijn aangepakt.

Andere methoden kenmerken zich door het sociaal deterministische gedachtegoed, waarin primair de aandacht wordt gelegd op de aanwezigheid van bepaalde groepen en de handhaving van de openbare orde (deurbeleid, surveillance, sluitingstijden, straatverboden), en door het technologische determinisme waarin een combinatie van cameratoezicht en zogenaamde calamiteitenverlichting als dé oplossing wordt gezien (Van Aalst & Schwanen, 2009). Vooral bij *secured spaces* komen ook deze "veiligheidsmaatregelen" in zekere mate voor, zoals blijkt uit paragraaf 2.5. Een strengere handhaving van de openbare orde lijkt een nieuwe tendens te worden in de maatregelen om de openbare ruimte veiliger te maken.

Elke wethouder en elke stad heeft zijn eigen methoden bij het hanteren en creëren van veiligheid in de openbare ruimte. Politici en bestuurders zijn er vaak van overtuigd dat de door hun genomen maatregelen werken. Vaak wordt deze overtuiging ondersteund door statistische data over een daadwerkelijk vermindering van het aantal delicten. Ook laat onderzoek vaak zien dat er een verbetering van de perceptie van veiligheid onder de bezoekers is opgetreden na de genomen maatregelen. Deze onderzoeken gaan echter uit van de generieke betekenis van veiligheid en dus over de perceptie van het daadwerkelijk risico slatoffer te worden van een delict (Van Aalst & Schwanen, 2009). Zoals eerder in dit hoofdstuk is beschreven is veiligheid een zeer contextgebonden begrip. Het is daarom zeer de vraag of een dergelijke contextgebonden generieke betekenis van veiligheid ook daadwerkelijk het 'echte' gevoel van veiligheid weergeeft. Politici moeten, daarom kritisch blijven kijken naar de mogelijkheden van nieuwe en meerdere aanpakken. Uiteraard bestaat er niet één oplossing voor de aanpak van veiligheid in de openbare ruimte. Het blijkt dat onveiligheidsgevoelens het resultaat zijn van het samenspel van uiteenlopende factoren die voortdurend veranderen. Dit houdt in dat de oplossing moet worden gezien in een combinatie van aanpakken en dat oplossingen verschillen per plek en tijd.

De volgende paragraaf komt tot slot met een aantal conclusies en aannames op basis van de gebruikte literatuur uit dit hoofdstuk.

3.9 Conclusies en conceptueel model.

De eerste drie hoofdstukken hebben een inzicht gegeven op wat de literatuur heeft geschreven over de herontwikkelingen van de openbare ruimte in de Nederlandse binnensteden en het gebruik en de ervaren veiligheidsgevoelens van deze openbare ruimten door jongemannen. We kunnen concluderen dat veiligheid in de openbare ruimte een complex maar ook een populair thema is. Toch hebben de veiligheidsgevoelens van mannen lange tijd een ondergeschikte positie gehad in het veiligheidsdiscours. Het is echter juist deze groep waarvoor de openbare ruimte een interessante omgeving is, die veel door hen wordt bezocht. Het is ook deze groep die het vaakst in aanraking komt met delicten en opstootjes in deze openbare ruimte (Brownlow, 2005). Deze laatste paragraaf geeft kort de belangrijkste punten weer van dit hoofdstuk en komt hiermee met meerdere aannames die aan de hand van de analyse van de literatuur gemaakt kunnen worden. Of de resultaten uit het empirisch gedeelte van dit onderzoek vergelijkbare resultaten laten zien voor jongemannen op het SBP en de BTR zal blijken uit de conclusie van dit onderzoek (hoofdstuk 8). Een conceptueel model naar aanleiding van de bestudeerde literatuur is tot slot aan het eind van deze concluderende paragraaf weergegeven.

Het blijkt dat de veiligheidsgevoelens van jongemannen voor een groot deel kunnen worden verklaard aan de hand van masculiniteit en het patriërchaat (Day et al., 2003; Brownlow, 2005). Jongemannen hebben graag controle over de situatie en doen zich zelfverzekerd en onbevreesd voor. Hun mannelijke identiteit staat op het spel als zich in de openbare ruimte een confrontatie voordoet waarbij de controle en zelfverzekerdheid niet vanzelfsprekend is. Jongemannen proberen dergelijke situaties te voorkomen en hanteren hierbij verschillende strategieën. Zoals in dit hoofdstuk naar voren is gekomen, kunnen deze strategieën worden onderscheiden in strategieën waarbij getracht wordt de situatie in zijn geheel te mijden, in de literatuur bekend als *avoidance strategies*, en strategieën waarbij de situatie niet wordt vermeden, maar waarbij eventuele aanvallen kunnen worden verdedigd en worden gecontroleerd, in de literatuur bekend als *protective strategies*. Vanwege de masculiene identiteit van jongemannen kan er worden aangenomen dat de veiligheidsgevoelens van deze groep voor een groot deel in het licht moet worden gezien van de mogelijkheden dergelijke strategieën al dan

niet te kunnen toepassen. Vooral de fysieke omgeving bepaalt of verschillende *avoidance* en *protective strategies* al dan niet kunnen worden toegepast. Zo is het overzicht niet in elke openbare ruimte hetzelfde en kan niet elke situatie in de openbare ruimte worden vermeden. De populairste veiligheidsmaatregelen, die bij de herontwikkelingen zouden worden toegepast, is het gebruik maken van het fysiek ontwerp van de openbare ruimte om de ruimte veiliger te maken (ook bekend als CPTED). Uit de literatuur blijkt dat vooral bij *secured places* om deze reden de ruimte vaak zo leeg mogelijk worden gehouden (Van Melik, 2008; Volgens Hajer, 2001). Dit zou moeten betekenen dat de ruimte overzichtelijk is en de mogelijkheid geeft ontmoetingen te ontwijken. Bij *themed spaces* is de ruimte in mindere mate ingericht op basis van veiligheidsoverwegingen, de functie vermaak is leidend (Van Melik, 2008). Themed spaces bieden ruimte aan esthetiek, authenticiteit, terrassen en evenementen. Het hebben van "overzicht" is hierdoor minder vanzelfsprekend. Puur gekeken naar de mogelijkheid van het toepassen van *avoidance* en *protective strategies* zou dat betekenen dat de fysieke omgeving van *secured spaces* een positievere invloed heeft op het veiligheidsgevoel bij jongemannen dan *themed spaces*. In hoeverre hiervan sprake is bij het SBP en de BTR zal blijken.

Verder stelt de *Broken window theory* dat verpauperde fysieke openbare ruimte crimineel gedrag kan stimuleren (Van t' Rot, 2009). Aangezien de onderhavige openbare ruimten recent zijn herontwikkeld en zich bevinden in het centrum van de stad kan worden verwacht dat de ruimten een proper fysiek voorkomen hebben. Het fysieke voorkomen van beide ruimten zou dus geen crimineel gedrag moeten stimuleren.

Eventuele confrontaties doen zich weliswaar voor in de fysieke omgeving, maar uiteindelijk zijn het de betrokken personen die een confrontatie veroorzaken. Een theorie die tevens in het licht moet worden gezien van de masculiene identiteit van jongemannen is de '*protest masculinity*' van Brownlow (2005). De theorie gaat er vanuit dat bepaalde gemarginaliseerde groepen hun agressie vaak richten op de dominante groep in de samenleving. Het is echter de vraag in hoeverre dit in de Nederlandse samenleving voorkomt. Veel andere ruimtelijke wetenschappers specificeren niet zo zeer gerichte agressie tegen groepen, maar stellen wel dat onveiligheidsgevoelens bij ontmoetingen tussen 'verschillenden' groepen groter zal zijn dan bij ontmoetingen met personen uit de 'eigen' groep (Bannister & Fyfe, 2001; Ellin, 2001, Van Aalst & Schwanen, 2009). De literatuur spreekt van een toenemende differentiatie van lifestyles door toenemend multiculturalisme en individualisering. Dit kan leiden tot conflicten en het toe-eigenen van bepaalde ruimten door specifieke groepen (Young et al., 2006). Herontwikkelingen en met name *themed* en *secured spaces* zouden zich richten op een gewenste doelgroep (Melik, 2008). Vooral door bepaalde sociaal deterministische en technologische veiligheidsmaatregelen die worden toegepast bij *secured spaces* zouden de 'andere groepen' uit de ruimte moeten worden gemeden. Confrontaties tussen verschillende groepen zouden in dergelijke ruimten dus minder snel voor moeten komen. Echter, dergelijke trends zouden juist ook grotere parochialisering van de openbare ruimte in de binnensteden bewerkstelligen. De angst voor de ander zou in dergelijke ruimten dan ook groter kunnen zijn, omdat de 'andere' persoon daar niet wordt verwacht. Ook dit zal moeten blijken uit het empirisch onderzoek.

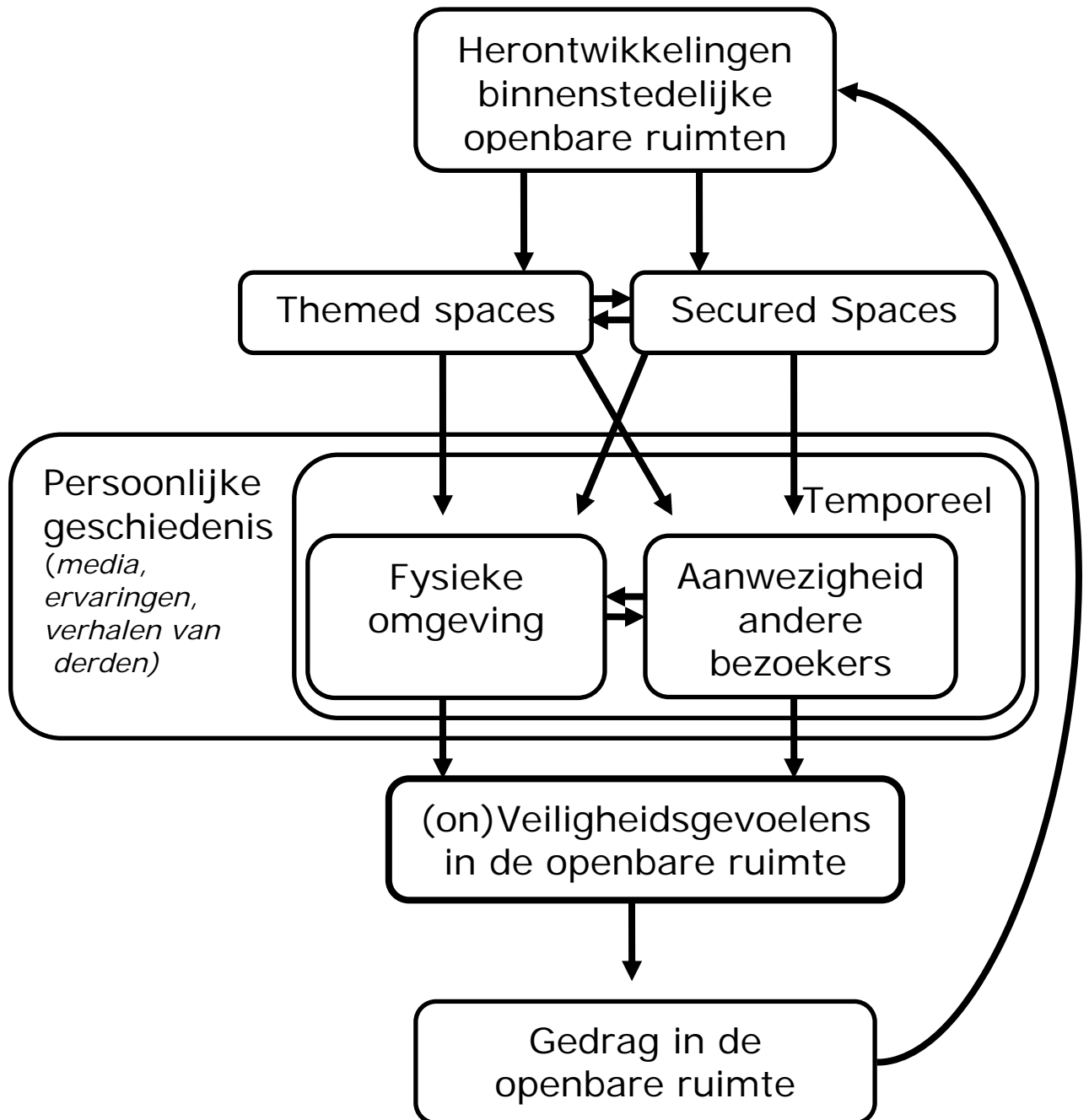
Het mozaïek van bezoekers wordt door een groot deel bepaald, door wat er zich in de betreffende openbare ruimte bevindt. Het mag duidelijk zijn dat zowel de fysieke als sociale omgeving bepalend zijn voor de veiligheidsgevoelens in de openbare ruimte. Naast deze elementen is ook het temporele element bepalend voor veiligheidsgevoelens in de openbare ruimte. Veel openbare ruimten kennen verschillende functies gedurende de dag en hiermee verschillen ook de bezoekers per moment van de dag. Het moment van de dag heeft verder invloed op het

voorkomen van de fysieke omgeving. Het tijdstip bepaald immers de mate van licht en de temperatuur. Gesteld kan worden dat veiligheidsgevoelens in sterke mate afhankelijk zijn van de context. Zoals is beschreven wordt in dit onderzoek de context onderscheiden op basis van het sociale, fysieke en temporele element. Deze elementen beïnvloeden elkaar en moeten dus niet geheel los van elkaar worden gezien.

Verder blijkt uit de literatuur dat hoe de context van situaties op het gebied van veiligheid worden geïnterpreteerd, verschilt per individu. De interpretatie heeft te maken met de persoonlijke geschiedenis van het individu (Van Aalst & Schwanen, 2009). Zoals beschreven in dit hoofdstuk is de persoonlijke geschiedenis afhankelijk van verhalen die een individu heeft gehoord over de context of zelf heeft meegemaakt. Verhalen kunnen afkomstig zijn van vrienden of familie, maar worden ook in grote mate bepaald door verhalen uit de media (Chaddee & Ditton, 2005). Welke vorm van persoonlijke geschiedenis het veiligheidsgevoel van jongemannen het meest beïnvloedt, zal blijken.

We hebben nu een idee welke context van de herontwikkelde binnenstedelijke ruimte volgens de literatuur invloed kan hebben op de veiligheidsgevoelens van jongemannen. Het onderstaand conceptueel model geeft dit nogmaals weer. In het empirisch onderzoek zal de veiligheidsgevoelens van jongemannen op het SBP en de BTR in de praktijk worden onderzocht. De conclusie (hoofdstuk 8) zal een reflectie geven tussen de literatuur en de onderzoeksresultaten.

Figuur 3: Conceptueel model veiligheidsgevoelens in de openbare ruimte

4. Research design en onderzoeksmethode

4.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt de onderzoeksmethode van het onderzoek geformuleerd. Zoals beschreven in de inleiding zijn in het onderzoek verschillende onderzoeksmethoden gebruikt. Er kan dus gesproken worden van triangulation in het researchdesign. Zoals besproken, wordt onderzoeksvraag 1 beantwoord aan de hand van een analyse van bestaande literatuur en onderzoek naar de (her)ontwikkeling van de Beurstraverse, het Schouwburgplein en de overige openbare ruimten in Rotterdam. De overige onderzoeksvragen, worden beantwoord aan de hand van observaties in de openbare ruimten gevolgd door diepte-interviews met jongemannen. Het onderzoek kent een exploratief karakter.

De onderbouwing voor de keuze van de Beurstraverse en het Schouwburgplein als cases en jongemannen als onderzoeksgroep is in de inleiding uiteengezet (§ 1.3).

4.2 Analyse van de openbare ruimte in Rotterdam

Aangezien recent onderzoek (2008) door Van Melik de beleidskant van de herontwikkelingen zeer zorgvuldig heeft geschetst, op grond van empirisch onderzoek, is het niet nodig om dit nogmaals te doen. De analyse van verschillende bestaande onderzoeken en literatuur over de (her)ontwikkelingen van de Beurstraverse, het Schouwburgplein en de overige openbare ruimten in Rotterdam was om deze reden dan ook de meest logische methode om tot een antwoord te komen op de eerste onderzoeksvraag. Door een analyse van de bestaande onderzoeken en literatuur wordt een beeld geschetst van het beleid, de context, de geschiedenis en het gebruik van de desbetreffende openbare ruimten.

Ter illustratie van de bevindingen van de analyse zijn enkele foto's gemaakt.

4.3 Observaties

4.3.1 Verantwoording onderzoeksinstrument

Uit het theoretisch kader blijkt dat er beperkt aandacht is geweest voor veiligheidsgevoelens van mannen en jongeren in openbare ruimten (Pain, 2003). Ook het gebruik van stedelijke ruimten op verschillende tijdstippen door specifieke groepen en de betekenis die zij aan de openbare ruimte geven, vergt volgens Van Aalst & Ennen (2002) meer onderzoek. Door observatie als onderzoeksmethode te gebruiken, kan worden onderzocht door wie en op welke manier de openbare ruimte op verschillende tijdstippen op verschillende dagen wordt gebruikt en in hoeverre en op welke momenten bepaalde groepen zich specifieke stedelijke ruimte toe-eigenen. Ook kan met behulp van observaties de fysieke openbare ruimte worden geanalyseerd en geïllustreerd.

De observaties kennen zowel een gestructureerd als ongestructureerd deel (zie § 4.3.2). Het gestructureerde deel maakt gebruik van een vooraf opgesteld protocol en bijbehorende categorieën. Omdat het niet mogelijk is alle interessante gedragingen, opvallendheden en type bezoekers in een observatieprotocol te

verwerken is er de mogelijkheid deze te rapporteren in het ongestructureerde deel van de observatie.

Observeren zal uiteraard altijd enigszins verlopen via de bril van de observant en kan hierdoor gekleurd zijn. Echter, observatie is zeer waardevol voor exploratie en de bevindingen kunnen gebruikt worden als basis voor de vraagstellingen en de verdere analyse van de diepte-interviews. Daarnaast is er ook sprake van gestructureerde observatie waarbij een duidelijk protocol wordt gehanteerd. Dit waarborgt een zekere mate van objectiviteit bij de observaties. Ook wordt het observatieprotocol slechts door één observant ingevuld – tevens dezelfde persoon die het protocol heeft opgesteld –, hierdoor zal er bij alle observaties dezelfde mate van subjectiviteit optreden. De data wordt vervolgens op kwantitatief geanalyseerd. Deze analyse dient als beschrijving en zorgt voor een inzicht in het gebruik en de bezoekers die de pleinen in de loop van de dag herbergen. De analyse van de observaties is dus kwantitatief en kwalitatief.

4.3.2 Materiaal verzameling

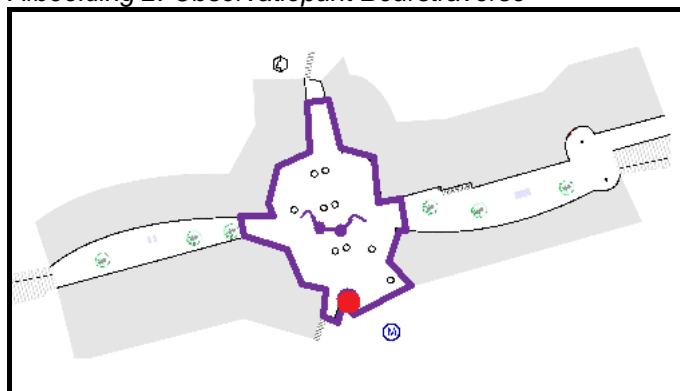
Zoals in de voorgaande paragraaf is besproken, bestaan de observaties uit een gestructureerd en een ongestructureerd deel. De materiaalverzameling bij het gestructureerde deel is gedaan aan de hand van een vooraf opgesteld observatieprotocol. Per observatie zijn de kenmerken gedocumenteerd van 30 individuen die gebruik maken van de openbare ruimte. De 30 individuen zijn random vanaf het observatiepunt gekozen. Dit houdt in dat na elk ingevuld individu het eerst volgende individu dat in de ruimte wordt opgemerkt is geobserveerd. Op het Schouwburgplein is bij de selectie echter wel bewust gekozen voor een verdeling tussen rondhangende en passerende mensen.

De materiaalverzameling van het ongestructureerde deel is uitgevoerd aan de hand van het rapporteren van het algehele gebruik en opvallendheden van de openbare ruimte gedurende 15 min na het invullen van het observatieprotocol. Alle gedocumenteerde gedragingen en opvallendheden zijn tevens in een vooraf gecreëerde plattegrond ingetekend en weergegeven. Een voorbeeld en uitleg van hoe de plattegronden en het protocol zijn toegepast, wordt in de volgende paragrafen toegelicht.

4.3.2.1 Observatiepunten

Alle observaties zijn gedaan vanaf één observatiepunt per openbare ruimte. Onderstaand is de locatie van het observatiepunt van de Beurstraverse weergegeven. De rode stip is de plek van observatie en het gemarkeerde gebied met hierin de bril is het gebied dat vanaf het observatiepunt is te overzien.

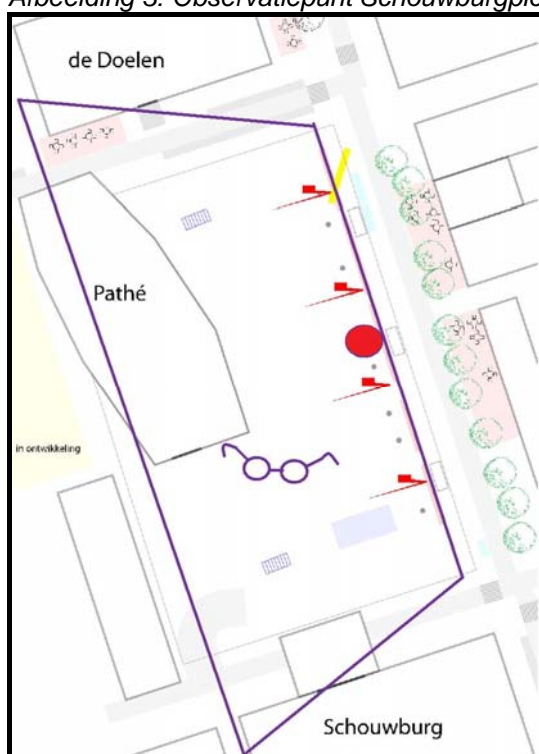
Afbeelding 2: Observatiepunt Beurstraverse

Als observatiepunt van de Beurstraverse is gekozen voor het centrale punt bij de ingang van de metro. Er is voor dit punt gekozen omdat het een centraal punt is waarbij alle looplijnen van de verschillende ingangen samenkomen. Hierdoor kunnen zowel de forenzen als de shoppers worden geobserveerd. De ongestructureerde observaties van de Beurstraverse zijn echter lopend gehouden. Dit is gedaan omdat niet alle plekken vanaf het observatiepunt zijn te observeren, zoals ook blijkt in de afbeelding.

Onderstaand is de locatie en het aanzicht van het observatiepunt van het Schouwburgplein weergegeven. Ook hierin is de rode stip de plek van observatie en het gemarkeerde gebied met hierin de bril het gebied dat vanaf het observatiepunt is te overzien.

Afbeelding 3: Observatiepunt Schouwburgplein

Voor het observatiepunt van het Schouwburgplein is gekozen voor een plek in het midden op een van de bankjes die op het plein aanwezig zijn. Hierdoor is bijna de gehele vlakte van het plein te overzien. Het gehele Schouwburgplein is echter een uitgestrekt plein met veel achterafgelegen plekken die niet vanuit één observatiepunt zijn te aanschouwen. Zo zijn enkele terrassen fysiek gescheiden van het plein, doordat de bankjes op het plein hier met de rug naartoe staan en er tussen het plein en de terrasjes een druk fietspad loopt. Omdat deze plekken fysiek gescheiden worden van het plein zijn ze ook niet meegenomen in de observaties. Bij de analyse en beschrijving van de observaties is hiermee rekening gehouden.

4.3.2.2. Observatieschema

De observaties zijn verdeeld over drie dagen. Gekozen is voor een donderdag, een vrijdag en een zaterdag in één week (29, 29 en 30 oktober). Alle drie de dagen kunnen gezien worden als gevarieerde dagen waarop overdag wordt gewinkeld en gewerkt, en 's avonds wordt uitgegaan. Op vrijdag is het tot

21:00uur tevens koopavond. Elke observatiedag kent acht observaties verspreid over de dag. De eerste observatie vindt plaats om 08:30uur tijdens de ochtendspits en de laatste om 22:00uur tijdens het uitgaan. Door de vele observaties verspreid over de dag wordt een goed verloop van de ontwikkelingen van de dag in kaart gebracht.

Ook na 22:00uur gaat het leven uiteraard ook in de openbare ruimte verder. Er is echter gekozen om de latere tijdstippen niet mee te nemen in het onderzoek. Deze keuze is gemaakt omdat allereerst de herontwikkelingen van de openbare ruimten vooral gericht zijn geweest op het gebruik gedurende dag (zoals het winkelen in de Beurstraverse) en gedurende de avond (zoals het theater en bioscoopbezoek op het Schouwburgplein). Daarnaast is de keuze ook praktisch. Dit onderzoek is uitgevoerd door slechts één onderzoeker en het is hierdoor bijna niet mogelijk om 24 uur achtereenvolgend te observeren.

Het tijdschema van de observatie is hieronder weergegeven.

Tabel 3: observatieschema Schouwburgplein

Tijd:	8:30 9:00	9:00 09:30	10:30 11:00	11:00 11:30	12:30 13:00	13:00 13:30	14:30 15:00	15:00 15:30	16:30 17:00	17:00 17:30	18:30 19:00	19:00 19:30	20:30 21:00	21:00 21:30	22:00 22:30
Don 28 okt															
Vrij 29 okt															
Zat 30 okt															

Tabel 4: observatieschema Beurstraverse

Tijd:	8:30 9:00	9:00 09:30	10:30 11:00	11:00 11:30	12:30 13:00	13:00 13:30	14:30 15:00	15:00 15:30	16:30 17:00	17:00 17:30	18:30 19:00	19:00 19:30	20:30 21:00	21:00 21:30	22:00 22:30
Don 28 okt															
Vrij 29 okt															
Zat 30 okt															

 = observatie

Naast de drie observatiedagen zijn er op een drietal eerdere dagen ook observaties gedaan. Hierbij is verkennend onderzoek verricht en zijn er diverse proefobservaties gedaan. Ook enkele bevindingen van deze observaties zijn meegenomen in het onderzoek.

4.3.2.3 Observatieprotocol

Zoals vermeld in de vorige paragraaf worden de onderzoeksgegevens van de observaties verzameld aan de hand van een observatieprotocol en verdere rapportages. De focus bij het protocol is gericht op het individu. Kenmerken en gedragingen worden per individu in het protocol gedocumenteerd. Onderstaand is een voorbeeld van het observatieprotocol weergegeven waarna het protocol wordt uitgelegd.

Voorbeeld observatieprotocol

Algemene informatie:

Locatie: SBP Tijdstip: Donderdag 28 oktober 16:30 uur Weer: Droog en fris

Bijzonderheden: Nee

Individu	Leeftijd	Geslacht	Etniciteit	Gedrag	Gezelschap	Opmerkingen
1	18	M	N	R	3v	
2	18	M	T	R	3v	Blowen
3	20	V	T	R	2v	Contact met gezelschap 4
4	25	M	N	R	2v	Contact met gezelschap 3
5	30	V	N	R	2k	Eten
6	35	V	N	R	3v	
7	40	M	N	R	1	Dakloze man. Eerder gespot
8	18	V	T	R	4v	
9	25	M	N	P	2v	Dragen muziek bij zich
10	40	M	N	R	1	
11	30	M	N	P	2k	
12	30	M	T	P	3f	
13	45	M	C	P	1	Dakloze man verkoopt krant
14	30	M	N	P	3f	
15	25	M	C	P	2k	
16	35	V	N	P	1	Bellen
17	30	M	N	P	2k	
18	44	M	N	P	1	Haast
19	30	M	A	P	2k	
20	44	V	N	P	1	
21	18	V	N	P	2v	
22	35	V	C	P	1	
23	40	V	N	P	1	
24	45	V	A	P	1	
25	44	M	C	P	1	
26	30	M	N	P	2f	
27	25	V	N	P	1	
28	44	M	N	P	1	
29	30	M	N	P	1	
03	45	M	T	P	1	Bellen

4.3.2.4 Uitleg toepassing observatieprotocol

Het probleem bij observeren is dat slechts weinig kenmerken van het individu met enige vorm van zekerheid te onderscheiden zijn. Zo valt aan de hand van observeren moeilijk te constateren wat iemand voor beroep doet, wat iemand zijn geaardheid is of waar iemand woonachtig is. Uit het observatieprotocol valt te zien dat er gekozen is voor de volgende kenmerken van individuen: *leeftijd, geslacht, etniciteit, gedrag, gezelschap en overige opmerkingen*. Deze kenmerken zijn gebaseerd op of het kenmerk iets zegt over het type bezoeker en of de kenmerken zijn te onderscheiden aan de hand van observeren.

Aangezien de gegevens snel achterelkaar moeten kunnen worden geturfd, zijn voorafgaand aan de observaties categorieën voor de in te vullen gegevens opgesteld. Ook de indeling van de categorieën is gebaseerd op de beperkte mogelijkheid van de observant bij het onderscheiden van kenmerken. Zo zal het niet altijd mogelijk zijn een 'passant' van een 'shopper' te onderscheiden en een Turk van een Marokkaan. De keuze van de categorieën is gebaseerd op de bevindingen van diverse proefobservaties.

Onderstaand zijn de in te vullen gegevens en de te onderscheiden categorieën van het protocol uiteengezet.

Algemene informatie:

Onder het kopje algemene informatie kunnen algemene gegevens van de betreffende openbare ruimte op het moment van observeren worden ingevuld. Zo dient de locatie, het tijdstip en het weer te worden genoteerd. Ook is er ruimte om mogelijk bijzonderheden tijdens de observaties te noteren. Het voorbeeld protocol betreft de observatie van donderdag 28 oktober om 16:30uur op het Schouwburgplein.

Leeftijd:

De observant dient de leeftijd van het individu te schatten. Als het individu met een gezelschap samen is dan dient de gemiddelde leeftijd te worden geschat. Als de groep een familie betreft, is niet de gemiddelde leeftijd genomen, maar die van een van de ouders genoteerd. De jongere kinderen zijn bij een dergelijk gezelschap onder begeleiding van de ouders.

Geslacht:

Het geslacht van het individu dient te worden onderscheiden.

M. Man

V. Vrouw

Etniciteit:

De observant dient de te verwachte etniciteit van het individu te noteren. De volgende categorieën worden onderscheiden.

N. Autochtoon, dan wel westers ogende migrant/toerist

T. Turks/Arabisch/Noord- Afrikaans

A. Aziatisch

C. Creool/ Afrikaans

O. Overig

Gedrag:

Het gedrag van het individu dient te worden onderscheiden.

P. Passant/ shoppers

R. Rondhangen

Anders nl.

Gezelschap:

Het soort en de grootte van het gezelschap dient te worden genoteerd

- V. Vrienden/Collega's
- K. Met partner
- F. Familie (bijvoorbeeld moeder + Dochter)
- A. Anders nl. (Bijvoorbeeld schoolklas)

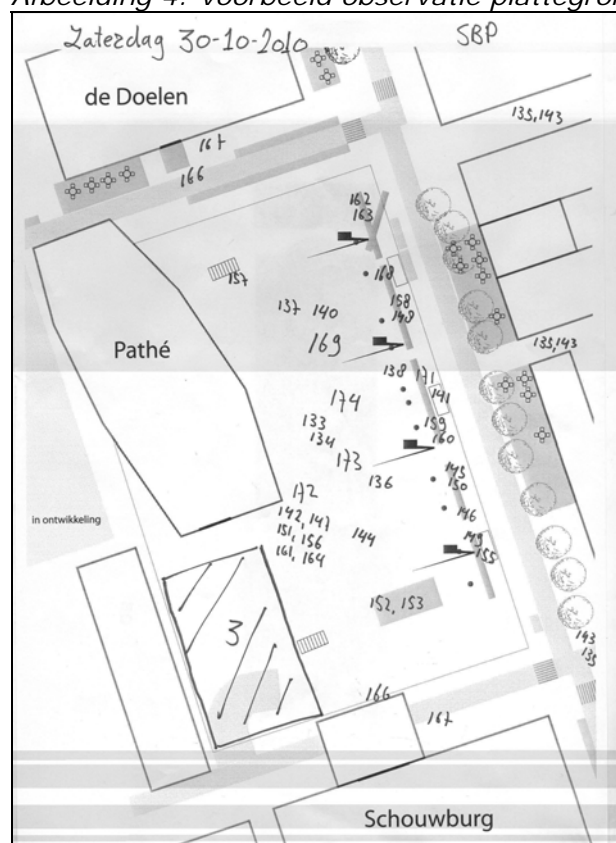
Opmerkingen:

Naast de kenmerken die zijn onderscheiden in het protocol, kan het zijn dat er iets opvallends of vreemds is op te merken aan de kenmerken of het gedrag van een individu/groep. Zo is er in het voorbeeld protocol opgemerkt dat bepaalde geobserveerde individuen aan het eten, blowen en bellen zijn.

4.3.2.5 Rapportage algehele gebruik en opvallendheden

De materiaalverzameling van het ongestructureerde deel gaat zoals vermeld via het rapporteren van het algehele gebruik van de openbare ruimte gedurende 15 min na het invullen van het observatieprotocol. Alle notities zijn genummerd en met dit nummer ingetekend op de vooraf gecreëerd plattegrond. Een voorbeeld hiervan is hieronder weergegeven. Alle nummers staan voor genoteerde punten die zijn geobserveerd. De rapportage van het ongestructureerde deel van de observatie is in de bijlage opgenomen (Appendix C).

Afbeelding 4: voorbeeld observatie plattegrond

4.3.3. Verwerking en preparatie van de gegevens

Alle ingevulde protocollen zijn samengevoegd in een tabel. Hierin is enkel de etniciteit hergecodeerd tot twee categorieën, namelijk autochtoon en allochtoon. Met de variabelen uit de uiteindelijke tabel zijn diverse gemiddeldes berekend en

kruistabellen opgesteld. Hiermee kan een beeld worden gecreëerd door wie en op welke manier de openbare ruimte op verschillende tijdstippen wordt gebruikt. De conclusies die hier uit volgen, zijn in hoofdstuk 6 behandeld.

Verder zijn alle notities en de plattegronden geanalyseerd. Alle interessante bevindingen en conclusies die hier getrokken kunnen worden, zijn in hoofdstuk 6 behandeld.

4.3.4 Ervaringen bij de dataverzameling

De proefobservaties bevestigden dat observeren geen makkelijke opgave is. Regen, een ongeluk in de nabije omgeving hebben eerdere observaties vroegtijdig doen beëindigen. Het weer tijdens de uiteindelijke observaties was constant en zonder excessen. Slechts tijdens één observatie heeft het licht geregend.

Ondanks het verbod op fotograferen heeft dit tijdens de observaties niet geleid tot het weggestuurd worden uit de ruimte.

4.4 Diepte interviews

Na de observaties zijn met tien autochtone hoogopgeleide jongemannen uit Rotterdam semigestructureerde diepte-interviews gedaan van ongeveer één uur. De interviews dienen de veiligheidsgevoelens in de openbare ruimte naar voren te halen. Bij de interviews zijn de respondenten zoveel mogelijk zelf aan het woord gelaten. Het interview is gestuurd met vooraf opgestelde vragen.

Het eerste interview is als pilot gebruikt. Dit interview is gehouden met een bevriend student geograaf woonachtig in Rotterdam. Naderhand is met de respondent gediscussieerd hoe het interview beter zou kunnen en is waar nodig de topiclist aangepast.

4.4.1 Populatie

Zoals in de inleiding is aangegeven, zijn de interviews gehouden met tien autochtone jongemannen in de leeftijd van 18-30 jaar uit Rotterdam. De keuze voor deze groep jongemannen is in paragraaf 1.3 in de inleiding verklaard.

Ook de interviewer is van dezelfde leeftijd en van autochtone afkomst. De culturele verschillen tussen de interviewer en ondervraagde zijn hierdoor beperkt, waardoor er weinig inconsistenties aanwezig zijn geweest bij het begrijpen van elkaar. Ook leiden de culturele overeenkomsten tot meer vertrouwen. Dit is iets dat bij een dergelijk gevoelig onderwerp over veiligheidsgevoelig zeker nodig is.

De jongemannen zijn benaderd via het netwerk (vrienden van vrienden) van de onderzoeker zelf. Verder komen de jongemannen zo veel mogelijk uit verschillende vriendengroepen. De interviewer kent de respondenten, los van respondent van het eerste pilot-interview, niet direct.

De kenmerken van alle ondervraagden is in de bijlage E van Appendix weergegeven.

4.4.2. Verantwoording onderzoeksinstrument

Zoals is besproken zijn de jongemannen geïnterviewd aan de hand van semigestructureerde diepte-interviews. De meeste onderzoeken naar *fear* zijn echter gedaan aan de hand van kwantitatief onderzoek. Vooral gesloten questionnaires met gebruik van de Linkerschaal was hierbij een populaire methode. Op het gebruik van deze methode is echter veel kritiek. Volgens Farrall (1997) en zijn collega's is dit niet de juiste methode om gevoelskwesaties te onderzoeken.

'In short, a simplistic, numerical, answer to a general dosed question cannot hope to represent the breath of experience and feelings about crime experienced by most people' (Farrall et al., 1997, pp. 4)

Volgens de onderzoekers zou de kwantitatieve methode vooral de algemene gevoelskwesaties van personen weergeven en geen onderscheid maken tussen temporele, lokale en sociale gevoelskwesaties (Farrall et al., 1997). Dit is juist iets waarop dit onderzoek zich richt. Diepte-interviews lenen zich beter bij onderzoek naar onveiligheidsgevoelens. Met kwalitatieve diepte-interviews kan er goed worden doorgevraagd, bijvoorbeeld of een bepaald gevoel slechts 's nachts aanwezig is of gedurende de hele dag. Er kan duidelijk gemaakt worden of het gevoel dat de respondent omschrijft met een bepaalde situatie te maken heeft, of met een algemeen gevoel. Ook kan er met diepte interviews, van ongeveer één uur, meer vertrouwen worden gewonnen bij de respondent. Een zekere mate van vertrouwen bij de interviews is bij een gevoelig onderwerp als veiligheid van groot belang.

4.4.3. Materiaal verzameling

De interviews zijn thuis bij de respondent gehouden. De respondent is zo in een stille en vertrouwde omgeving geïnterviewd.

De bevindingen van de observaties en de bestudeerde theorie zijn gebruikt ter voorbereiding van de interviews. Er is een vragenlijst opgesteld met hoofdvragen en thema's die tijdens de interviews zijn besproken. De opgestelde hoofdvragen zijn gebruikt als de eerste vraagstelling waarna er is doorgevraagd om alle thema's aan bod te laten komen. Door het gebruik van deze vooraf opgestelde vragen, is verzekerd dat elke respondent dezelfde neutraal geformuleerde vraag heeft gekregen, zodat de gegevens met elkaar te vergelijken zijn.

De interviews zijn opgebouwd in vier delen. Het interview begint met een inleiding waarin een korte uitleg van het verloop en het thema van het interview is gegeven. Hierbij is nadrukkelijk onderstreept dat het van groot belang is dat de respondenten met alle eerlijkheid en openheid dienen te spreken over dit gevoelige thema. Daarnaast is er naar een aantal kenmerken van de respondent gevraagd. Het tweede deel richt zich op het gebruik van de desbetreffende openbare ruimte door de respondent. Het derde deel gaat in op de (veiligheid)gevoelens van de respondent in de openbare ruimte. Ook is in dit deel besproken hoe de respondent omgaat met de aanwezigheid van bepaalde (veiligheid)gevoelens. Het laatste deel dient ter afsluiting en laat de respondent tot slot zijn mening geven op hoe hij denkt dat de openbare ruimte verbeterd kan worden als het gaat om veiligheid. De interviews duurden ongeveer één uur. Dit houdt in dat er per openbare ruimte ongeveer 30 minuten is geïnterviewd.

De vragenlijst is zo opgesteld dat latere vragen kunnen terugkomen op antwoorden die eerder zijn gegeven. Daarnaast zijn de respondenten zoveel mogelijk zelf aan het woord gelaten.

In de appendix (appendix D) is de uiteindelijke vragenlijst van het interview meegenomen.

4.4.5 Verwerking en preparatie van de gegevens

De interviews zijn op voicerecorder opgenomen. Uiteindelijk zijn de interviews uitgeschreven tot transcripties. De transcripties zijn gecodeerd aan de hand van thema's en subthema's. De thema's zijn gebaseerd op de bevindingen uit de literatuur en het hieruit voortkomende conceptueel model. Daarnaast zijn de thema's gebaseerd op een eerste analyse van de transcripties zelf.

Bij de analyse van de transcripties is uiteindelijk een onderscheid gemaakt op basis van of de tekst refereert tot het SBP, de BTR of openbare ruimte in het algemeen. Vervolgens zijn de volgende thema's onderscheiden: fysieke omgeving, sociale omgeving, gezelschap, gedrag, tijdstip en persoonlijke geschiedenis. Per thema zijn verschillende subthema's onderscheiden. Plusjes en minnetjes geven aan of de tekst refereert aan een positief effect op het veiligheidsgevoel of een negatief effect. Het volledige coderingsschema is in de appendix meegenomen (appendix E).

4.4.6 Ervaringen bij de dataverzameling

Alle respondenten gaven antwoord op hun eigen manier. Sommige respondenten waren zeer kortaf in hun beantwoording en anderen praatten aan een stuk door. Bij de respondenten die kortaf waren in hun beantwoording, moest af en toe geïmproviseerd worden met extra vragen, om zo toch achter de ware gevoelens van de respondent in de openbare ruimte te komen. Bij de respondenten die honderduit praten moest af en toe tussen de monoloog worden gesprongen om de respondent op het goede spoor van het thema te zetten.

Omdat alle respondenten een vergelijkbaar profiel hadden als de interviewer, kon er goed met elkaar worden geïdentificeerd. Dit heeft ook tot aangename gesprekken geleid. Dit is ook terug te zien in bepaald taalgebruik van de respondenten. Dit taalgebruik is niet storend aangezien de onderzoeker de betekenissen hiervan kent.

5.1 Herontwikkeling Beurstraverse en Schouwburgplein

Hoofdstuk 2 heeft een inzicht gegeven in de herontwikkelingen die zich in de Nederlandse openbare ruimte hebben voorgedaan in de laatste twee decennia. Dit hoofdstuk bekijkt de herontwikkeling van het Schouwburgplein en de Beurstraverse, de cases in dit onderzoek. Hierbij wordt gekeken in welke mate veiligheid een rol heeft gespeeld bij de herontwikkeling. Het hoofdstuk begint met een beschrijving van algemene ontwikkelingen in Rotterdam waarna de Beurstraverse en het Schouwburgplein worden behandeld.

5.1 Inleiding

Bijna de volledige Rotterdamse binnenstad is in de tweede wereld oorlog gebombardeerd. Om deze reden kent Rotterdam, in tegenstelling tot veel andere Nederlandse binnensteden, een modern stadscentrum. Om Rotterdam weer naar behoren te laten functioneren werd kort na de oorlog (1946) het *basisplan* opgesteld. Dit beleidsplan had als doel de binnenstad te herbouwen en de positie van de Rotterdamse haven te versterken. In lijn met het modernistische gedachtegoed werden de functies in de stad gescheiden. Aan de randen van de stad werden woonfuncties gepland en het centrum was het terrein voor werkgerelateerde functies. De wederopbouw van de stad was succesvol. Er werden veel nieuwe banen gecreëerd en aan de randen van de stad ontstonden veel nieuwe wijken (Van Melik, 2008).

Het *basisplan* heeft lange tijd het beleid bepaald van de stad. Hoewel de haven in de jaren 70 floreerde, ontstond er in de stad een hoge werkloosheid door de komst van nieuwe technologieën. Er ontstond behoefte aan een meer gedifferentieerde economie met meer ruimte voor cultuur, toerisme, detailhandel, en wonen in de binnenstad. De gemeente realiseerde zich dat de stad toe was aan een nieuw beleidsdocument en kwam in 1978 met het *Structuurplan* gevolgd door het *Binnenstadsplan* in 1985. In tegenstelling tot het voorgaande beleid werd binnen deze beleidsdocumenten het belang van kwalitatief hoogwaardige openbare ruimte als speerpunt gezien. Hiermee is Rotterdam een van de eerste steden die het belang van de openbare ruimte is gaan inzien (Van Melik, 2008).

Een aantal ontwikkelingen, dat in het *Binnenstadsplan* werd voorgesteld, zoals het Museumpark, Tropicana en de bouw van woningen op de Coolasingel en het Weena, was in 1993 gerealiseerd of in ontwikkeling. Een aantal voorgenomen herontwikkelingsgebieden, zoals de Lijnbaan en het Schouwburgplein werd echter niet uitgevoerd. Om deze plannen te doen herleven en nieuwe plannen te creëren, werd in 1993 het beleidsplan *Binnenstad Rotterdam* opgesteld (Van Melik, 2008). Een van de doelstellingen van het plan richt zich op het creëren van openbare ruimten in het stadscentrum waarmee de ambities van Rotterdam, als internationale stad met een goed investeringsklimaat en locatie mogelijkheden, opnieuw wordt aangetoond. Dit hield in dat de openbare ruimte in Rotterdam schoon, veilig en van grote kwaliteit diende te zijn (Van Melik, 2008).

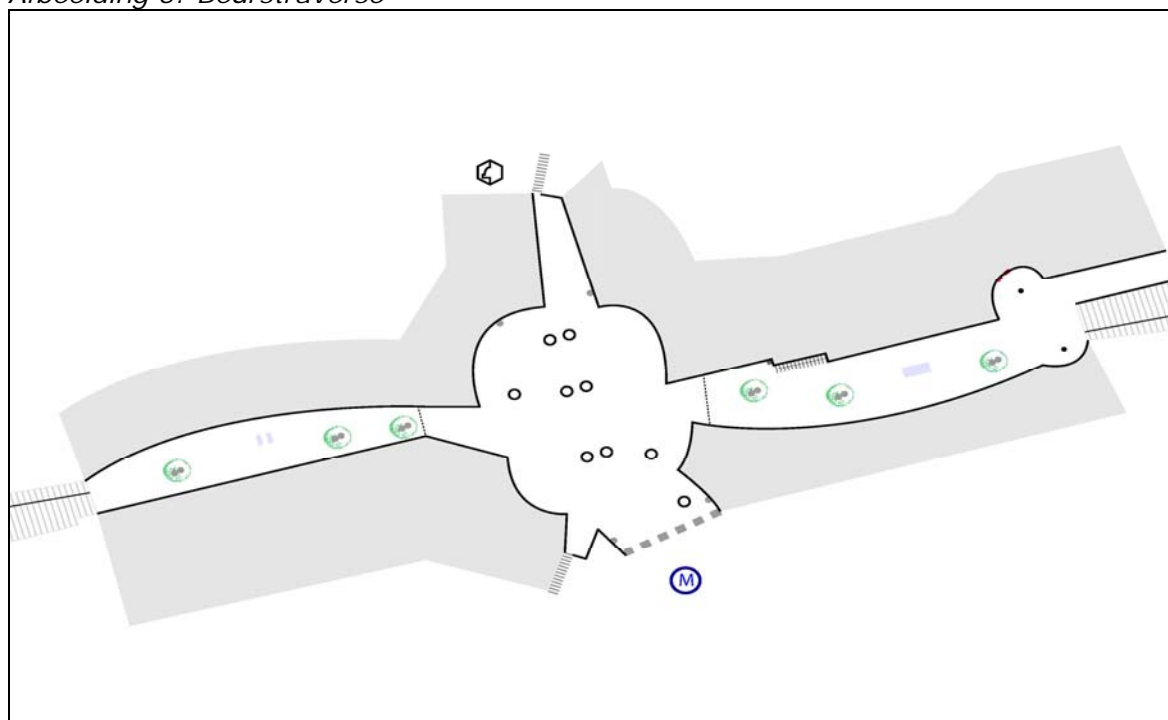
Inmiddels zijn de plannen van de vele grote herontwikkelingsgebieden in Rotterdam uitgevoerd, zoals de herontwikkeling van het Schouwburgplein, de Beurstraverse en de Kop van zuid. Daarnaast heeft Rotterdam hard gewerkt aan het creëren van een positief imago van de stad. Rotterdam is de gastheer van vele (internationale) festivals en de stad promootte zichzelf als de stad van de architectuur in 2007 (Van Melik, 2008). Het College van Burgemeester en Wethouders van Rotterdam heeft begin 2006 een Chief Marketing Officer aangesteld. De missie van het Chief Marketing Office Rotterdam is: "het initiëren,

ondersteunen en bewaken van alle activiteiten die Rotterdam consistent positioneert als een internationale, intelligente en vooruitstrevende stad van de 21e eeuw, waar het interessant en goed wonen, werken, studeren en ontspannen is" (Gemeente Rotterdam, 2010c).

De Rotterdamse gemeente staat bekend als een ondernemende gemeente. Wat Rotterdam uniek maakt, is dat Rotterdam als pionier gezien kan worden op het gebied van het laten participeren van private partijen bij de herontwikkelingen. De ontwikkeling van de Beurstraverse is hiervan een voorbeeld.

5.2 Beurstraverse

Afbeelding 5: Beurstraverse

Bovenstaande figuur geeft een weergave van de Beurstraverse. De Beurstraverse is ontwikkeld in het begin van de jaren 90, geopend in 1996 en was bedoeld om de binnenstad te laten concurreren met winkelcentra aan de randen van de stad. De Rotterdamse binnenstad had door een gebrek aan ruimte problemen om het winkeloppervlak te vergroten. Daarnaast werd het bestaande winkeloppervlak gescheiden door een drukke weg, de Coolsingel. De Beurstraverse werd ontwikkeld om deze problemen op te lossen. Een gezonken winkelstraat (zie afbeelding 5 voor een plattegrond en afbeelding 6 voor een weergave) dat deels onder de Coolsingel doorloopt werd ontworpen om naast extra winkeloppervlak (het grijze gebied op afbeelding 5) ook voor een verbinding tussen de twee bestaande winkelgebieden te zorgen (Van Melik *et al.*, 2007). Door het gezonken ontwerp van de straat en het feit dat de enige functie winkelen betreft, heet de straat in de volksmond ook wel de koopgoot. De meeste winkels hebben zowel in de goot als boven op het Beursplein een ingang. De aanwezige winkels behoren voornamelijk tot de populaire winkelketens.

Naast een winkelgebied geeft de koopgoot ook toegang tot Metrostation Beurs (zie afbeelding 4). Naast toegang via het metrostation kent de goot zes andere toegangen, twee grote trappen, drie roltrappen en een lift. De grote trappen bevinden zich westelijk en oostelijk van de goot. De westelijke trap loopt richting

winkelstraat de Lijnbaan. De oostelijke trap loopt in de richting van Blaak. Twee van de roltrappen lopen naar de Coolsingel, een noordelijk en een zuidelijk. Een roltrap loopt westelijk naar het Beursplein. Hier bevindt zich ook de lift. Verder biedt de BTR toegang tot de Bijenkorf en V&D.

Afbeelding 6: Winkelend publiek in de Beurstraverse

De Beurstraverse is een nieuw ontworpen openbare ruimte. Toch kan gesproken worden over een herontwikkeling aangezien het niet om een *greenfield* ontwikkeling gaat, maar om de ontwikkeling van de bestaande ruimte van de Rotterdamse binnenstad.

De Beurstraverse is eigendom van een consortium van verschillende private partijen en de gemeente. Door het consortium zijn strikte eisen gesteld aan het gebruik van de ruimte. De bezoekers worden aan bepaalde regels onderworpen. Zo zijn onder andere alcoholconsumptie, straatverkoop, fietsen en brommers, flyeren, enquêteren en samenscholing in de ruimte verboden. De regels zijn duidelijk op borden bij de ingangen te zien. Beveiligingspersoneel is aanwezig om de regels te waarborgen. Naast het beveiligingspersoneel is er in de ruimte cameratoezicht aanwezig. In contrast met de omliggende openbare ruimte is niet de gemeente maar een bedrijf (*Actys*) verantwoordelijk voor het toezicht. Het enige straatmeubilair dat er te vinden is, is een aantal vuilnisbakken. Met opzet zijn er geen bankjes of richels te vinden waarop gezeten kan worden. Dit zou de winkelbeleving kunnen bederven aangezien er een kans bestaat dat deze plekken gebruikt worden om 'te hangen' (Van Melik *et al.*, 2007). Tevens zijn er geen restaurants en cafés te vinden. Ook dit zou andere bezoekers dan het winkelpubliek doen aantrekken.

Afbeelding 7: Camera's en borden met verboden en regels zijn aanwezig in de traverse

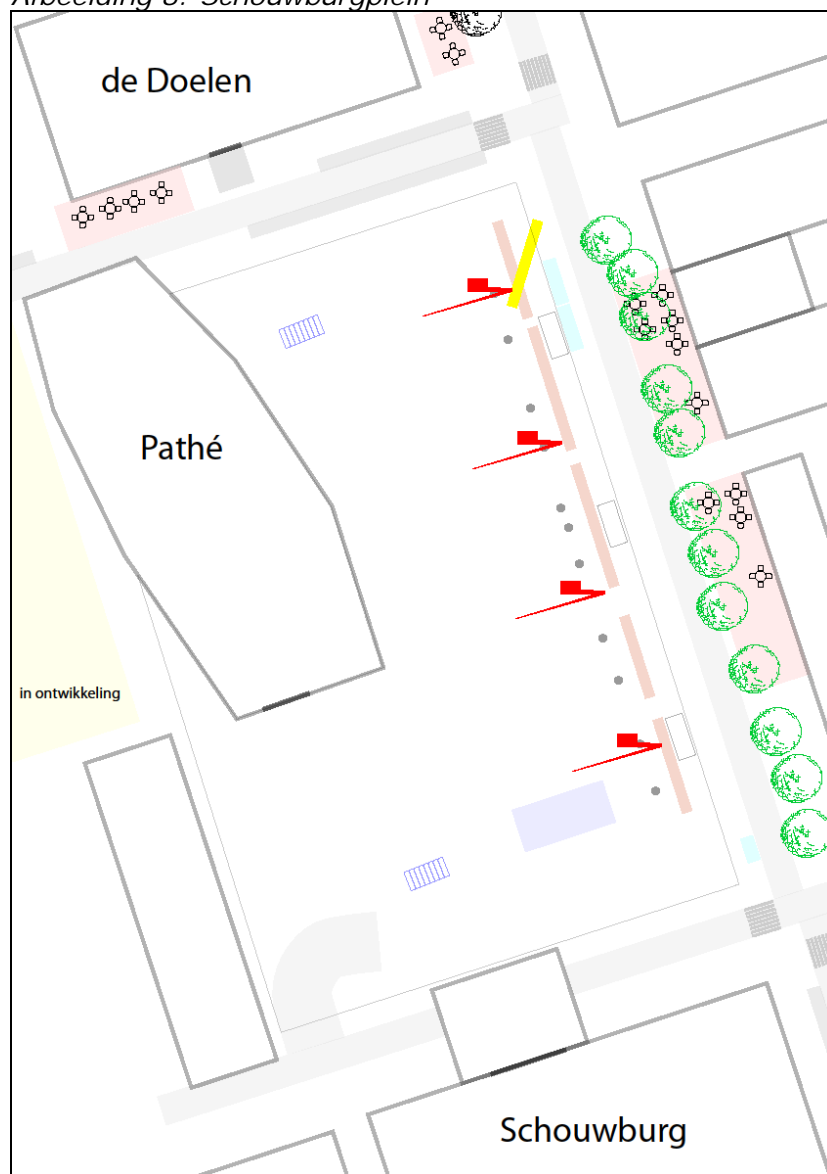
De keuze van de gemeente om mee te investeren in het consortium was een unicum in Nederland, maar had zijn redenen. Aangezien het om een belangrijk gebied van de Rotterdamse binnenstad gaat, wilde de gemeente op lange termijn verantwoordelijk blijven voor de kwaliteit van het gebied. Een andere reden voor participatie was dat de toegang tot het metrostation via de Beurstraverse loopt.

De gemeente wilde zeker zijn dat het gebruik van de metro voor iedereen mogelijk bleef (Van Melik, 2008).

Sinds de ontwikkeling lijkt de Beurstraverse een succes. Het aandeel winkelend publiek is groot. Volgens onderzoek van Van Aalst & Ennen (2002) evalueren bezoekers de ruimte als intiem, schoon en uitnodigend. Tevens vond in 2002 72 % van de bezoekers de ruimte typisch Rotterdams. Toch werd toentertijd door veel bezoekers getwijfeld over de bijdrage van de Beurstraverse aan de attractiviteit van Rotterdam.

5.3 Schouwburgplein

Afbeelding 8: Schouwburgplein

In de wederopbouw van Rotterdam werd het Schouwburg plein in 1947 officieel tot plein benoemd. Het plein dankt zijn naam aan de schouwburg die kort na de oorlog aan de zuidkant van het plein werd gebouwd. Sinds het bestaan van het plein is de functie en het ontwerp voor lange perioden een onderwerp van discussie geweest. Men was het oneens over wat te doen met de grootte van het plein en vele plannen werden te duur gevonden. In 1993 werd door Wethouder Linthorst besloten toch echt wat met het plein te doen, aangezien het plein onderhevig was aan geleidelijk verval. Drie processen stonden aan de basis bij de herontwikkeling (Van Melik, 2008). Allereerst werd het belang van kwalitatieve openbare ruimte ingezien waardoor er meer geld beschikbaar kwam. Ten tweede werd het Schouwburgplein een geschikte plek gevonden voor de komst van een nieuwe bioscoop. De stad was bang de binnenstedelijk bioscopen te verliezen, door concurrentie van grote bioscopen aan de rand van de stad. De komst van een grote bioscoop op het Schouwburgplein zou dit tegen moeten gaan om daarmee de binnenstad als het decor te behouden voor het internationale filmfestival van Rotterdam. Het Schouwburgplein moest een cultureel cluster

worden. Ten derde werd er gekozen om niet *één* plan te ontwerpen dat vervolgens de kans had om verworpen te worden. Er werd gekozen om uit meer ontwerpen één ontwerp democratisch te kiezen. Het ontwerp van architect Geuze (bureau West 8) werd uiteindelijk gekozen (zie afbeelding 7 voor een plattegrond en afbeelding 8 voor een weergave). Door verschillende tegenslagen heeft het echter nog enkele jaren geduurd voordat het plein in juni 2007 eindelijk werd geopend (Van Melik, 2008).

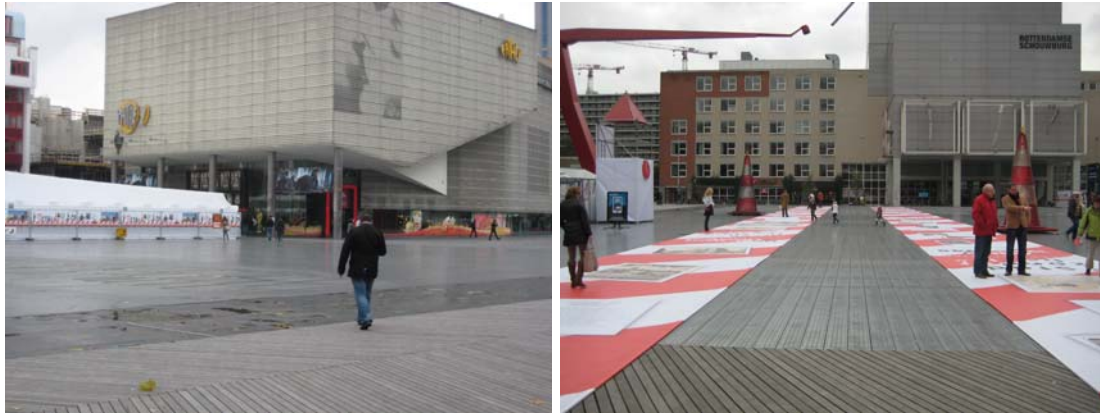
Het Schouwburgplein is een zeer uitgestrekt plein met een afmeting van 175 meter in de lengte en met een breedte van 110 meter op het breedste punt en 70 meter op het smalste punt. En heeft hiermee een totale bruto oppervlakte van maar liefst 9.000 m² (Gemeente, 2010, 2). De ruimte kent een postmodern ontwerp en wordt gedomineerd door grote rode lichtpilaren in de vorm van hijskranen geïnspireerd op de maritieme geschiedenis van Rotterdam (zie afbeelding 8). De ondergrond is geschikt voor skaten, verschillende balsporten en geeft plaats aan twee fontein die zijn verzonken in het maaiveld. Het plein is tevens het dak van een ondergrondse parkeergarage waardoor het grootste gedeelte 35 centimeter boven het maaiveld is verheven. De uitgangen van de parkeergarage bevinden zich midden op het plein. Het plein wordt regelmatig gebruikt voor evenementen en festivals. Om het plein zitten verschillende functies waarvan een groot aantal culturele. De aanwezige functies zijn onder andere bioscoop Paté, een casino, theater de Doelen, de Rotterdamse Schouwburg en meerdere winkels, cafés en restaurants (Van Melik *et al.*, 2007).

Voorals bioscoop Paté is een opvallende verschijning op het plein. De bioscoop is een kolossaal gebouw dat midden op het plein is gesitueerd (afbeelding 8 en 9) en bepaalt hiermee een groot deel van het voorkomen van het plein. Ook de Schouwburg gelegen op het zuiden en theater de Doelen gelegen op het noorden zijn grote gebouwen. Deze gebouwen zijn echter minder aanwezig dan de Bioscoop, aangezien zij worden gescheiden door een weg, een rij bomen en het verhoogde maaiveld van het plein. Ook de bouwstijl van deze gebouwen is minder opvallend. De totale capaciteit van de omringende film en cultuurpodia telt ruim 10.000 bezoekers (Gemeente Rotterdam, 2010b).

Voorals aan de noord kant en de west kant bevinden zich terrassen en horeca. Ook hier worden de functies fysiek van het plein gescheiden door een weg, een rij bomen, het verhoogde maaiveld en een rij banken (Zie afbeelding 8 en 9). Verder biedt het plein ruimte aan enkele eetstandjes. Onderstaand is het plein aan de hand van een aantal foto's geïllustreerd

Afbeelding 9: Het plein biedt toegang tot de schouwburg, het theater, de bioscoop en een ondergrondseparkeergarage. Verder wordt het ontwerp van het plein gekenmerkt door een grote open vlakte met grote lichtlantarens in de vorm van hijskranen. De aanwezige bankjes bieden ruimte aan een plek om te zitten. De vlakke op het plein kan worden gebruikt als ruimte voor evenementen.

Hoewel het plein de *De Mies van der Rohe Paviljoen Award* van de Europese commissie kreeg uitgereikt voor de waardevolle bijdragen aan de moderne Europese architectuur werd het plein met verschillend enthousiasme bij de gebruikers van het plein ontvangen. Volgens onderzoek Van Aalst & Ennen in 2002 blijkt dat slechts 37% het plein als een intieme plek beschouwt, 40 % zich niet tot het plein uitgenodigd voelt, 43% zich niet thuis voelt op het plein, 35% liever geen tijd besteedt op het plein, en dat 36 % het ontwerp van het plein hekelt. Het plein doet het hiermee een stuk minder dan andere pleinen in de stad. Toch geeft 65% van de respondenten aan dat zij het plein als een typisch Rotterdams plein beschouwen (Van Aalst & Ennen, 2002). Deze cijfers zijn afkomstig uit 2002 en sindsdien is de kritiek op het plein alleen nog maar versterkt. Duidelijk was dat het plein niet naar behoren functioneerde en dit was de reden dat er in 2008 zowel in de Rotterdamse Gemeenteraad als bij een stadsdebat met jongeren de functie en de uitstraling van het plein ter discussie werd gesteld (Gemeente Rotterdam, 2010a). In de gesprekken kwam naar voren dat er gebreken waren die een plezierig gebruik van de ruimte in de weg stonden. Zo heeft de ruimte een te kille uitstraling, een slechte toegankelijkheid en een gladde vloer. Ook de partij Leefbaar Rotterdam was niet te spreken over het functioneren van het plein en kwam in 2008 met een eigen plan voor herontwikkeling van het plein (Leefbaar Rotterdam, 2008).

In het najaar van 2008 is aan bureau West 8 opdracht gegeven om een aantal voorstellen te ontwikkelen voor de revitalisatie van het plein. Uiteindelijk zijn de definitieve plannen in het voorjaar van 2010 gepresenteerd en is er aan het einde van 2010 reeds gestart met de eerste werkzaamheden. De volgende veranderingen zullen het plein nieuw leven moeten geven (Gemeente, 2010b):

- Het gladde deel van de pleinvloer wordt vervangen, ter plaatse komt een houten glooiing
- Een deel van de pleinvloer voor de Doelen wordt versterkt, waardoor het draagvermogen daar toeneemt van 500 kg/m² naar 900 kg/m²
- Er komen nieuwe trappen en hellingbanen
- De groene looper (over het gehele plein, voor Pathé) wordt vervangen door een rode looper
- De opstelling van banken wordt gewijzigd en er komen een paar nieuwe banken bij
- De epoxyvloer (het groene vlak) wordt hersteld en deels voorzien van pin-ups, ontworpen door Tattoo Bob
- De zwarte rubberen looper wordt hersteld
- De verlichting wordt verbeterd
- De straten worden ook uitgevoerd in de centrumstijl, met natuursteen en er komen bomen (deels al uitgevoerd).
- De terras capaciteit wordt uitgebreid naar de overkant van het fietspad.
- Het verkeer krijgt een ondergeschikte rol

Afbeelding 10: Start van de vervanging van de vloerplaten op het Schouwburgplein

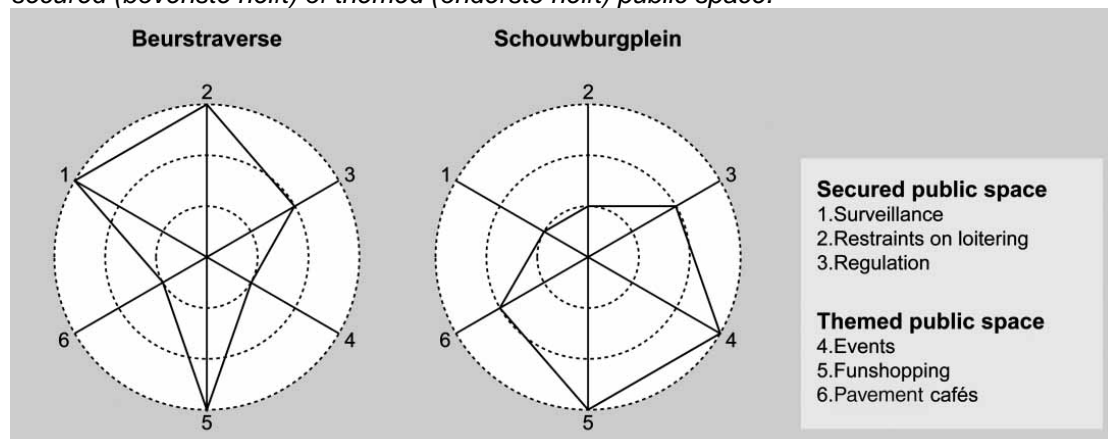
Bron: Urbika, 2010

Opmerkelijk is dat bureau West 8 de opdracht heeft gekregen voor de revitalisatie. Uiteindelijk is het ontwerp van de architect Geuze, oprichter van het bureau, verantwoordelijk geweest voor het niet naar behoren functioneren van de herontwikkeling.

5.4 Fear and fantasy

In het onderzoek *Changing public space* past Van Melik (2008) haar meetinstrument (zie kader 1, pp. 20) toe op de Beurstraverse en het Schouwburgplein om de mate van *fear* en *fantasy* op beide openbare ruimten te bepalen (zie figuur 4). Het blijkt dat het Schouwburgplein en de Beurstraverse hele andere resultaten laten zien. Het Schouwburgplein kan volgens het instrument tot een *themed public space* worden gerekend aangezien de onderste helft in het diagram meer wordt overdekt dan de bovenste helft. De veiligheidsmaatregelen op het plein zijn relatief beperkt. Het plein kan niet worden afgesloten en het ontwerp kent veel straatmeubilair. Wel zijn er verschillende toezichthouders aanwezig in de vorm van stadswacht en politie. Verder geldt op het plein de algemene plaatselijke verordening van de gemeente. Sinds kort is er opnieuw cameratoezicht aanwezig net als in veel andere delen van de Rotterdamse binnenstad (VPRO, 2010; Gemeente Rotterdam, 2010b).

Figuur 4: Zesdimensionaal diagram van de Beurstraverse en het Schouwburgplein als *secured* (bovenste helft) of *themed* (onderste helft) public space.

Bron: Van Melik *et al.*, 2007

De thematische dimensie van het plein heeft een grotere intensiteit. Het is een van de acht locaties voor grootschalige evenementen in Rotterdam. De ruimte wordt gebruikt voor concerten, filmvertoningen en andere evenementen. Meerdere stroomaansluitingen, een geluidsinstallatie en haken zijn om deze reden in het ontwerp meegenomen (Gemeente Rotterdam, 2010b). Zoals aangegeven wordt het plein verder omringd door culturele bedrijvigheid met een bioscoop, een theater en een muziekcentrum. Ook kent het plein restaurants, cafés, terrassen en de wat meer alternatieve winkeltjes.

Figuur 4 laat zien dat de Beurstraverse volgens het instrument van Van Melik tot een *secured space* gerekend kan worden aangezien de bovenste helft van het diagram meer is bedekt dan de onderste. Zoals beschreven is het toezicht door CCTV en beveiligingspersoneel sterk aanwezig. Ook is in het ontwerp geen plaats voor bankjes. Verder is het mogelijk de ruimte af te sluiten nadat de laatste Metro heeft gereden en zijn er regels gesteld aan het gebruik. Niet alle bezoekers zijn echter van de aanwezigheid van deze regels op de hoogte (Van Melik, 2008).

De intensiteit van *themed space* is beperkt in de Beurstraverse. Er worden geen evenementen gehouden en straatmuzikanten worden niet geaccepteerd. Verder zijn er geen cafés of restaurants aanwezig. Op het gebied van *funshopping* scoort het gebied wel hoog. Dit komt doordat er relatief veel luxueuze winkels aanwezig zijn met mode winkels, juweliers en cosmeticaketens (Van Melik, 2008).

5.5 Gebruik van de ruimten

In 2002 is er door Van Aalst en Ennen onderzoek gedaan naar het gebruik, de beleving en de waardering van bepaalde openbare ruimten in de Rotterdamse Binnenstad. Zowel de Beurstraverse als het Schouwburgplein behoorden tot de cases van dit empirisch onderzoek dat uitgevoerd is aan de hand van een groot aantal enquêtes. De bevindingen van dit onderzoek zullen kort worden uiteengezet.

Uit het onderzoek blijkt dat het gebruik van zowel het Schouwburgplein en de Beurstraverse vooral gericht is op de verblijfsfunctie. Op het Schouwburgplein is dit met name 's avonds het geval en bij de Beurstraverse is dit voornamelijk overdag. De openbare ruimte zou vooral 's avonds het domein zijn van jongeren en studenten (Van Aalst & Ennen, 2002).

Zoals in de paragrafen 6.2 en 6.3 is aangegeven, zijn de waarderingen voor de twee openbare ruimten verschillend. De waarderingen voor de Beurstraverse zijn veelal positief en die van het Schouwburgplein in mindere mate. Op beide openbare ruimten blijkt dat jongeren positiever oordelen dan oudere (Van Aalst & Ennen, 2002).

In het volgende hoofdstuk vindt aan de hand van empirisch onderzoek verdere analyse plaats naar de bezoekers en het gebruik van de desbetreffende openbare ruimten. Hierin zal zoals aangegeven vooral de aandacht gericht zijn op de jonge mannelijke bezoekers.

6. Bezoekers en het gebruik van het Schouwburgplein en de Beurstraverse.

6.1 Inleiding

In dit hoofdstuk wordt een beschrijving gegeven van het gebruik en de bezoekers van beide ruimten. Het hoofdstuk geeft hiermee inzicht in hoe de sociale omgeving van beide openbare ruimten er uitziet. De relatie met het ontwerp en de aanwezige functies van beide ruimten komt hierbij aan bod. Ook de temporele invloeden en verschillen worden belicht.

De beschrijvingen zijn gebaseerd op data afkomstig van de observaties, zoals beschreven in het methodologische hoofdstuk (§ 4.3). Daarbij moet ook worden opgemerkt, dat de beschrijvende statistiek slechts een beeld schets van het gebruik en de bezoekers van de ruimte op de dagen van observatie. Het aanwezige gebruik en de bezoekers van een openbare ruimte moeten gezien worden als het resultaat van uiteenlopende en eindeloos veel factoren en zal verschillen op elk moment in de tijd. Zo zal een zonnige zomerdag resulteren tot andere bezoekers en gebruik dan op een koude regenachtige winterdag.

Ook het gebruik van de geïnterviewde jongemannen en hun perceptie op het gebruik en de bezoekers komt in dit hoofdstuk aan bod. Hierbij wordt een relatie gelegd tussen het gebruik en de perceptie van jongemannen en de resultaten uit de observaties.

6.2 Bezoekers en het gebruik van het schouwburgplein

Als gekeken wordt naar het gebruik van het Schouwburgplein, dan kunnen er twee type hoofdbezoekers worden onderscheiden. De ene bezoeker gebruikt de ruimte als verblijfsplaats en de andere bezoeker gebruikt de ruimte slechts als route op zijn of haar doorreis en heeft eventueel een functie aan het plein als eindbestemming. Alleen dit onderscheid van het gebruik, rondhangen en passeren, is in het observatieprotocol meegenomen. Aan de hand van de rapportages van de observaties kan meer gezegd worden over de verschillende gedragingen en het gebruik van de twee type hoofdbezoekers. De gedragingen en het gebruik van de twee type hoofdbezoekers worden in de volgende twee paragrafen beschreven.

De ingevulde observatieprotocollen geven wel een beeld van de kenmerken van de twee hoofdgroepen gedurende de dagen van observatie. In paragraaf 6.2.3 volgt hiervan een beschrijving. De eventuele verschillen tussen de verblijvende en de passerende bezoeker worden hierbij belicht.

6.2.1 Ruimte als route op doorreis

Wat opvalt, is dat het merendeel van de aanwezige individuen op het plein op doorreis is. Dat de ruimte voor het grootste deel door de bezoekers als doorgang wordt gebruikt, kan voor een groot deel worden verklaard aan de hand van de aanwezige functies, het ontwerp en de locatie van het plein.

Een van de functies van het plein is het verlenen van de toegang tot de ondergrondse parkeergarage die onder het plein ligt. De uit- en ingangen van de parkeergarage zijn op het plein gevestigd (zie de trappen op afbeelding 8),

waardoor de bezoekers van de parkeergarage over het plein moeten lopen. In de avond zie je de mensen uit de parkeergarage vooral richting theaters, horeca, casino en bioscoop lopen. Er kan verwacht worden dat de bezoekers van de parkeerplaats in de middag vooral de nabijgelegen winkelstraten als einddoel hebben, aangezien deze mensen richting het winkelgebied lopen.

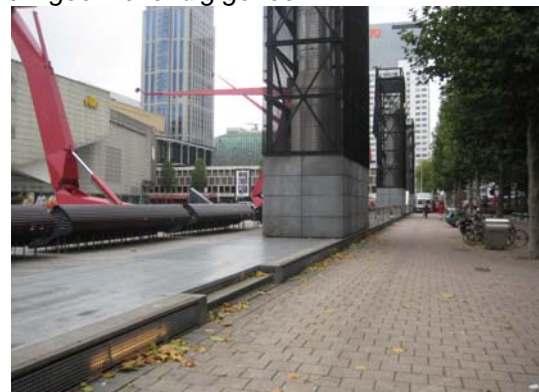
Ook de theaters, de bioscoop en het casino zorgen voor een toestroom van mensen over het plein die vanaf de metrostations (Beurs & Stadhuisplein) en het centraal station komen lopen. De bezoekers van de theaters komen echter niet of nauwelijks op het plein, aangezien zij direct uit een van de zijstraten komen lopen of fietsen. Binnen enkele meters over het plein zijn zij voor de ingang van de schouwburg of het theater. De bezoekers van de bioscoop en het casino kunnen bijna niets anders dan over het plein lopen, aangezien deze ingangen nagenoeg midden op het plein zitten. De bioscoop- en casinobezoekers per fiets, moeten nadat zij hun fietsen hebben gestald nog een stuk wandelen over het plein. Er zijn geen fietsrekken voor de bioscoop en het casino, waardoor de bezoekers hun fiets aan de andere kant van het plein moeten zetten. Ook in twee interviews komt dit naar voren.

'En als ik naar de bioscoop ga, dan zet ik mijn fiets ergens neer en dan loop ik er naar toe. Dat plein wordt dus door mij meer gebruikt als doorgangsroute en totaal niet als plein...' (Robert, 25 jarige Rotterdammer)

Tijdens de observaties valt op dat op de vlakte van het plein bijna niet gefietst wordt. Slechts enkele malen fietste er iemand over heen. Een aantal maal liepen er wel individuen met hun fiets aan de hand over het plein.

Verder is bij de observaties opgevallen dat het ontwerp van het plein niet bevorderend lijkt voor de verblijfsfunctie van het plein. Zo zorgt het verhoogde maaiveld en het beperkt aantal trappen en hellingbanen tot deze ruimte voor een barrière bij het betreden van de ruimte. Daarnaast kent het plein een beperkt aantal banken. De banken die op het plein staan, staan op een grote rij met hun rug naar een gebied met horeca en dus naar het gebied met wat meer reuring en gezelligheid. Ook de aanwezige terrasjes zijn beperkt voor wat betreft de capaciteit en bovendien afgesloten van het plein door wanden en een druk doorgaand fietspad.

Afbeelding 11: Het verhoogde maaiveld, de beperkte banken en de terrassen gescheiden door wanden en een druk fietspad, maken het plein geen levendig geheel

Ook de locatie van het plein geeft het plein een functie van doorreis. Het plein ligt tussen het centraal station en de binnenstad met hier het winkelgebied van Rotterdam (zie afbeelding 1, pp. 16). Verder loopt er zoals vermeld een druk fietspad langs het plein.

De drukte op het plein is erg afhankelijk van het tijdstip. In de ochtenden was de passantendrukte op het plein een stuk minder dan in de middag. Op de donderdag en vrijdag lijkt er een piek te zijn tussen 16:30 uur en 20:30 uur,

waarna het plein geleidelijk minder druk wordt. Deze drukte is te verklaren aan de hand van de werk- en schooltijden en de openingstijden van de aanwezige functies op het plein.

De vrijdag- en zaterdagavonden zijn duidelijk drukker dan de donderdagavond. De zaterdag lijkt over het algemeen drukker dan de donderdag en vrijdag, met uitzondering van de vroege ochtend. Ook dit is te verklaren aan de hand van de algemene werk- en schooltijden. Het beperkte aantal bezoekers op de vroege zaterdagochtend heeft een andere reden. Op deze ochtend regende het. Dit benadrukt nog eens dat het weer een grote invloed heeft op het aantal bezoekers en het gebruik van openbare ruimten.

In de avond zijn de passanten voornamelijk op weg naar of komen van het theater, de schouwburg, de bioscoop en de horeca. Overdag zijn deze bezoekers voornamelijk op weg naar winkels en hun werk.

6.2.3 Ruimte als verblijfsplaats

De bezoekers die de ruimte gebruiken als verblijfplaats zitten bijna altijd op een van de aanwezige bankjes. Slechts in beperkte mate wordt de ruimte als verblijfsplaats gebruikt zonder op de bankjes te zitten. Voornamelijk in de avonduren staan er wel groepjes mensen op het plein. De meeste groepjes staan discreet met een aantal man te wachten op de komst van hun vrienden waar ze kennelijk op het plein mee hadden afgesproken. In de latere avond gebeurt dit voornamelijk door jongemannen. Vier keer stond of liep er een wat meer aanwezige en grotere groep op het plein. Dit was bij alle vier de keren in de avonduren. Schreeuwen en met elkaar stoeien, maakt deze groepen een aanwezigheid op het plein. Duidelijk viel op te merken dat andere bezoekers zich aan het gedrag ergerden. Zo waren er in de nabije omgeving van de groep meestal geen andere bezoekers te zien. De omvang van deze aanwezige groepen verschilde van 6 tot 15 man. Het type jongeren van drie van de groepen valt het best te omschrijven als hangjeugd met een allochtone achtergrond. In dit geval was hun geschatte leeftijd variërend van zo'n 14-24 jaar, leken zij veelal van Noord-Afrikaanse/ Turkse afkomst en hadden een op elkaar lijkend uiterlijk met veel glimmende en donkere jassen met bontkragen, sportschoenen en opgeschoren kapsels. Bij een groep op vrijdagavond om 20:30 uur waren hierbij ook scooters aanwezig. Deze waren echter niet op het plein, maar op de weg voor de Doelen. De andere aanwezige groep was een autochtone groep jongeren met een geschatte leeftijd rond de 18 jaar. De groep liep op de vrijdagavond om 22:00 uur over het plein kwam uit de richting van de Wester singel en was op doortocht. Deze groep leek duidelijk aangeschoten, omdat ze een beetje aan het lallen en schreeuwen waren.

Op de donderdag middag/avond waren twee daklozen op het plein aanwezig die kranten probeerden te verkopen aan de bezoekers van Pathé. Tevens liepen zij langs de bankjes en spraken zij mensen aan met waarschijnlijk de vraag of zij een krant wilden kopen of mogelijk geld voor hen hadden. Het aantal wachtende en rondhangende mensen voor de bioscoop waren voor hen een makkelijke doelgroep om aan te spreken. Ook werden de daklozen niet weggestuurd en konden zij ongestoord hun werk doen. Het Schouwburgplein lijkt hiermee een aantrekkelijke plek om voor de dakloze aan een bijverdienste te komen.

Verder zijn er tijdens de observaties enkele toeristen op het plein waargenomen. Deze stonden vaak op het midden van de ruimte en probeerde de ruimte te beleven en maakten foto's van de omgeving. Dit was viermaal gedurende de dag en tweemaal in de avond. De aanwezigheid van de toeristen is te verklaren aan

de hand van de architectonische vormgeving van het plein dat internationaal bekend is. Dit wordt ook zo uitgemeten in diverse reisgidsen en reiswebsites.

Tot tweemaal toe werden aanwezige luchtkokers en de uitgangen van de parkeergarage gebruikt als speel- en klauterplek door kinderen (afbeelding 12). Beide keren waren op de zaterdag; de een in de ochtend en de ander in de middag. Dit heeft verband met het feit dat kinderen op de zaterdag vrij van school zijn. Slechts een keer is een groepje skaters gesignaleerd. Dit was op de donderdagmiddag. De plek waar normaal gesproken geskate wordt vanwege de gladde ondergrond, was tijdens de dagen van observatie afgesloten in verband met werkzaamheden van de gestarte revitalisatie van het plein. Tijdens eerdere proefobservaties werd hier nog volop geskate.

Tijdens de proefobservaties zijn er meer dingen opgevallen die tijdens de observaties niet zijn opgevallen. Zo werd de ruimte tijdens een proefobservatie ook gebruikt door een jongeman op een crossfiets (BMX) die er trucs uitvoerde. Tevens was de fontein op het plein nog in werking en bleven hier met name kinderen hangen en spelen. Verder was tijdens een van de proefobservaties het plein decor van een tentoonstelling over de geschiedenis van Rotterdam. Op de vloer was een loper uitgelegd met hierop chronologisch plaatjes en tekstuele uitleg over de geschiedenis van Rotterdam. Tijdens dit evenement waren er opvallend meer bezoekers op het plein. De bezoekers liepen al struinend over de loper. Het feit dat dit tijdens de herfstvakantie was zal ook hebben meegespeeld als reden voor het grote aantal bezoekers. De website van de tentoonstelling spreekt van 30.000 aantal bezoekers in 14 dagen (Rotterdam festivals, 2010).

Afbeelding 12: Links: Bezoekers lopend over een tentoonstelling over de geschiedenis van Rotterdam, Rechts: Spelende kinderen op een luchtkoker.

Zoals aangegeven zit het merendeel van de bezoekers die de ruimte gebruiken als verblijfplaats op een van de bankjes. Net als de passantendrukke is de bezetting op de bankjes in de vroege ochtend marginaal vergeleken met de middag en de avond. Vanaf het middaguur beginnen de bankjes bevolkt te raken en zijn dat nog steeds aan het einde van de observaties om 22:00uur. In de latere avond zaten er tijdens de observaties wel minder mensen op de bankjes dan in de middag en de vroege avond. De bezoekers die de bankjes gebruiken, gebruiken de bankjes om uiteenlopende redenen. De bezoekers die in hun eentje op de bankjes zitten zijn iets aan het eten of drinken, aan het lezen of studeren, roken een sigaret of joint, luisteren muziek, of kijken over het plein en zijn kennelijk aan het uitrusten of op iemand aan het wachten. De bezoekers die in een gezelschap zitten, zijn iets aan het eten of drinken, roken een sigaret of joint, luisteren muziek, rappen, zijn met elkaar in gesprek, zijn aan het knuffelen of zoenen, of kijken over het plein en zijn kennelijk aan het uitrusten of op iemand aan het wachten.

Het luisteren naar muziek op een speaker van de telefoon en het rappen gebeurt vooral door jongeren en kan gezien worden als een manier waarop jongeren in deze openbare ruimte zichzelf een bepaalde identiteit aanmeten. Deze gedragingen worden echter niet heel veel in de ruimte opgemerkt. Ook houding en kleding is tijdens de observaties als een manier opgevallen waarop jongeren zichzelf een identiteit aanmeten. Zo waren er in de avond jongeren op te merken met 'Gangster' en 'Hip Hopachtige' kleding en sieraden. Ook bepaalde begroetingen met handschuddingen werden in de ruimte geobserveerd.

De bankjes worden door uiteenlopende gezelschappen gebruikt, maar dit lijkt te verschillen per tijdstip. Tijdens het middaguur (12:30u) zijn er opvallend veel bezoekers die gebruik maken van de bankjes om een hapje te eten. Vaak zien deze mensen er uit als winkelend publiek door de winkeltassen die zij bij zich hebben. Zij halen vaak hun patatje of loempia bij de aanwezige tentjes op het plein. Hiermee kan het plein als een uitloopgebied van het winkelgebied worden gezien, waar rustig gezeten en gegeten kan worden. Verder valt op dat vanaf 14:30uur de bankjes worden bevolkt door scholieren. De rugtassen die zij bij zich hebben doen dit vermoeden. Deze jongeren komen klaarblijkelijk naar het plein na afloop van hun lessen op school. Zij zitten vaak in groepjes met elkaar te kletsen. Vanaf 14:30uur wordt op de bankjes, onder andere door de scholieren, veel geblowd. De blowers zijn vaak in een klein gezelschap en het zijn vooral mannen, hoewel regelmatig ook blowende vrouwen zijn waargenomen. Ook op de zaterdag en in de avonden wordt op het plein veel geblowd. In de avonden worden de bankjes met name bevolkt door groepjes jongeren. Op de vrijdag- en zaterdagavond werd er op de bankjes ook door enkele groepen alcohol gedronken. Net als bij het blowen wordt dit onopvallend door de jongeren gedaan. De stelletjes en met name de wat kleffere stelletjes zijn vanaf de latere middag waar te nemen op de bankjes. Verder waren er op alle drie de dagen en op verschillende tijdstippen daklozen in de ruimte aanwezig. Los van de twee kranten verkopers gebruikte de overige daklozen de ruimte slechts als plek om te zitten. Één dakloze werd op verschillende observaties in de ruimte herkend.

Tijdens de observatie van 18:30uur is er nog een ander type bezoeker op het plein waar te nemen. Dit zijn de theater en horeca bezoekers. Deze bezoekers zijn te typeren als de wat oudere autochtone bezoeker, vaak redelijk net gekleed en meestal in het gezelschap van een partner en of vrienden. Zoals eerder vermeld hebben deze bezoekers een functie aan het plein als bestemming en is het plein slechts de doorgang. Deze bezoekers zijn dan ook in mindere mate op de bankjes te vinden.

Afbeelding 13: De bankjes zijn een populaire plek voor jongeren om te hangen

Het contact dat de individuen op het plein hebben is voornamelijk onderling tussen de individuen van een gezelschap. De grote ruimte en de banken op een

rij zijn niet bevorderlijk voor spontaan contact tussen groepen en individuen. Tijdens de observaties is slechts enkele malen opgevallen dat individuen met andere individuen buiten hun eigen gezelschap contact hadden. Zo hadden de eerder besproken daklozen contact met andere bezoekers van het plein en was er contact tussen jongeren in de vorm van korte begroetingen en handdrukken. Er kan worden aangenomen dat deze jongeren elkaar kenden. Verder maakte verschillende groepjes mannelijke jongeren contact met vrouwelijke bezoekers door opmerkingen of opvallend aankijken. Bij het meeste contact was meestal een van de twee groepen passant, waardoor dit contact meestal niet heel lang aanhield. De contacten vonden zowel op de dag als in de avond plaats. Eenmaal, tijdens donderdag om 16:30uur, is contact geobserveerd tussen jongeren van een mannelijk gezelschap, dat langer duurde dan de gebruikelijke geobserveerde contacten tussen groepen en individuen. De twee groepen zaten naast elkaar op de bankjes en er werd heen en weer geconverseerd. Na een poos stonden de twee vrouwen op om later op een andere plek weer te gaan zitten. Kennelijk was de vrouwelijke groep niet gediend van het andere gezelschap.

Om een beeld te schetsen hoe, wanneer en waar verschillende gebruiken in de ruimte plaatsvinden is een aantal gedragingen in de ruimte in de onderstaande plattegrond weergegeven.

Figuur 5: Weergave van gedragingen in de ruimte

6.2.2 Kenmerken van de bezoekers van het Schouwburgplein

Bij de observaties is naast de rapportage ook een observatie protocol ingevuld. Deze ingevulde protocollen geven een beeld over de kenmerken van de bezoekers van het plein.

Geslacht

Uit de data afkomstig van de observatieprotocollen komt naar voren dat het merendeel (60 %) van de geobserveerde bezoekers op het Schouwburgplein man is. Deze verdeling is onder de passanten en de rondhangende bezoekers nagenoeg gelijk. Tijdens de observaties van 14:30 uur met 62%, 20:30uur met 60% en die van 22:00uur met 71% was het percentage mannen het hoogst. Vooral het percentage van 22:00uur is hierbij opvallend. De ruimte is kennelijk vooral het terrein voor mannelijke bezoekers. Dit geldt vooral in de latere uren.

Het valt op dat onder de allochtone bezoekers het percentage mannen met 65% groter is dan het gemiddelde percentage onder alle bezoekers. Ook deze

verdeling is onder de passanten en de rondhangende bezoekers nagenoeg gelijk. De ruimte is dus in mindere mate het terrein voor allochtone vrouwen.

Leeftijd

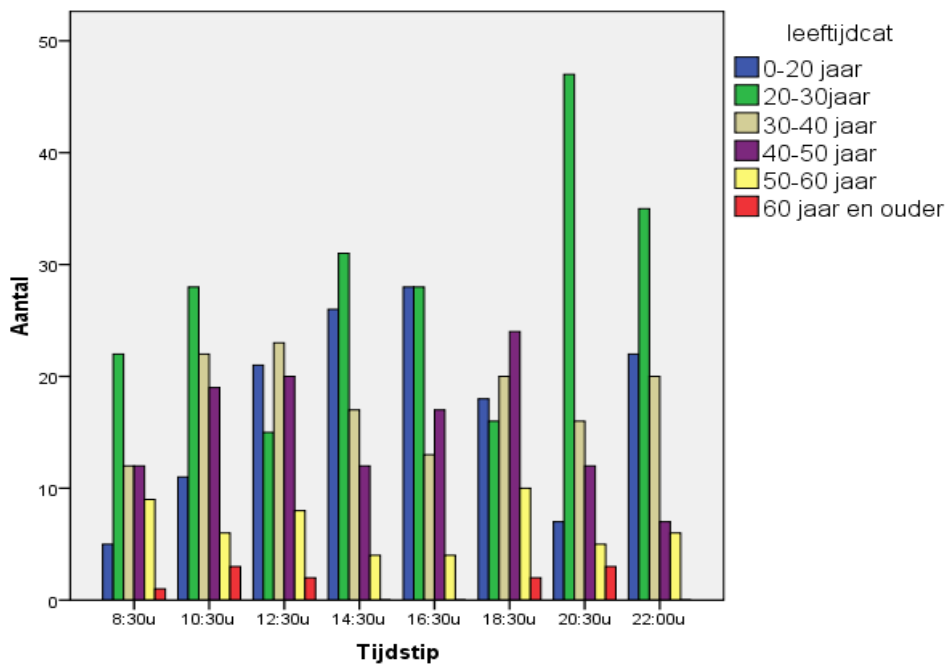
De geschatte gemiddelde leeftijd van de geobserveerde bezoekers van het plein is 34 jaar. Voor de passanten op het SBP is dit 35 jaar en voor de rondhangende bezoekers 30 jaar. De rondhangende mensen op het plein zijn dus opvallend jonger dan de passanten. De leeftijd van de autochtone bezoeker is met een gemiddelde leeftijd van 35 jaar hoger dan dat van de allochtone bezoeker met 31 jaar.

De leeftijdscategorie van 20-30 jaar is duidelijk oververtegenwoordigd met 222 geobserveerde individuen van de in totaal 689 geobserveerde individuen. De leeftijdscategorieën 50-60 jaar en 60 jaar en ouder zijn met 52 en 11 geobserveerde individuen sterk ondervertegenwoordigd. Bij het rondhangende publiek is de leeftijdscategorie 0-20 de meest geobserveerde groep met 60 geobserveerde individuen van de in totaal 182 geobserveerde rondhangende individuen. Het plein is dus een gebied met een groot aantal jonge bezoekers en dit geldt vooral voor de bezoekers die rondhangen op het plein. De leeftijd van de bezoekers op het plein verschilt echter per tijdstip.

De leeftijd van het publiek is vooral op de tijdstippen 14:30uur, 16:30uur en 22:00uur jonger dan het gemiddelde met 30, 31 en 31 jaar. Vooral het rondhangende publiek is hiervoor verantwoordelijk, met gemiddelde leeftijden van 26, 27 en 26 jaar. De jongere leeftijd tijdens het eind van de middag is te verklaren door het aantal scholieren dat na hun school het plein bezoekt, zoals ook bleek uit de rapportage. De lagere leeftijd tijdens de late avond is te verklaren aan de hand van het uitgaanspubliek dat zich dan in de ruimte begeeft. Verder is de gemiddelde leeftijd om 18:30uur met 37 jaar opmerkelijk hoog te noemen. Deze leeftijd is te verklaren aan de hand van de theaters en horeca die rond deze tijd bezoekers trekken.

Uit de rapportage is tevens opgemerkt dat de theaterbezoeker te typeren is als de wat oudere autochtone bezoeker veelal in het gezelschap van een partner. Tijdens de observatietijd van 20:30uur, kan verwacht worden dat de meeste theaterbezoekers al naar binnen zijn. De onderstaande tabel geeft een weergave van de aanwezige leeftijdscategorieën per tijdstip.

Figuur 6: Leeftijdscategorie per tijdstip, Schouwburgplein

Etniciteit

Van de geobserveerde passanten op het SBP heeft 74 % een autochtoon uiterlijk en 26 % een allochtoon uiterlijk. Vooral onder het rondhangende publiek is het percentage allochtonen hoger met 34%. Dit percentage ligt echter lager dan het percentage allochtonen in de gemeente Rotterdam van 48 % (COS, 2010). Dit verschil is mogelijk te verklaren aan de hand van het feit dat het plein in het centrum van de stad ligt. Bij het rondhangend publiek is vooral in de leeftijdsgroep 0-20 jaar het percentage allochtonen opmerkelijk groot; maar liefst 63%.

Verder hebben de tijdstippen 14:30uur, 16:30uur en 22:00uur, vergeleken met het gemiddelde, een groter percentage allochtonen. Dit hogere percentage wordt vooral gecreëerd door het rondhangende publiek. Het groter aantal percentage allochtonen op dit tijdstip hangt uiteraard samen met het feit dat de gemiddelde leeftijd op deze tijdstippen lager ligt. Zoals beschreven heeft de allochtone bezoeker een lagere gemiddelde leeftijd dan de autochtone bezoeker.

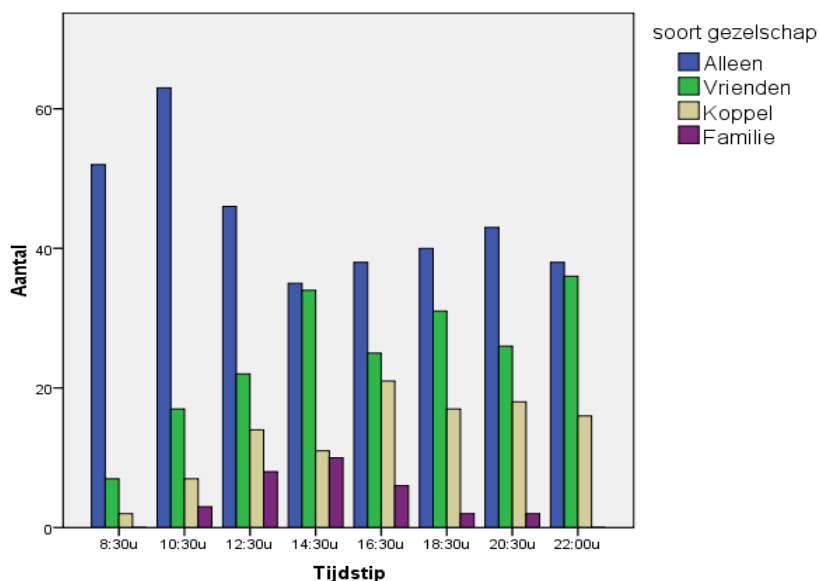
Gezelschap

De verdeling van de geobserveerde gezelschappen is als volgt: 51% eenpersoonsgezelschappen, 29% gezelschappen met vrienden, 15% gezelschappen met partner en 5% families. Deze verdeling is per type bezoeker heel verschillend, zo is de verdeling onder de passanten: 58% eenpersoonsgezelschappen, 23 % gezelschappen met vrienden, 14% gezelschappen met partner en 5 % families. Onder de rondhangende bezoekers was de verdeling: 33% eenpersoonsgezelschappen, 46 % gezelschappen met vrienden, 19% gezelschappen met partner en 2% families. Het blijkt dus dat vooral gezelschappen gebruik maken van de bankjes en rondhangen en dat de eenpersoonsgezelschappen vooral op doorreis zijn.

Met name in de ochtend zijn eenpersoonsgezelschappen oververtegenwoordigd in de ruimte met 85% om 08:30uur en 70% om 10:30uur. Dit kan verklaard worden uit het feit dat sociale activiteiten vooral in de middag en in de avond plaatsvinden. Tijdens deze tijdstippen zijn er ook nog nauwelijks mensen in de ruimte aan het rondhangen. Families zijn er met name overdag te vinden,

koppels in de avond en het eind van de middag en vrienden vanaf de ochtend. Onderstaand is een weergave van de verschillende gezelschappen gedurende de dag weergegeven.

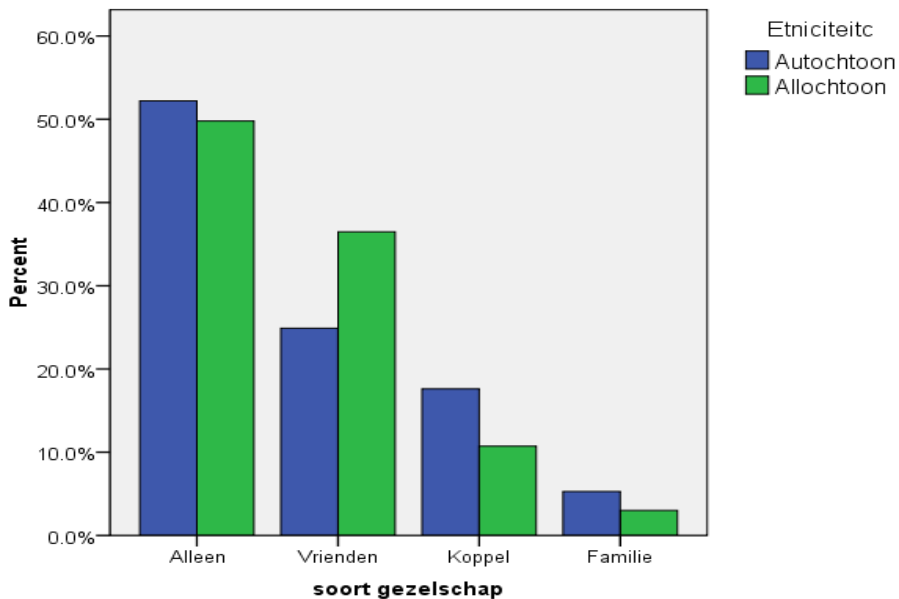
Figuur 7: Soort gezelschap per tijdstip, Schouwburgplein

Op de zaterdag waren er, met een percentage van 6%, meer families in de ruimte geobserveerd dan de donderdag en vrijdag met percentages van 4%. Hetzelfde geldt voor koppels en vriendengroepen met een percentage van 22% en 30% op de zaterdag in vergelijking met percentages van 12% voor de koppels op de donderdag en vrijdag een percentage van 29% en 27 % voor de koppels op donderdag en vrijdag. Vooral de eenpersoonsgezelschappen waren op de zaterdag met 42% minder aanwezig dan op de andere dagen van observatie met 56% op donderdag en 57% op de vrijdag. Deze verschillen zijn ook in grote mate te verklaren uit het feit dat er in het weekeinde meer sociale activiteiten worden gepland dan doordeweeks.

Wat opvalt, is dat de grote gezelschappen bijna altijd mannelijke vriendengroepen zijn. Verder zijn de allochtone passanten met een percentage van 37% vaker dan de autochtone passanten met een percentage van 25% in de ruimte aanwezig met een vriend of vriendengroep. De autochtone passanten zijn daarentegen met een percentage van 18 % vaker met een partner in de ruimte aanwezig dan de allochtone passanten met een percentage van 11%.

Figuur 8: Soort gezelschap per etniciteit, Schouwburgplein

6.2.4 Jongemannen en het gebruik van de ruimte

In deze paragraaf wordt het gebruik van de ruimte door de respondenten beschreven. Ook de perceptie van jongemannen op het gebruik en de bezoekers van de onderhavige openbare ruimte komt hierbij aan de orde. Het gebruik en perceptie van de respondenten wordt vergeleken met de uitkomsten uit de observaties.

Om een idee te geven hoe de respondenten de ruimte gebruiken is in de bijlage een tabel meegenomen (tabel b1) waarin het gebruik van de ruimte door de respondenten is uiteengezet, zoals deze naar voren is gekomen bij de interviews.

Zoals valt op te maken uit de tabel blijkt dat de respondenten zowel overdag als in de avond bekend zijn met de ruimte en dat zij zowel in hun eentje als met een gezelschap de ruimte bezoeken. In totaal zijn er vijf verschillende redenen voor een bezoek aan het Schouwburgplein te onderscheiden: doorreis, bioscoopbezoek, theater/schouwburgbezoek, horeca en evenementen. Het bioscoopbezoek, theater/schouwburgbezoek en horeca zijn redenen waarbij de ruimte bijna uitsluitend in de avond wordt bezocht. Dit heeft te maken met het feit dat tijdens de avonden de meeste films en voorstellingen worden getoond en dat aan het bezoek vaak een bezoek aan de horeca wordt gekoppeld. Er is echter een respondent die de horeca slechts in de middag bezoekt. Hij noemt hierbij de terrasjes in de zon als reden voor dit bezoek. Normaal gesproken voelt hij zich niet aangetrokken tot de horeca op het plein.

“Het Schouwburgplein. Ik kom er eigenlijk niet heel veel. In de zomer kom ik wel eens op de terrasjes, maar die horeca die er om heen zit, heeft niet echt mijn voorkeur. Verder kom ik er wel eens als ik naar de bioscoop ga, maar eigenlijk ook niet heel veel. Ik kom er wel vaak langs trouwens. (Emiel, 24 jarige Rotterdammer).”

De respondenten komen verder zowel in de avond als overdag langs de ruimte als zij op doorreis zijn, zoals ook wordt weergegeven in het citaat. De twee respondenten die het plein weleens bezoeken vanwege de evenementen doen dat alleen overdag.

Zoals het bovenstaande citaat en tabel B1 uit de bijlage aangeven, is doorreis voor de respondenten de voornaamste reden voor de komst op het plein. Alle

respondenten geven doorreis aan als reden van bezoek. Hun frequentie van dit type bezoek is ook het hoogst. De locatie en het fietspad liggen hieraan ten grondslag.

"Ik kom wel langs de rand als ik op de fiets ben. Als ik van mijn huis naar het centrum ga dan fiets ik daar langs, lopen vind ik maar niks. Maar dat plein is verhoogd, toch? Daar kan je niet fietsen; dus dan kom ik er ook niet echt op. En ik loop daar ook niet echt vaak. Ik gebruik de zijkanten van het plein als doorgaande weg." (Wouter, 25 jarige Rotterdammer)

Uit het citaat blijkt dat de respondent het plein uitsluitend gebruikt als doorgaande weg als hij richting het centrum fietst. Hij geeft hierbij echter aan dat hij slechts gebruikt maakt van de randen van het plein.

Deze resultaten komen overeen met de resultaten uit de observaties. Hieruit blijkt dat de meeste mensen die op het plein komen passanten zijn. Ook blijkt dat de grootste groep op het plein dezelfde leeftijdscategorie hebben (20-30 jaar) als de respondenten. Daarnaast is het merendeel van de bezoekers man, net als de respondenten. Verder is ook bij de observaties de locatie en het ontwerp – het fietspad en de verhoging van het plein – een reden voor het grote aantal passanten. Dat de respondenten de parkeergarage niet noemen is te verklaren uit het feit dat de respondenten in Rotterdam wonen en zich hoofdzakelijk lopend, per openbaar vervoer of per fiets door de stad begeven. Verder blijkt uit de observaties dat het merendeel van de passanten zich in hun eentje door de ruimte begeeft. Dit is ook terug te zien bij het gebruik van de respondenten.

Een andere reden tot bezoek dat uit de tabel opvalt, is het bioscoopbezoek. Net als doorreis noemen alle respondenten bioscoopbezoek als reden en zijn zij altijd in het gezelschap van iemand. Ook dit resultaat is terug te zien bij de observaties. Bij de observaties is opgemerkt dat het bioscoopbezoek een zeer uiteenlopend gemengd publiek aantrekt dat bijna altijd bestaat uit gezelschappen van meerdere personen, waaronder dus ook de doelgroep van de respondenten. De frequentie van het bioscoopbezoek is echter een stuk minder dan dat van doorreis.

Het theaterpubliek is bij de observaties omschreven als een 'ouder' publiek. Het geringe theaterbezoek onder de respondenten bevestigt dit. Ook geven twee respondenten aan dat als zij het theater bezoeken dit vaak met familie doen en dus hoogstwaarschijnlijk in een gezelschap met ook oudere bezoekers.

"Ik ben een aantal jaar geleden daar eens naar de Schouwburg gegaan, maar dat is echt incidenteel en meestal als ik wordt uitgenodigd door mijn ouders." (Mark, 26 jarige Rotterdammer)

Wat verder opvalt, is dat relatief weinig respondenten gebruik maken van de horeca, terrassen en evenementen op het plein. De horeca, terrassen en evenementen zouden volgens de literatuur een belangrijk onderdeel moeten uitmaken van de aanwezige functies op het plein. Het plein is door Van Melik (2008) tenslotte als een *themed space* gecategoriseerd. Ook in het ontwerp is in hoge mate rekening gehouden met de organisatie van evenementen op het plein. De meeste respondenten zijn hiervan op de hoogte, maar geven aan dat er weinig evenementen plaatsvinden.

"Ja, ik denk dat de ruimte ook bedoeld is voor iets van feesten en evenementen? Het is een leeg en een groot plein, dus dat is dan wel praktisch voor festivals en zo. Maar ik zie dat eigenlijk bijna nooit." (Roberto, 24 jarige Rotterdammer)

De respondenten die wel de horeca op het plein bezoeken, kiezen hiervoor vanwege de nabijheid van bioscoop en theater of juist vanwege een specifieke eigenschap van de horeca, zoals de hierboven genoemde respondent die de

terrassen als reden noemde. Een andere respondent noemt de rust en livemuziek als reden voor zijn bezoek aan de horeca op het plein:

"de horeca om het Stadhuisplein, dat is iets simpeler. En rondom het Schouwburgplein, vind ik dat er wel aardige functies zitten. De Doelen is echt een aardig restaurant om naar toe te gaan, dus dat doe ik wel regelmatig. Het café bedoel ik, daar spelen ze veel jazz. Bij Floor ook trouwens, en dat vind ik leuk. En de barretjes die er om heen zitten zijn redelijk rustig en je kunt er lekker een biertje drinken. En dat is de reden dat ik daar zit. Dat geldt overigens ook voor de eettentjes die daar zitten. Die zijn relatief rustig." (Jaap, 27 jarige Rotterdammer)

Uit dit citaat blijkt dat de respondent de horeca ervaart zoals je die bij een 'cultureel cluster' zou willen verwachten. Zoals blijkt uit het beperkte horecabezoek op het plein onder de respondenten is niet iedereen het eens over de kwaliteit van de horeca. Ook een respondent die daar wel eens een restaurant bezoekt, heeft een andere mening over de kwaliteit.

"Een restaurant bezoek ik daar wel eens, ik ga liever niet naar de kroeg op het Schouwburgplein. Ik ben daar wel eens uitgenodigd om uit eten te gaan. Het is niet zo zeer dat daar hele goede restaurants zitten of zo. Het zit natuurlijk in de nabijheid van Pathé, maar er zijn echt betere restaurants in Rotterdam." (Roberto, 24 jarige Rotterdammer)

Hoewel uit de observaties blijkt dat in de middag en de avond veel jongeren de bankjes gebruiken als plek om rond te hangen, wordt dit door geen van de respondenten genoemd als reden tot het bezoek van het plein. Een aantal respondenten is in de interviews zelfs enigszins denigrerend naar de bezoekers die op de bankjes rondhangen. Zo noemt een respondent bepaalde rondhangende personen 'tuig'.

"En er hangt misschien wel van dat tuig rond, maar ik heb daar tot nog toe nooit problemen mee gehad." (Stuard, 24 jarige Rotterdammer)

Als wordt gekeken naar de kenmerken van deze bezoekers tijdens de observaties, dan kan gesteld worden dat de bankjes veel worden gebruikt door (allochtone) hangjongeren. Zo is het merendeel van de rondhangende personen in het gezelschap van vrienden, is de grootste rondhangende groep in de leeftijdscategorie 0-20 jaar en is de meerderheid van deze groep van allochtone afkomst. Ook het gedrag dat rondom de bankjes zoals blowen, drinken, naar muziek luisteren en rappen kan als typisch gedrag worden gezien van hangjongeren. Een deel van deze kenmerken, zoals leeftijd, gedrag en etniciteit, komen niet overeen met die van de respondenten.

Als reden voor het niet gebruiken van de ruimte als verblijfplaats noemen de respondenten ook de aanwezige hangjongeren. Ook noemen zij het fysieke ontwerp als reden voor het feit dat zij liever niet op het plein rondhangen. In het volgende hoofdstuk wordt verder ingegaan op de invloed van deze sociale en fysieke factoren op het gevoel en het gebruik in de ruimte. In de volgende paragraaf wordt eerst zoals aangegeven de Beurstraverse behandeld.

6.3 Bezoekers en het gebruik van de Beurstraverse.

In tegenstelling tot het SBP zijn er in de BTR bijna geen of nauwelijks individuen die de plek als verblijfplaats gebruiken. De meeste aanwezige individuen zijn aan het winkelen of zijn passanten en zijn op weg naar, of komen van het metrostation. In de volgende paragraaf wordt kort de ruimte als verblijfplek beschreven waarna de paragraaf hieropvolgend verder ingaat op de ruimte als winkelgebied en als route op doorreis. In paragraaf 7.3.3 worden de kenmerken

van de bezoekers van de BTR besproken waarbij een onderscheid wordt gemaakt tussen het winkelend publiek en de metroreizigers.

6.3.1 Ruimte als verblijfsplek

Dat de ruimte niet of nauwelijks als verblijfsplaats wordt gebruikt is voor een groot deel te verklaren aan de hand van de aanwezige functies, het ontwerp en het beheer van de ruimte.

In de ruimte zijn slechts twee hoofdfuncties te onderscheiden. Dit zijn de winkels en het metrostation. Zoals in het voorgaande hoofdstuk 5 is vermeld, is er bewust voor gekozen om slechts detailhandel in de ruimte te herbergen. Bankjes zijn bewust in de ruimte weggelaten. Op deze manier worden andere bezoekers, dan het winkelend publiek, zo veel mogelijk ontmoedigd. Gezien het geringe aantal individuen dat in de ruimte verblijft om te hangen, lijkt de methode te werken. Er is een grote kans dat de ruimte meer als verblijfplaats zou worden gebruikt als er wel bankjes zouden staan. De enige richel waar onbedoeld op gezeten kan worden, wordt door de bezoekers van de ruimte ook vaak als zitplek gebruikt (Zie afbeelding 10).

In een aantal winkels is ook een horecavoorziening aanwezig. Zo is in V & D een Mac Donalds te vinden en kan in de Hema worden gegeten en gedronken. Er is echter geen mogelijkheid om het eten en drinken in de Beurstraverse te consumeren door het ontbreken van zitplekken. Wel is er onder de overkapping van de BTR een koffietentje gevestigd. Dit koffietentje is open tijdens de winkeltijden en de tafels worden gebruikt om koffie te drinken of een broodje te eten en is hiermee de enige plek in de BTR met een dergelijke functie.

Afbeelding 4: De enige richel waar op gezeten kan worden wordt door de bezoekers van de ruimte inderdaad gebruikt om op te zitten

Naast het ontwerp zorgt ook het beheer van de ruimte er voor dat de ruimte niet gebruikt kan worden als verblijfsplaats. In de ruimte is surveillancepersoneel en cameratoezicht aanwezig. Het surveillancepersoneel moet er op toezien dat de verordeningen in de ruimte worden gehandhaafd. Voorbeelden van de verboden in de ruimte zijn samenscholen, het meenemen van een fiets en zonder toestemming enquêteren, fotograferen, goederen verkopen en drukwerk verspreiden. Tijdens de observaties zijn er los van de passerende menigte geen groepen geobserveerd, althans geen samenscholende. Wel is er eenmaal een voorbijganger met een fiets aan de hand geobserveerd en een meisje dat voor school mensen aan het enquêteren was. Het enquêterende meisje, vertelde dat ze niets afwist van een verbod en dat ze al een uur bezig was zonder weggestuurd te zijn. De foto's die in dit onderzoek ter illustratie zijn opgenomen,

zijn ook zonder problemen gemaakt. Hoewel in de ruimte 24 uur per dag wordt gesurveilleerd valt op dat er lang niet altijd surveillancepersoneel in de ruimte waarneembaar is. In een kort gesprekje met een surveillance medewerker werd mij verteld dat zij wel degelijk 24 uur per dag surveilleren en daarbij ook mensen aanspreken op hun gedrag. De medewerker noemde hierbij het meenemen van een fiets, alcoholconsumptie en schreeuwen als voorbeelden waarop zij mensen aanspreken. Tijdens de observaties is dat niet waargenomen. Wel was het surveillancepersoneel vaak in gesprek met collega's of voorbijgangers.

Hoewel verboden, werd tijdens de observaties op de vrijdag en zaterdag middag wel drukwerk verspreid. Echter, het verspreiden van dit drukwerk was een initiatief van het consortium. Dames verkleedt als paspoppen verspreidden reclame over de winkels in de Beurstraverse.

Afbeelding 5: Links een promotiedame verkleed als paspop. Rechts: de enige mogelijkheid tot zitten in de ruimte is bij een koffie tentje

Zoals blijkt, wordt de ruimte maar weinig gebruikt als verblijfplaats. Als de ruimte wordt gebruikt als verblijfplaats dan is dit vaak tijdelijk en met een gezelschap van geringe omvang. Rondhangende mensen hangen niet louter rond. Zij roken een sigaret, drinken een kop koffie bij het koffietentje, zijn met elkaar in gesprek of wachten op kennissen. Met name onder de overkapping en in de avond bij de metro wordt op kennissen gewacht. Het metrostation is klaarblijkelijk een ontmoetingsplek.

6.3.2 Gebruik van de ruimte als winkelgebied of als route op doorreis

De BTR is een bekend winkelgebied in Rotterdam met veel bekende winkelketens. Uit de observaties blijkt dat de ruimte druk als winkelgebied wordt gebruikt. De winkels gaan open op donderdag en vrijdag om 10:00uur en op zaterdag om 09:30uur. De winkels sluiten op donderdag om 18:30uur, op vrijdag tijdens koopavond om 21:00uur en op zaterdag om 18:00uur. Vooral de vrijdagavond tijdens koopavond en de zaterdag zijn drukke dagen met veel winkelend publiek. Hoewel minder druk, wordt er op de donderdag en vrijdag ook veel gewinkeld. De eerste uren na openingstijd wordt de ruimte nog niet heel druk bezocht. Hetzelfde geldt voor de drukte bij sluitingstijd. De sluitingstijden worden strikt door de winkels gehanteerd. Na sluitingstijd is er vrijwel geen winkelend publiek in de ruimte aanwezig en ziet de ruimte er leeg uitgestorven uit. Slechts voor en na

aankomende metro's is er een stroom passanten in de ruimte aanwezig. Bepaalde ruimten worden na sluiting van de winkels ook afgesloten voor het publiek.

Afbeelding 6: Afgesloten ruimte in een verlaten Beurstraverse

Hoewel er geen onderscheid tussen passanten op weg naar de metro en het winkelend publiek in het observatieprotocol is meegenomen, kunnen er aan de hand van de rapportage bij de observaties toch een aantal opmerkingen over deze twee groepen bezoekers worden gemaakt. Het winkelend publiek is veelal te kenmerken door het bij zich dragen van tassen en het struinen langs de etalages. Het merendeel van het winkelgebied loopt in de lengterichting van de ruimte. Zij gebruiken de ruimte als winkelgebied en hiermee ook als route onder de Coolsingel door. De drukte van het winkelend publiek dat dezelfde route bovengronds loopt, is tijdens de winkeltijden een stuk minder.

De passanten die in de ruimte komen op weg naar de metro zijn vaak herkenbaar aan hun snellere pas. Verder komen en gaan deze bezoekers, naast de meest voorkomende stroom langs de lange kant, vaak ook van en naar de roltrappen richting de Coolsingel. Na de sluitingstijd van de winkels zijn er hoofdzakelijk nog metrobezoekers in de ruimte aanwezig. Ook dan valt op dat vooral de roltrappen richting de Coolsingel worden gebruikt als in- en uitgang.

7.3.3 Kenmerken van de bezoekers van de Beurstraverse tijdens de observaties.

Zoals beschreven zijn er twee verschillende typen bezoekers van de ruimte, de metroreiziger en het winkelend publiek. Bij de beschrijvingen van de kenmerken van de bezoekers is geprobeerd hierin een onderscheid te maken door de bezoekers tijdens de winkeltijd apart te beschrijven van de bezoekers buiten de winkeltijd.

Geslacht

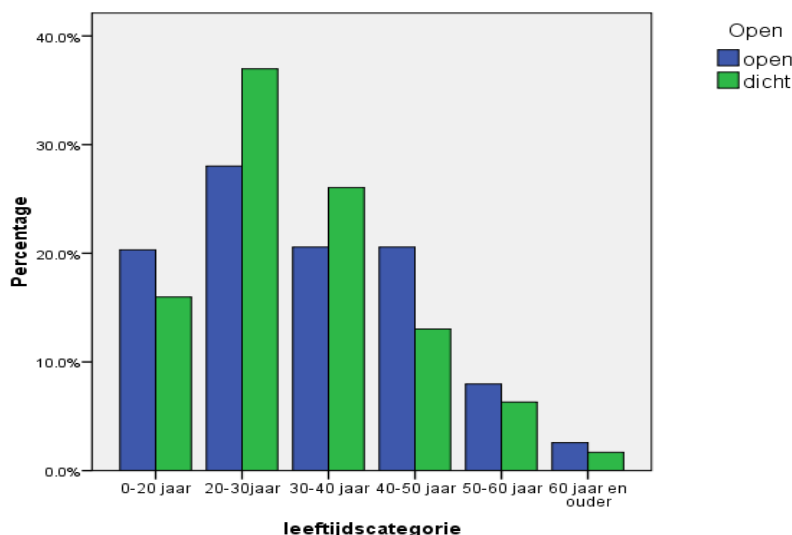
Tijdens de openingstijden was 58 % van de observanten vrouw en 42 % man. De oververtegenwoordiging van vrouwen tijdens de openingstijden was echter niet aanwezig op de zaterdag met een percentage van 50% voor beide geslachten. De resultaten van de zaterdag daargelaten, lijkt het er op dat onder het winkelend publiek meer vrouwen aanwezig zijn.

Buiten de sluitingstijd was de verdeling mannen/vrouwen nagenoeg gelijk met een percentage van 51 % voor de mannen en 49 % voor de vrouwen. In de leeftijdscategorie 20-30 jaar waren vrouwen buiten openingstijd met een percentage van 58% wel oververtegenwoordigd.

Leeftijd

De gemiddelde leeftijd onder de bezoekers tijdens winkeltijd was 35 jaar en bij de bezoekers buiten sluitingstijd 33 jaar. In beide gevallen is de leeftijdsgroep 20-30 jaar het grootste. De leeftijdsgroep 20-30 jaar en 30-40 jaar zijn buiten de winkeltijden sterker vertegenwoordigd dan tijdens de winkeltijden. De leeftijdscategorieën boven de 40 jaar zijn tijdens de winkeltijd weer sterker vertegenwoordigd dan buiten de winkeltijd. De onderstaande tabel geeft hier een weergave van.

Figuur 9: Verdeling leeftijdscategorieën tijdens en buiten openingstijden

De ruimte is dus in mindere mate het terrein van jongeren als bij het SBP. Ook in deze ruimte verschilt de gemiddelde leeftijd per groep en tijdstip. Zo blijkt uit de bovenste grafiek dat buiten de openingstijden meer jongeren in de ruimte aanwezig zijn. Verder was tijdens de winkeltijd de gemiddelde leeftijd van de autochtone bezoeker 37 jaar en hiermee hoger dan de gemiddelde leeftijd van de allochtone bezoeker met 31 jaar. Buiten de openingstijden is dit verschil een stuk minder met een gemiddelde leeftijd van 34 jaar voor autochtonen en 32 jaar voor allochtonen. Verder valt op dat de gemiddelde leeftijd tijdens winkeltijd in de ochtend om 11:00uur met 40 jaar een stuk hoger ligt dan de leeftijd tijdens de latere openingstijden om 17:00uur met 32 jaar en op de vrijdag koopavond om 19:00uur met 31 jaar. Jongeren maken in de ochtend kennelijk minder gebruik van de ruimte.

Buiten de sluitingstijd hadden vooral de gezelschappen met vrienden met een gemiddelde leeftijd van 29 jaar een lagere leeftijd dan de eenpersoonsgezelschappen met een gemiddelde leeftijd van 34 jaar en de gezelschappen met partner met 35 jaar. Verder valt op dat buiten openingstijd de gemiddelde leeftijd van de bezoekers voor de openingstijden hoger lag dan na de openingstijden. Om 9:00uur, was de gemiddelde leeftijd 36 jaar, om 19:00uur 31 jaar en om 21:00uur 32 jaar.

Etniciteit

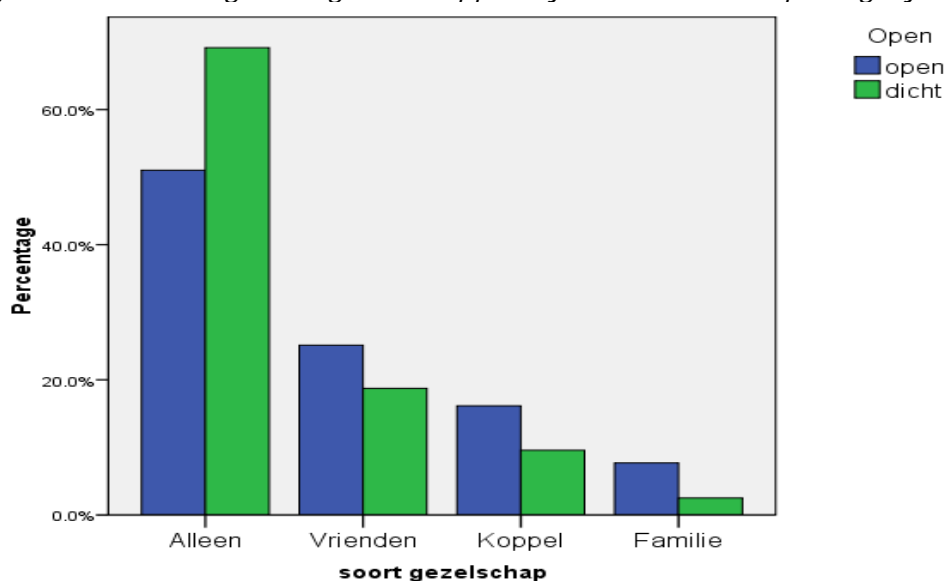
Tijdens de openingstijden is de geobserveerde verdeling tussen de allochtone bezoeker en de autochtone bezoeker 30 % en 70 %. Dit is vergelijkbaar met de verdeling na sluitingstijd met 69 % autochtonen bezoekers en 31 % allochtone bezoekers. Tijdens de koopavond van vrijdag om 19:30uur was het percentage geobserveerde allochtonen in de ruimte met 45 % opvallend hoger dan de gemiddelde verhouding.

Zowel tijdens de openingstijden als tijdens de sluitingstijden is het percentage allochtonen hoger bij de jongere leeftijdscategorieën, dan bij de oudere leeftijdscategorieën.

Gezelschap

De verdeling van de geobserveerde gezelschappen tijdens de openingstijden was als volgt verdeeld: 51% eenpersoonsgezelschappen, 25% gezelschappen met vrienden, 16% gezelschappen met partner en 8% families. Buiten de winkeltijd was deze: 69% eenpersoonsgezelschappen, 19 % gezelschappen met vrienden, 10% gezelschappen met partner en 3% families. Het valt op dat buiten sluitingstijd vooral het aantal eenpersoonsgezelschappen groter ligt dan tijdens de winkeltijden. De onderstaande tabel geeft de verdeling van de gezelschappen tijdens en buiten de openingstijden weer. Winkelen wordt kennelijk liever gedaan in een gezelschap dan het reizen met de metro.

Figuur 10: Verdeling soort gezelschappen tijdens en buiten openingstijden

Na sluitingstijd was de allochtone bezoeker met 29% relatief vaker met vrienden in de ruimte dan de autochtone bezoeker met 14%. Autochtonen waren met 11% daarentegen na sluitingstijd vaker met een partner dan de allochtonen met 7%. Ook waren de autochtonen met een percentage van 72% vaker met een eenpersoonsgezelschap dan de allochtonen met een percentage van 61%. Deze verschillen zijn tijdens de openingstijden nihil. Verder valt op dat de leeftijd van de grotere gezelschappen in de ruimte een stuk lager ligt dan de kleinere gezelschappen. Jongeren bewegen zich dus vaker in groepen dan ouderen. Ook bij het SBP valt dit op.

6.2.5 Gebruik en perceptie door jongemannen

In deze paragraaf wordt het gebruik van de BTR door de respondenten beschreven. Op dezelfde manier als in paragraaf 6.2.4 komt ook de perceptie van jongemannen op het gebruik en de bezoekers van de onderhavige openbare ruimte aan de orde. Het gebruik en perceptie van de respondenten wordt vergeleken met de uitkomsten uit de observaties.

Om een idee te geven hoe de respondenten de BTR gebruiken een tabel in de bijlage opgenomen (tabel b2) waarin het gebruik van de ruimte door de respondenten is uiteengezet, zoals deze naar voren is gekomen bij de interviews.

Uit de tabel blijkt dat alle respondenten in zekere mate bekend zijn met de ruimte. Wat direct opvalt, is dat alle respondenten de ruimte gebruiken als winkelgebied. De respondenten gebruiken dit winkelgebied omdat zij het winkelgebied omschrijven als uitgebreid met veel ketens.

"in Rotterdam is dat wel een bekende winkelstraat. Het zit meestal wel op mijn route als ik een rondje winkelend door Rotterdam ga. Ik doe dat overigens niet heel vaak hoor, want winkelen is nu niet mijn favoriete bezigheid. Dat is ook wel fijn aan die straat, want je hebt echt een hoop winkels opeengepakt." (Mark, 26 jarige Rotterdammer)

Ook de locatie van het winkelgebied is een reden voor de respondenten om de winkels daar te bezoeken. De respondenten wonen allen in Rotterdam en de ruimte wordt gezien als een gebied dat op een veel gebruikte route door het Rotterdamse winkelgebied loopt. De respondenten geven verder aan dat zij het idee hebben dat de ruimte ook door andere bezoekers nauwelijks op een andere manier kan worden gebruikt.

"[...] het is wel een soort winkelstraat waar mensen alleen maar komen om te winkelen" (Mannes, 18 jarige Rotterdammer)

In hoofdstuk 5 is naar voren gekomen dat de ruimte puur als winkelgebied is (her)ontwikkeld en dat het voor een verbinding tussen de twee bestaande winkelgebieden moest zorgen. Uit de observaties en de interviews blijkt dat de ruimte ook als dusdanig wordt gebruikt en dat er, los van het metrostation, geen andere functies dan winkels zijn te vinden. Het gebruik van de ruimte kan dus als een gepland resultaat van de herontwikkeling worden gezien.

Het bovenste citaat geeft aan dat de respondenten winkelen niet beschouwen als hun favoriete tijdsbesteding. Dit is opvallend want uit de literatuur blijkt dat het winkelen juist een van de meest populaire vrijetijdsbestedingen van Nederland is (CVTO, 2008). Mogelijk heeft dit te maken met het profiel van de respondenten. Het gaat hierbij tenslotte om mannen. Zoals ook in zekere mate blijkt uit de observaties is winkelen meer een vrijetijdsbesteding voor vrouwen. De respondenten met een vriendin geven overigens ook aan vaak op de locatie te winkelen als zij in het gezelschap zijn van hun vriendin. Verder geven alle respondenten aan regelmatig in hun eentje te winkelen, omdat ze hier snel mee klaar willen zijn. Vooral de drukte en het type mensen tijdens het winkelen worden genoemd als iets waar ze zich in een dergelijk ruimte tijdens de winkeltijden niet thuis onder voelen.

"Waar ik me dus niet prettig bij voel zijn al die winkelende mensen. Ondanks dat ze niks kwaads in de zin hebben, krijg ik daar wel altijd jeuk van. Die denken echt maar aan een ding, winkelen, kopen kopen kopen. Kijk dat heeft dus niet mijn interesse en als daar dan tussen zit, tja. Het is ook altijd druk. Te druk eigenlijk. Ik houd wel van mensen om me heen, maar te veel mensen is ook weet niet prettig." (Mark, 26 jarige Rotterdammer)

Dat de respondenten regelmatig in hun eentje winkelen is opvallend te noemen. Uit de observaties blijkt dat de ruimte tijdens de winkeltijden relatief vaker in gezelschappen wordt bezocht. Ook geldt dit relatief vaker voor jongeren in vergelijking met ouderen.

Een andere gebruik waarvoor enkele respondenten de ruimte bezoeken is het metrogebruik. De respondenten die de metro gebruiken doen dit vanwege de locatie van het metrostation. Het metrogebruik vindt in tegenstelling tot het winkelen ook in de avond plaats. Winkelen gebeurt zoals de tabel aangeeft vooral overdag en tijdens de koopavond. Geconstateerd kan worden dat de meeste respondenten buiten sluitingstijd de ruimte dan ook niet of nauwelijks gebruiken, waardoor ze de ruimte in de avond minder goed kennen. Echter, uit de

observaties blijkt dat de ruimte buiten sluitingstijd een heel ander voorkomen heeft dan tijdens de winkeltijden. Buiten sluitingstijd is de ruimte uitgestorven door een afwezigheid van het winkelend publiek. Ook zijn bepaalde ruimten afgesloten. Uit de interviews blijkt dat de respondenten wel een voorstelling maken hoe de ruimte in de avond wordt gebruikt en ervaren. Hoe de respondenten de ruimte ervaren wordt in het volgende hoofdstuk behandeld.

Naast het metrogebruik en het winkelen zijn er geen andere redenen voor de respondenten om de betreffende ruimte te gebruiken. De enige andere reden dan deze, die tijdens de observaties is opgevallen, is dat de ruimte voor een aantal mensen wordt gebruikt als werkplek, zoals winkeliers en schoonmakers.

7. Het gevoel van veiligheid op het Schouwburgplein en de Beurstraverse.

7.1 Inleiding

In het voorgaande hoofdstuk is een beeld geschetst hoe en door wie de onderhavige openbare ruimten worden gebruikt. Ook is duidelijk geworden waarom en hoe de respondenten de betreffende openbare ruimte gebruiken. In dit hoofdstuk wordt het gevoel van jongemannen in deze ruimte beschreven en geanalyseerd. Hierbij komt de invloed en relatie van de sociale, fysieke en temporele context op het gevoel van jongemannen uitgebreid aan bod. Ook de literatuur en de resultaten uit de voorgaande hoofdstukken worden indien mogelijk gekoppeld aan de gevoelens van de respondenten. Net als in het vorige hoofdstuk zal eerst het Schouwburgplein worden behandeld en vervolgens de Beurstraverse.

7.2 Jongemannen en hun gevoel op het Schouwburgplein

Uit de interviews blijkt dat bijna alle respondenten zich veilig voelen op het Schouwburgplein. Slechts een respondent geeft aan dat hij zich in de avond op het plein niet altijd even veilig voelt en dat hij om deze reden het plein tijdens de avond liever mijdt. Zijn veiligheidsperceptie van het plein s' avonds is beïnvloed door een recent verhaal van een vriend die in de nabije omgeving van het plein in elkaar is geslagen. De veiligheidsgevoelens als reactie op het verhaal van zijn vriend geeft een goed voorbeeld van de rol die de context speelt bij veiligheidsgevoelens en de mogelijke aanpassingen op het gedrag dat volgt bij bepaalde veiligheidsgevoelens.

"Ja, die was daar vlakbij in elkaar geslagen, door een groep jongens toen hij daar 's nachts over straat liep. Gewoon zomaar volgens mij, niet echt om een reden. Het waren dus ook een beetje van die allochtone hangjongeren. Daarom ben ik nu 's avonds wat voorzichtiger als ik hier langsloop. Ik kijk wat doordachter waar ik naar toe loop." (Mannes, 18 jarige Rotterdammer)

Uit het citaat blijkt dat zowel de fysieke, sociale en temporele context invloed heeft op zijn veiligheidsgevoelens. Zo wordt zijn veiligheidsgevoel beïnvloed door de locatie, deze ligt vlakbij de locatie waar zijn vriend is aangevallen, noemt hij allochtone hangjongeren als mogelijke daders en de avond als het tijdstip waarop klaarblijkelijk dergelijke voorvallen plaatsvinden. Verder blijkt dat de respondent zijn gedrag aanpast als reactie over zijn veiligheidsperceptie. Hij is tijdens de avonduren voorzichtiger en meer doordacht van waar hij heen loopt. Verder in het gesprek geeft de respondent aan dat hij de ruimte in de avond liever mijdt als hij in zijn eentje is.

Zoals is aangegeven geeft van alle respondenten slechts deze respondent specifiek aan zich wel eens in de ruimte onveilig te voelen. De reden dat enkel deze respondent deze gevoelens aangeeft, kan worden verklaard aan de hand van zijn persoonlijke geschiedenis. De respondent geeft aan, ooit in de openbare ruimte te zijn belaagd en daarnaast een verhaal van een vriend te hebben gehoord over een mishandeling, zoals zojuist is beschreven, in de buurt van het plein. Vooral de aanval op zijn vriend noemt hij als reden voor de betreffende gevoelens in de ruimte. Dit voorbeeld geeft aan, dat de persoonlijke geschiedenis

een grote invloed kan hebben op iemands veiligheidsperceptie in relatie tot een bepaalde context.

Andere respondenten geven overigens ook aan persoonlijke ervaringen met geweldsdelicten in de openbare ruimte te hebben. Daarnaast geven enkele respondenten aan dat zij op de betreffende locatie wel eens een vechtpartij hebben gezien. Dat deze ervaringen niet leiden tot angstgevoelens in deze ruimte heeft mogelijk te maken met het feit dat de persoonlijke ervaringen niet in de betreffende ruimte hebben plaatsgevonden en dus in een andere context. De respondenten die wel op de betreffende locatie een vechtpartij hebben gezien, zijn hierbij zelf niet persoonlijk betrokken geweest.

“En toen, was er een knokpartij. Daar was ik niet bij betrokken. En het brak opeens los tussen een hele grote groep mensen, terwijl wij een loempia aan het eten waren. Het klinkt misschien heel hard, maar ik begon gewoon te lachen. Ik dacht echt wat gebeurt hier nou echt. Dat was die ruzie, maar ik heb me nog nooit echt angstig gevoeld.” (Roberto, 24 jarige Rotterdammer)

Als er bekenden bij een opstootje zouden zijn betrokken, dan zou een dergelijke situatie direct een stuk persoonlijker zijn geworden, zoals het onderstaande citaat ook weergeeft.

“dat ligt er natuurlijk aan wat er aan de hand is. Het hangt van de situatie af, denk ik. Bij een ruzie zou ik me er absoluut niet mee bemoeien en misschien de politie waarschuwen of zo, maar in ieder geval me niet zelf met de ruzie bemoeien. Als het een bekende zou zijn, zou het misschien wel weer wat anders zijn.” (Ralf, 30 jarige Rotterdammer)

De respondent die het vechtpartijtje op het plein heeft aanschouwd, geeft aan dat, ondanks dat hij zich nooit angstig heeft gevoeld, hij zich bij een dergelijk voorval wel ‘onprettig’ voelt. Dit geeft aan dat de respondenten ‘onveiligheid’ een stap serieuzer beschouwen dan ‘onprettig’. Mogelijk heeft dit te maken met het feit, zo blijkt ook uit de literatuur, dat veiligheid onder mannen een gevoelig thema is, waar onderling weinig en moeilijk over wordt gepraat. Het zal voor mannen dan ook moeilijk zijn een interpretatie te geven aan het begrip, aangezien zij niet weten hoe heftig een ‘onprettige’ situatie moet zijn om het als onveilig te beschouwen. Omdat dit probleem door het lezen van de *fear* literatuur voor het uitvoeren van het empirisch onderzoek bekend was, zijn bij de vraagstelling van de interviews niet de begrippen veiligheid of angst gebruikt. In plaats van deze begrippen is gebruik gemaakt van de begrippen prettig en onprettig, zoals ook is beschreven in hoofdstuk 4.

Uit de beantwoording van de respondenten blijkt dat de ruimte niet altijd als even prettig wordt ervaren. Enkel ervaren de ruimte wel als dusdanig, maar ook zij noemen bepaalde aspecten van het plein die zij als minder prettig ervaren. Bij de interviews is tevens gevraagd naar bepaalde situaties die de respondenten hypothetisch als onprettig zouden ervaren. Wat bepaalde (hypothetische) situaties het plein prettig, dan wel onprettig maken en de reacties van jongemannen hierop, zal nu worden besproken. Dit zal geschieden aan de hand van een onderscheid tussen de invloed van de fysieke omgeving en de sociale omgeving. Zoals eerder beschreven in het theoretisch kader (§ 3.4) moet dit onderscheid niet geheel los van elkaar worden gezien.

7.2.1 Fysieke omgeving

In de voorgaande hoofdstukken is naar voren gekomen dat het ontwerp van het SBP, dankzij de herontwikkeling, een uniek open en industrieel karakter kent.

Door veel respondenten wordt dit ontwerp veelvuldig aangehaald als een van de onprettige factoren van het plein.

"Ik vind het geen bijzonder prettige ruimte. Voor mij is er een verschil tussen de randen en het plein zelf. En wat ik normaal altijd doe als voetganger, is dat ik het plein diagonaal oversteek. Ik kom van de Doelen en dan moet ik naar de Wester singel. En dan moet ik over die staalplaten en die vind ik niet echt prettig. Die maken geluid en dan trek je ook aandacht. En omdat het plein zo hoog ligt is het sowieso al een barrière om daar op te komen. Er komen daardoor sowieso weinig mensen op het plein. Als je dat dus wel doet en je maakt geluid, dan valt dat op. Mensen lopen daardoor ook minder langs elkaar dan op andere plekken". (Jaap, 27 jarige Rotterdammer)

Uit het citaat blijkt dat de respondent het midden van de ruimte als onprettig ervaart door onder andere de gebruikte materialen, de open ruimte en de toegang tot het plein. Deze worden als onprettig ervaren, omdat het volgens de respondent resulteert in een beperkt aantal mensen op het plein waardoor je bij het begeven op het plein extra opvalt. De onprettige situatie is dus eigenlijk het resultaat van de sociale omgeving. Hiermee is het fysieke ontwerp van het plein volgens de respondent direct van invloed op de sociale omgeving van het plein.

Dat jongemannen liever niet opvallen in de ruimte komt ook bij andere respondenten naar voren en kan ook als *avoidance* strategie (zie hoofdstuk 3) worden gezien bij het voorkomen van ongewenste ontmoetingen met andere bezoekers.

"Ja, als je dus die jongeren ziet, dan loop ik meestal gewoon stoicijns door. In die zin gedraag ik me gewoon onopvallend." (Mannes, 18 jarige Rotterdammer)

Het citaat geeft aan dat bij een constatering van een mogelijke dreigende situatie het gedrag wordt aangepast om zo min mogelijk op te vallen. Als je bij bepaalde situaties juist opvalt, of je met de situatie bemoeit, dan denken de respondenten dat er meer kans bestaat om slachtoffer te worden, zoals ook de volgende respondent aangeeft.

"Ik denk als je helemaal in het roze gaat en je loopt langs een groep skinheads, dat ze wel eens hebben van 'deze onwijze natte wind, kom we pakken hem een keer'. Als je meer opvalt zullen ook eerder mensen tegen je schelden denk ik. Als je als wijf verkleedt gaat naar een of ander feestje, dat ze dan zullen zeggen hé vieze homo." (Stuard, 24 jarige Rotterdammer)

Uit beide citaten blijkt dat de respondenten een bepaald type mensen aanhalen als mogelijke veroorzaker van een onprettige situaties. In de volgende paragraaf (8.2.2) wordt de invloed van de andere bezoekers in de openbare ruimte op het gevoel verder besproken.

Sommige respondenten noemen niet direct de relatie tussen het ontwerp en de gebruikers, maar benoemen de invloed van de esthetiek van het ontwerp op de door hun ervaren onprettige 'sfeer' van het plein.

"Het is een grote ijzeren vlakte en het voelt heel kil aan. En meestal kom ik er 's avonds zoals ik al zei. En ja, het is dan wel verlicht, maar het heeft totaal geen uitstraling. Het is nu geen reden om te denken, ja nu zou ik hier wel even willen hangen. Het is geen mooie singel of zo. Het is daar altijd een hele kille open bedoeling..." (Ralf, 30 jarige Rotterdammer)

De respondent noemt hierbij de gebruikte materialen en de grootte van de ruimte. Verder kan geconstateerd worden dat de respondent het ontwerp van de ruimte in de avond onprettiger vindt dan overdag. De negatieve reacties van de

respondenten op de esthetiek van het plein is opmerkelijk te noemen. Juist bij de 'postmoderne' herontwikkelingen is het creëren van beleving door de esthetiek van het ontwerp een belangrijk uitgangspunt, zoals blijkt uit de literatuur (hoofdstuk 2).

Niet alle respondenten zijn het overigens met elkaar eens over de invloed van het ontwerp op de 'prettigheid' van de ruimte. Een respondent noemt juist het ontwerp als een van de factoren die zijn verblijf in de ruimte prettig maakt.

"Ja, het is midden in de stad, een mooie grote ruimte. En ik vind het er wel mooi uitzien, met die pilaren. Het is allemaal wel redelijk nieuw en schoon. Ja ik kom er wel graag." (Dik, 24 jarige Rotterdammer)

De respondent noemt de positieve invloed van het onderhoud (het is er nieuw en schoon), de esthetiek (de pilaren) en de grootte van de ruimte in combinatie met de locatie (midden in de stad). De grootte van de ruimte ervaart de respondent, in tegenstelling tot de eerder aangehaalde respondenten, juist als positief. Het blijkt dat de grootte van de ruimte door alle respondenten wordt aangehaald maar dat dit verschillend door de respondenten wordt ervaren. Sommige respondenten noemen zowel positieve als negatieve punten bij de invloed van de grootte van de ruimte op het gevoel. Het negatieve effect van de grootte van het plein is vooral de leegte die dit creëert.

"Nou ja midden op het plein heb je helemaal niks. Dus dan zou ik het wel angstiger vinden dan aan de zijkant, omdat daar gewoon wat meer sociale controle is. Op het midden van het plein is helemaal niks. Dus als je daar iemand zou tegenkomen, tja. Je hebt misschien wel heel veel vluchtwegen, maar het duurt even voordat je onder de mensen bent. Terwijl dit anders is als je aan de zijkant loopt. Ik zal ook niet zo snel over het plein lopen. Eerder langs die kroegen, omdat ik het daar ook gezelliger vind. Het is wel raar, want de kans dat je op het plein iemand tegenkomt is kleiner, maar toch ook onprettiger." (Roberto, 24 jarige Rotterdammer)

Door de leegte ervaren bezoekers minder sociale controle. Ook de afstand tot eventuele vluchtwegen is een reden voor het minder prettig ervaren van een dergelijke grote lege ruimte. De grootte van de ruimte wordt in de avond door de respondenten minder prettig ervaren als overdag. Ook dit heeft te maken met de mate van sociale controle.

"Overdag als zoiets gebeurt, dan kunnen mensen die er omheen lopen haast niet ontkennen dat ze het niet zien. En dan kan je ook zelf gaan schreeuwen help of doe normaal of weet ik veel wat. 's Avonds is het ook donkerder, dus dan zien die paar mensen die er zijn het ook minder snel natuurlijk. En ook dat jij daardoor veel minder ziet in de omgeving wie jou eventueel te hulp zou kunnen schieten." (Robert, 25 jarige Rotterdammer)

Het blijkt dat deze respondenten bewust zijn van eventuele vluchtwegen en omstanders die te hulp zouden kunnen schieten in de ruimte. De respondenten geven hiermee aan dat zij de ruimte kennelijk in zich opnemen. Het opnemen van de ruimte wordt ook in de besproken literatuur gezien als een veel gebruikte *protective strategies* door mannen (Brownlow, 2005; Day et al., 2003) (Hoofdstuk 3).

De positieve invloed die de grootte van het plein heeft op de veiligheidsgevoelens staat ook in verband met strategieën die jongemannen toepassen.

"ik denk dat het plein zo groot is, dat je er daar eigenlijk nooit last van hebt. Je hoeft ze niet echt tegen te komen, want je ziet ze dan wel staan denk ik en dan loop je gewoon 5 meter om ze heen. Het plein is echt groot, dus je hoeft niet in een vervelende situatie terecht te komen." (Dik, 24 jarige Rotterdammer)

De respondent noemt de ruimte groot genoeg om tijdig iets op te merken en zodoende hun alertheid te vergroten of de situatie te mijden. Hoewel veel respondenten niet direct toegeven hun gedrag aan te passen op hun veiligheidsgevoelens, kan ook hieruit worden geconstateerd dat zij onbewust wel bezig zijn met het opnemen van hun ruimte en indien nodig hun gedrag hierop aanpassen. Sommige respondenten geven zelf ook aan dat zij de ruimte onbewust altijd wel opnemen

"Ik geloof nooit zo in de mensen die zeggen, dat als ze rondlopen 'ja, dan zie ik niet wat er om me heen gebeurt'. Als ik rond loop dan kijk ik niet naar de tegels maar om me heen. En natuurlijk als ik 's avonds ergens ben waar ik het niet ken ben ik wel alerter. Maar het zit misschien diep in mijn achterhoofd, maar het is niet zo dat ik daar echt mee bezig ben wat er kan gebeuren." (Robert, 25 jarige Rotterdammer)

De alertheid, die volgens de respondent altijd wel in een zekere mate aanwezig is, is volgens de respondent in de avond en in een ruimte waar de respondent niet mee bekend is groter. Ook dit is een fenomeen dat als dusdanig wordt beschreven in de *fear* literatuur (Day et al., 2003).

Het mijden van de situatie moet bij de jongemannen niet worden gezien als een *avoidance strategie* die op voorhand wordt toegepast, bijvoorbeeld door een andere route te nemen op een bepaald tijdstip. Bijna alle jongemannen geven aan dat zij hun gedrag pas aanpassen als zij een mogelijk dreigende situatie opmerken.

Zoals is beschreven wordt de ruimte voor wat betreft de grootte en het ontwerp in de avond als minder prettig ervaren. Een reden hiervoor is dat de ruimte doordat het donker wordt ook onoverzichtelijk wordt. De respondenten geven aan dat belichting een belangrijke factor is op hun veiligheidsgevoelens. Niet alle respondenten zijn het echter over de mate van verlichting op het Schouwburgplein eens. Sommige geven aan dat zij vinden dat het plein voldoende verlicht is.

"In de avond ziet het er eigenlijk nog best leuk uit met die verlichting en zo. Het is best goed verlicht naar mijn mening en dat is in de avond toch wel belangrijk voor openbare ruimten denk ik. Maar niet dat ik er dan zou gaan zitten of zo. Ik heb er tenslotte ook echt niks te zoeken. Het is nog steeds niet mijn plek." (Mark, 26 jarige Rotterdammer)

Andere respondenten geven te kennen dat het plein niet voldoende verlicht is.

"het is ook slecht verlicht, dus altijd een beetje donkerig. Ik weet niet zo goed als je drie mensen bij elkaar ziet of ze ruzie hebben of dat het gewoon vrienden zijn. Het is dan echt een beetje vaag." (Wouter, 25 jarige Rotterdammer)

Hoewel licht een van de uitgangspunten van het ontwerp is, blijkt ook uit de observaties dat de ruimte tijdens de donkere uren niet geheel overzichtelijk is. Dit heeft ook te maken met de uitgestrektheid van het plein, waardoor je geen overzicht hebt wat er aan de andere kant van het plein precies gebeurt. Het licht en de gebuikte materialen zijn ook bekritiseerd door de Rotterdamse Gemeenteraad en wordt aangepakt bij de revitalisatie van het plein (Gemeente Rotterdam, 2010b).

De locatie van het plein wordt net als de grootte zowel als positief als negatief ervaren. Omdat het plein midden in de binnenstad ligt, zijn er volgens de respondenten altijd wel andere bezoekers op het plein te vinden. Dit zorgt voor een gewenste sociale controle op het plein.

"Het is midden in de stad en er zijn altijd wel een hoop mensen op straat, denk ik. Ja, al die keren dat ik er overdag kom is het sowieso gezellig"
(Emiel, 24 jarige Rotterdammer)

Ook krijgt de binnenstad volgens de respondenten voldoende aandacht van de gemeente op het gebied van veiligheid en onderhoud.

"denk het wel, het is midden in de stad. Dus mocht er iets gebeuren, dan zal er binnen vijf minuten politie zal zijn. Zeker op die plek. Het is voor de rest is het goed onderhouden naar mijn idee." (Dik, 24 jarige Rotterdammer)

Negatieve invloeden van de locatie van het plein hebben te maken met de binnenstedelijke problematiek, zoals daklozen en hangjongeren. Ook de nabijgelegen horeca wordt vaak aangehaald als negatieve invloed van de locatie op het plein, aangezien deze horeca een bepaald publiek en beschonken mensen zou doen aantrekken. Dit wordt in de volgende paragraaf behandeld.

Op het plein zelf is ook horeca gevestigd alsmede andere functies, zoals de bioscoop, theater, schouwburg, eettentjes, bankjes en de parkeer garage. Deze functies bepalen naast het ontwerp ook de fysieke omgeving van het plein. De horeca en terrasjes aan de zijkant zorgen volgens respondenten voor een gezellige uitstraling.

"daar staan wat bomen en fietsen. Daar is het altijd wel drukker. Er zitten mensen op de terrasjes, zowel in de zomer als in de winter. Dat is wat relaxter er lopen wat meer mensen." (Jaap, 27 jarige Rotterdammer)

Zoals in het vorige hoofdstuk is besproken is echter niet iedereen het eens over de kwaliteit van de horeca.

De Schouwburg, het theater en de bioscoop zijn alle drie kolossale gebouwen met grote gevels die een groot deel van het aanzicht van het plein bepalen. Een aantal respondenten noemen de gevels en de grootte van de gebouwen juist als een veroorzaker van de 'kilheid en onpersoonlijkheid van het plein'.

"Ja, het is eigenlijk een combinatie van dingen. Het is dat het plein groot en leeg is, [...] ik denk in eerste instantie dat die leegte en die hoge gebouwen de oorzaken zijn. Je hebt ook van die hoge gebouwen. Die gevel van de bioscoop, dat is ook zo'n heel industrieelachtig ontastbaar iets. Dat is ook niet menselijk. Ik denk dat dat het belangrijkste is." (Wouter, 25 jarige Rotterdammer)

Naast de invloed van de functies op de fysieke omgeving, hebben de functies van het plein vooral invloed op de aanwezige bezoekers van het plein. De parkeerplaats, de horeca en de culturele podia zijn allen bestemmingen op het plein en zorgen hierdoor voor een toestroom van bezoekers. De invloed van de functies op de aanwezige bezoekers van het plein wordt in de volgende paragraaf behandeld.

Het blijkt dat de fysieke omgeving invloed heeft op de gevoelens van jongemannen bij een openbare ruimte. Wat opvalt, is dat de fysieke omgeving vooral wordt aangehaald als oorzaak van de aan- of afwezigheid van andere bezoekers en dat de aanwezigheid van andere bezoekers de meeste invloed heeft op hun gevoel in de ruimte.

In de volgende paragraaf wordt de specifieke invloed van de sociale omgeving op veiligheidsgevoelens van jongemannen behandeld.

7.2.2 Andere bezoekers

Zoals in de vorige paragraaf naar voren is gekomen, heeft zowel de aanwezigheid en de afwezigheid van (bepaalde) bezoekers in de ruimte invloed op de veiligheidsgevoelens. Vooral de afwezigheid van publiek in een ruimte heeft volgens de respondenten invloed op hun veiligheidsgevoelens. Alle respondenten noemen sociale controle als een van de belangrijkste positieve invloed op het veiligheidsgevoel. In het volgende citaat wordt dit door de respondent in sterke mate bevestigd.

"Je hebt zo'n stukje net niet op het Schouwburgplein, maar een stukje daar vanaf bij het Weena. Daar heb je de Baja Beachclub en zo. Daar heb je dus alleen winkels en kantoren, en hierdoor in de avond helemaal niks. En dat is een beetje een rot stuk. En de grap is dat ik daar 's avonds niet langs loop als ik naar het station ga, maar dat ik juist over die plek loop waarvan ik net zei dat er gedeald wordt. Dat doe ik dus, omdat ik in ieder geval weet dat er mensen zijn. Dus ook al is dat de plek waarvan je weet dat daar de meeste onzure plekken zijn, loop je er toch langs. Ik weet overigens ook niet of daar ooit wel eens wat gebeurt. Het is daar gewoon wat donker en de winkels zijn dicht." (Jaap, 27 jarige Rotterdammer)

Het citaat geeft verder aan dat de respondent, vanwege een gebrek aan sociale controle, de plek liever mijdt. Hij past bij deze situatie dus een *avoidance* strategie toe.

Het belang van sociale controle in de openbare ruimte komt verder naar voren bij de beantwoordingen op verschillende vragen. Zo geven de respondenten, bij de vraag waar een (hypothetische) ongevraagde situatie het meest onprettige wordt ervaren, vaak een onoverzichtelijke en lege ruimte aan.

"Als ik in een afgelegen steegje loop en ik kom dezelfde soort gasten tegen, dan heb ik misschien eerder 'oké, iets minder relaxt'. Dan heeft de ruimte er wel invloed op." (Stuard, 24 jarige Rotterdammer)

Een aantal respondenten noemt de vlakte op het SBP als voorbeeld van een onoverzichtelijke en lege ruimte. Echter, zoals ook in de vorige paragraaf naar voren is gekomen, vinden andere jongemannen het SBP juist een overzichtelijke plek waar altijd wel publiek op de been is.

Ook bij de vraag waarom de avond als een onprettiger tijdstip wordt ervaren dan de dag, wordt bijna altijd de afwezigheid van een groot publiek beschreven.

"Dan is er gewoon minder sociale controle. En ik denk puur de kans dat jij er bij betrokken bent groter is dan overdag puur om het feit dat er minder aanwezig zijn." (Emiel, 24 jarige Rotterdammer)

Uit deze beantwoording blijkt, dat de afwezigheid van een groter publiek in de ruimte, naast een gebrekkige sociale controle, ook de kans op slachtofferschap kan vergroten doordat er minder potentiële slachtoffers in de ruimte aanwezig zijn.

Op de vraag hoe respondenten denken de ruimte veiliger te maken, wordt meestal een verbetering gezocht door het creëren van meer levendigheid op het plein.

"Betere verlichting en andere materialen zouden al helpen. Ik denk echt als ze de klinkers neerleggen dat het echt veel scheelt. Ja, misschien is het ook wel oorzaakgevolg, maar ik denk als het gezelliger is en er meer mensen zijn, dat het ook gelijk veiliger wordt. En gewoon meer dingen op het plein creëren. Zet er gewoon een terras neer. Net als op het Leidseplein, daar zitten vet veel mensen. Dan zou het ook gewoon veiliger

worden, want dan is er gewoon shit happening.” (Wouter, 25 jarige Rotterdammer)

Ook hieruit blijkt dat jongemannen vooral sociale controle als oplossing zien bij eventuele onveiligheidsgevoelens. Verandering in de functies en het ontwerp zou volgens de respondent invloed hebben op het aantal bezoekers op het plein. Ook dit geeft de relatie tussen de fysieke omgeving en de sociale omgeving aan, zoals ook in de vorige paragraaf is besproken.

De invloed van de functies op de aanwezige gebruikers op het plein is iets dat ook tijdens de observaties is opgevallen. Zo viel op dat de bioscoop tijdens de avond veel publiek aantrok en dat dit publiek vaak voor de bioscoop verzamelde. Ook een aantal respondenten geeft dit aan.

“’s Avonds zijn daar ook weinig mensen. Hoewel, de bioscoop trekt wel de hele avond reuring. Er staan de hele tijd mensen om heen. Tot een uurtje of elf.” (Robert, 25 jarige Rotterdammer)

Hiermee wordt de bioscoop door de respondent gezien als positieve invloed op het plein.

Geen van alle respondenten noemt de theaterbezoekers tijdens de interviews. Deze bezoekers vallen kennelijk niet dusdanig op als van invloed op de veiligheidsgevoelens. Dit komt overeen met de bevindingen uit de observaties. Tijdens de observaties bleek dat deze bezoekers, los van het theater, weinig gebruik maken van het plein.

Het uitgaanspubliek komt wel regelmatig bij de interviews naar voren als veroorzakers van onprettige situaties. De horeca rondom het plein resulteert volgens de respondenten in uitgaanspubliek dat op het plein samenkomt. Dit is ook opgevallen tijdens de observaties van 22:00uur. De observaties zijn helaas niet na dit tijdstip gehouden, maar verwacht kan worden dat vooral in de uren na 22:00uur juist meer uitgaanspubliek is te vinden rondom het plein. Het uitgaanspubliek wordt omschreven als bezoekers die beschonken zijn en mogelijk uit zijn op onenigheid.

“Ja, je hebt daar dus de Baja en daar komen echt van die ‘tjappies’. Gewoon dom volk die misschien wat eerder uit zijn op een vecht partijtje. Daar sta je natuurlijk ook niet op te wachten. [...] Als je van die dronken debielen ziet staan, moet je ze gewoon met rust laten. Het zou niet de eerste keer zijn dat daar een vechtpartij uitbreekt.” (Mark, 26 jarige Rotterdammer).

Het blijkt dat de respondent het uitgaanspubliek als een ander soort publiek omschrijft dan zichzelf. De bezoekers van het plein hebben hiermee volgens de respondent tijdens de latere tijdstippen op de populaire uitgaansdagen een andere bezoekersprofiel dan de respondent. Dat de bezoekers van het SBP niet volledig in overeenstemming zijn met het type respondenten is iets dat ook tijdens de observaties in zeker mate is opgevallen. Verder geeft de respondent aan dat je dit type dronken gebruikers het best met rust kan laten. Op dit uitgaanspubliek wordt dus een avoidance strategie toegepast.

Ook de functies van de bankjes zorgt voor bepaalde type bezoekers met een bepaald gebruik op het plein. Uit de observaties bleek dat de bankjes overdag veelal worden gebruikt door winkelend publiek en door (blowende) scholieren. S’ avonds waren dit ook veelal (blowende) jongeren met hierin een groot aandeel allochtone tieners. Dit bezoekersprofiel wordt ook zodanig geschetst door de respondenten.

“Het zijn van die typische hangjongeren met bont kraagjes en ze blowen en zo. Je ziet ze ook vooral ’s avond. Overdag zijn ze er ook wel, maar dan

merk je ze minder omdat het rest van het plein dan ook vol zit. Het winkelend publiek dat er om heen loopt. En 's avonds zijn het echt alleen die jongens die daar een beetje hangen.” (Emiel, 24 jarige Rotterdammer)

De respondent geeft aan dat ze vooral 's avonds opvallen en dat ze er ook overdag zijn, maar dat ze dan minder opvallen door de aanwezigheid van een gemengd publiek. Ook dit blijkt uit de observaties.

De respondenten geven verder aan dat de hangjongeren vaak allochtone jongeren zijn.

“het zijn dan buitenlanders. Ik weet niet of het Antilianen, Turken of Marokkanen zijn, dat boeit allemaal niet zo heel veel. In Rotterdam heb je er sowieso heel veel. En dan zitten ze daar te hangen en dat vertrouw je dan toch op een mindere manier dan als er vier oudjes zitten. Die gasten vervelen zich gewoon, dus ze willen wat te doen hebben en kunnen een fiets gaan jatten. Dat heb je gelezen, gehoord en uit het nieuws. Ja, je scheert het over een kam. Het is toch wel het fenomeen hangjongeren. Dat woord daar zit echt gewoon een slechte sfeer om heen.” (Wouter, 25 jarige Rotterdammer)

Het blijkt dat de respondent constateert dat er een slechte 'sfeer' om het woord hangjongeren hangt en dat hij deze groep hierdoor wantrouwt en over één kam scheert. Hiermee wordt bevestigd dat groepen door de media worden gestigmatiseerd en dat hierop het gedrag wordt aangepast, zoals ook bleek uit de literatuur (Hoofdstuk 3).

De meeste respondenten geven echter wel aan zelf 'irriterende' ervaringen te hebben gehad met hangjongeren en dat zij hun gedrag hierop aanpassen.

“Je hebt best wel veel hangjongeren, je hebt daar eigenlijk altijd wel groepjes die daar zitten te hangen. En je krijgt wel eens wat opmerkingen naar je kop. Nou, ik ben een persoon die daar gewoon niet op reageert. En als je er wel op reageert. Ja, dan krijg je ruzie. En dat vind ik gewoon vervelend. Ik heb zo iets, van ja, ik ga daar niet zitten of zo 's avonds. Het is niet zo als in Barcelona een lekker flesje wijn pakken en op straat zitten. Het is niet echt een ruimte om te gaan chillen of zo. Het is een ruimte voor doorreis. Ik zal er nooit langer blijven staan dan nodig is.” (Robert, 25 jarige Rotterdammer)

De respondenten geven aan dat zij bij ontmoetingen met hangjongeren veelal contact proberen te vermijden en gewoon doorlopen. Veel respondenten zouden graag wat van het gedrag zeggen, maar doen dit niet omdat ze geen zin hebben in gedoe.

Ik ben elke keer wel teleurgesteld. Teleurgesteld op de maatschappij. En dan denk ik, wat kun je hier nou nog aan doen. [...] Meestal loop ik gewoon door. Ik wil niet mijn avond laten verneuken door zo iets. Als mensen mij echt totaal onnuttig aanspreken, om mij gewoon te etteren, dan geef ik ze gewoon niet het plezier mij ook te cranken. Ik ga dus niet voor die gasten omlopen of zo. Misschien dat er wel een soort alertheid door me heen gaat. Je bent op een of andere manier wel alerter. Overdag als er winkelende mensen omheen zijn en ik loop op dat plein, dan ben ik meestal gewoon ontspannen. Maar als ik dan zo'n groepje mensen zie en ze zitten gewoon op een bankje te praten, dan heb ik ook nog geen alertheid, maar als ik gewoon zie dat ze ook andere mensen aan het lastig vallen zijn, dan weet ik gewoon zeker dat als ik langsloop, vooral als ik met mijn vriendinnetje loop, dat ik dan een sneer naar mijn kop krijg. Maar ik zou niet reageren. (Roberto, 24 jarige Rotterdammer)

Uit het citaat van deze respondent blijkt dat de respondent bij een ontmoeting naast dat hij niet op de situatie reageert, ook alerter wordt. Naast de *avoidance strategies* passen de respondenten bij een ontmoeting met een ongevraagde groep dus ook deze *protective strategy* toe. Verder blijkt dat respondent vooral aangeeft dat hij een grotere kans op een opmerking verwacht als hij met zijn vriendin langs de groep loopt. Ook andere respondenten geven aan dat hangjongeren vooral vervelend worden als ze met hun vriendin door de ruimte lopen.

"Ik heb wel eens gehad dat ik met een vriendinnetje daar in de buurt liep bij Rotown. In mijn eentje heb ik eigenlijk nog nooit problemen gehad. Maar dan gaan ze altijd een beetje toef doen, opmerkingen maken. En dat vind ik irritant en niet prettig. Je bent niet helemaal je zelf of zo. Je bent daar dan niet helemaal prettig bij en je weet niet zo goed hoe je daar nu op moet reageren." (Jaap, 27 jarige Rotterdammer)

De respondent geeft aan dat hij zich bij een dergelijke ontmoeting waarbij zijn toenmalige vriendin was, zich onprettig voelde en niet helemaal wist hoe hij moest reageren. De masculiniteit van de jongemannen speelt hier mogelijk een rol, zoals ook door Browlow (2005) wordt besproken (hoofdstuk 3).

"Met mijn vriendin is het weer anders. Dan zal ik er veel a-relaxter onder zijn. Dan zou ik me denk ik nog onveiliger voelen dan zij. Want ik voel me verantwoordelijk voor haar. Kijk zij kan wel een grote bek op zetten of zo, dat zal ik vervelender vinden. Dan zal ik liever alleen zijn." (Robert, 25 jarige Rotterdammer)

De mannen voelen zich verantwoordelijk voor hun vriendin en willen laten zien dat ze controle over de situatie hebben. Als zij niet weten hoe dit moet, brengt dit ongemakkelijke situaties met zich mee.

Zoals blijkt, denken de respondenten met een vriendin dat zij express worden nageroepen door de hangjongeren. Dit gedrag zou beschreven kunnen worden als een vorm van *protest masculinity*, zoals beschreven in paragraaf 4.3. De hangjongeren kunnen gezien worden als een gestigmatiseerde groep die mogelijk jaloers zijn op autochtone jongemannen met een vriendin. Uit de observaties blijkt dat allochtone bezoekers in mindere mate met een partner in de ruimte te vinden is. Deze vorm van *protest masculinity* is echter beperkt tot verbaal geweld. Andere vormen van gericht geweld op autochtone jongemannen als specifieke groep, wordt niet door de respondenten ervaren.

Naast het in gezelschap zijn van een vriendin geven de respondenten aan dat zij zich juist niet snel onveilig te voelen als ze in gezelschap zijn.

"In een groep sowieso niet snel. Ik zou niet weten wat ze dan van je zouden moeten willen. We zijn grote jongens dus in die zin, en het is een groot open plein, dus ik denk niet ze je daar echt willen gaan beroven. Dus meer als je in je eentje bent." (Emiel, 24 jarige Rotterdammer)

De respondenten geven aan dat zij zich in een groep veiliger voelen, omdat ze in een groep sterker staan. Ook geven ze aan dat ze in een groep minder snel als slachtoffer gekozen zullen worden. Uit de interviews blijkt echter niet, dat zij het begeven in groepen gebruiken als een strategie in de ruimte om zich veiliger te voelen.

De respondenten noemen ook hun eigen kracht als een zelfbeschermend instrument.

"Als ik er echt schijt aan heb dan ga ik meppen, maar het ligt er weer aan. Ik zou gewoon een iemand slaan en heel hard weg rennen en dan de politie bellen." (Roberto, 24 jarige Rotterdammer)

Zij geven aan, dat het aan de situatie ligt hoe ze op een confrontatie zouden reageren. Hierbij bedoelen ze onder andere dat als ze denken dat ze hun eventuele belager aan kunnen, dat ze zich dan minder onprettig voelen. Ook geven zij aan dat ze altijd nog weg kunnen rennen. Het idee van een eventueel gebruik van de fysieke gesteldheid als een zelfbeschermend instrument wordt in de literatuur gezien als iets typisch voor mannen (Brownlow, 2005).

Los van het feit dat dronken mensen in de openbare ruimte eerder worden gewantrouwd, geven enkele respondenten zelf ook aan anders op situaties te reageren als ze dronken zijn

"Ik was ook best wel dronken. Als ik nuchter in mijn eentje was geweest was ik ook wel veels te hard weggerend. Als je dronken bent heb ik toch altijd wel zoiets dat ik meer durf." (Wouter, 25 jarige Rotterdammer)

De respondenten geven echter niet aan genotsmiddelen te gebruiken om zich prettiger in de openbare ruimte te voelen.

7.3 Jongemannen en hun gevoel in de Beurstraverse

Net als bij het Schouwburgplein ervaren alle respondenten de Beurstraverse als een veilige ruimte. De respondenten geven unaniem ook aan nooit een onprettige situatie te hebben meegemaakt in de BTR. Echter, ook hier geven de respondenten aan dat zij de ruimte niet altijd als geheel prettig ervaren. De invloed op het gevoel van de respondenten in de BTR wordt ook hier beschreven en verklaard aan de hand van de fysieke omgeving en de sociale omgeving. Omdat veel algemene veiligheidsgevoelens en de reacties hierop in de vorige paragraaf al zijn beschreven, worden deze niet nogmaals beschreven. Om deze reden is de paragraaf minder uitgebreid dan de paragraaf over het SBP. Andere opvallendheden die nog niet zijn behandeld, maar ook kunnen gelden voor het SBP, worden daarentegen wel in deze paragraaf besproken.

7.3.1. De fysieke omgeving

De respondenten geven in eerste instantie aan zich veilig te voelen in de ruimte. Zoals in hoofdstuk 6 is beschreven, komen de respondenten voornamelijk overdag tijdens de winkeltijden in de ruimte. Het veilige en prettige gevoel dat zij omschrijven is dan ook voornamelijk gebaseerd op hun ervaringen overdag.

" Al die etalages die zijn altijd wel vrolijk ingericht. En er is wel een mooie vloer. " (Robert, 25 jarige rotterdammer)

Hoewel niet iedereen het eens is over de schoonheid van het ontwerp wordt de ruimte omschreven een veilige, nette en goed onderhouden ruimte. Als aan de respondenten gevraagd wordt hoe zij het ontwerp tijdens de avond ervaren of tijdens een mogelijke ongevraagde ontmoeting in de ruimte, dan wordt hier anders op gereageerd. De ruimte wordt dan toch als benauwder en minder overzichtelijk ervaren.

" Ja, dat stukje met die onderdoorgang is wel vervelender denk ik, minder overzicht en zo. De koopgoot daar zit een soort van richting in. En dat is gewoon puur het gevoel dat je er bij krijgt. " (Ralf, 30 jarige Rotterdammer)

Ook zien de respondenten, bij eventuele ongevraagde ontmoetingen, minder mogelijkheden tot uitwijken en vluchten.

Waarom het ontwerp tijdens de dag niet als dusdanig wordt omschreven heeft te maken met een verandering van het gebruik en de bezoekers tijdens de avond. Tijdens de dag zijn in de ruimte een groot aantal bezoekers aanwezig die voor een groot deel bezig zijn met winkelen. Deze bezoekers zorgen voor een dusdanige grote sociale controle, dat het ontwerp van de ruimte geen invloed heeft op de veiligheidsgevoelens.

"Het is natuurlijk wel smal en overdekt en zo, niemand ziet je, dus het zou misschien wel een rede zijn om juist daar iemand lastig te vallen. Je staat wel snel uit het zicht. Maar, voor de rest voelt het gewoon heel vertrouwd aan, omdat ik het hier goed ken. Het is ook wel gewoon een soort winkelstraat waar mensen alleen maar komen om te winkelen. Je zult tijdens het winkelen ook niet zo snel andere mensen tegenkomen en die zullen met al die mensen echt niks gaan doen." (Mannes, 18 jarige Rotterdammer)

De invloed van sociale controle op de veiligheidsgevoelens onder de respondenten is in paragraaf 7.2 uitgebreid beschreven. Ook is in deze paragraaf beschreven dat bekendheid met de omgeving een positieve invloed heeft op het veiligheidsgevoel. In het bovenstaande citaat komt ook dit naar voren. De respondenten zijn echter vooral bekend met de ruimte tijdens de winkeltijden. Buiten de winkeltijden zijn de respondenten minder bekend met de ruimte en dit kan dan ook in verband worden gezien met een minder positief veiligheidsgevoel in de avond.

De drukte overdag zorgt zoals beschreven voor een sociale controle in de ruimte. Ook geven respondenten aan dat zij de drukte als gezellig ervaren en als een toevoeging aan de stedelijke ervaring. Andere respondenten geven echter aan dat zij de drukte als zeer benauwend ervaren en als een negatieve invloed op hun gemoedstoestand. Hiermee wordt echter niet het veiligheidsgevoel bedoeld.

Bepaalde respondenten geven aan dat de ruimte in de avond niet goed verlicht is. Echter, net als bij het SBP zijn hierover de meningen verdeeld. Het belang van licht op het veiligheidsgevoel komt wel opnieuw naar voren. Bij de observaties is geconstateerd dat de ruimte ook in de avond goed verlicht is. Dat dit niet zo door alle respondenten wordt ervaren heeft mogelijk te maken met het feit dat de respondenten niet met de ruimte bekend zijn tijdens de avond.

Het blijkt dat de respondenten verschillende kritiekpunten hebben bij de invloed van het ontwerp op hun veiligheidsgevoelens. Echter, uit de analyse van de *supply side* van de herontwikkeling in hoofdstuk 5, blijkt dat veiligheid juist een belangrijke rol heeft gespeeld. De kritiekpunten – denk aan 'minder overzicht' en 'maar één vluchtweg', zijn echter vooral gebaseerd op het unieke dieper gelegen ontwerp van de goot. Dit unieke ontwerp is bij een ontwikkeling van een dergelijke gebied onder de Coolsingel door echter onontkoombaar. De inpassingen van veiligheidsmaatregelen bij de herontwikkeling waren, zoals is omschreven in hoofdstuk 5, dan ook op andere punten gericht. De ingepaste veiligheidsmaatregelen waren onder andere een aanwezigheid van beveiligingspersoneel, CCTV, het laten ontbreken van banken en het afsluiten van gebieden na winkeltijd. Deze maatregelen hebben volgens de respondenten wel een positieve invloed op hun veiligheidsgevoel al is het volgens sommige respondenten nihil. Zo wordt de invloed van CCTV door de meeste respondenten als minimaal beschouwd. De meeste respondenten zien CCTV als een instrument dat achteraf wordt gebruikt, maar dat niks af doet aan een dreigende situatie. Die situatie is er immers al.

"Camera's of zo hebben naar mijn idee toch echt minder effect op het gevoel van veiligheid. Het is misschien handig achteraf. Je hebt ze in de stad ook overal volgens mij, maar ik moet zeggen dat het mij nooit echt opvalt en er ook niet bij nadenk." (Mark, 26 jarige Rotterdammer)

Andere respondenten denken dat CCTV ook invloed zal hebben op de snelheid dat er hulpdiensten aanwezig zullen zijn bij een ongewenste situatie.

“Ja, je weet dat alles gezien wordt en als er iets gebeurd dat er in no time politie rondloopt. Misschien dat je dat onbewust wel mee neemt.” (Ralf, 30 jarige Rotterdammer)

Niet alle respondenten weten overigens dat er CCTV in de ruimte aanwezig is. De meeste respondenten die het wel weten zeggen dat zij vaak totaal niet aan deze aanwezigheid denken bij een bezoek aan de ruimte en dat het hierdoor ook geen invloed heeft op hun ervaren veiligheidsgevoel. Mogelijk weerhoudt CCTV bepaalde bezoekers de ruimte te bezoeken. Dit wordt echter niet besproken door de respondenten.

Hoewel het geen uitgangspunt bij de herontwikkeling was, is er nu op het SBP ook CCTV toezicht aanwezig. Hiervoor geldt dezelfde mate van invloed op het veiligheidsgevoel als bij het BTR.

De invloed van het ontbreken van banken in de ruimte heeft ook een positieve invloed op het veiligheidsgevoel onder de respondenten. Alle respondenten constateren dat er – in ieder geval overdag - geen hangjongeren aanwezig zijn of opvallen.

“Misschien heb je ze ook wel. Bijvoorbeeld 's avonds, ik weet het eigenlijk niet. Als je er overdag bent is het echt rammend druk, dan valt een hangjongere ook minder snel op. Ik ga er dan snel naar toe, doe mijn ding en hup dan ben ik weer weg. Mijn blik is dan ook totaal niet op de jongeren en de drukte zorgt ervoor dat je ze niet ziet. En bij het Schouwburgplein dat is toch een grote ruimte en dan zie je ze meteen op die bankjes zitten. Dat is echt een pontificaal beeld. Maar volgens mij is er in de BTR ook helemaal geen plek waar ze dan ook echt op een bankje kunnen zitten.” (Ralf, 30 jarige Rotterdammer)

Zoals in paragraaf 7.2 naar voren is gekomen, heeft deze groep vaak een negatieve invloed op het gevoel van de respondenten. Als rede voor de afwezigheid van hangjongeren overdag worden verschillende redenen genoemd. Zo wordt er genoemd dat ze in de drukte niet op vallen (zie citaat), dat ze door beveiligingspersoneel worden weggestuurd en dat er geen plekken zijn om te hangen (zie citaat). De invloed van de sociale omgeving op het veiligheidsgevoel van jongemannen wordt in de volgende paragraaf besproken.

7.3.2 Sociale omgeving

Zoals omschreven worden er door de respondenten weinig hangjongeren in de BTR ervaren. Hoewel niet alle respondenten zich kunnen identificeren met het winkelend publiek is de aanwezigheid van dit publiek niet van invloed op hun veiligheidsgevoel. Als naar situaties wordt gevraagd waarbij de respondenten zich wel ongemakkelijk zouden voelen, dan worden ook in deze ruimte confrontaties met hangjongeren aangehaald. Deze confrontaties worden in vergelijking met een mogelijke confrontatie op het SBP als onprettiger ervaren. Dit heeft te maken met de beperkingen die het ontwerp heeft op verschillende te hanteren strategieën, zoals deze ook zijn besproken in paragraaf 7.1. Zo is de ruimte minder overzichtelijk, minder praktisch bij het mijden van aankomende confrontaties en zijn er minder mogelijke vluchtwegen.

“De koopgoot is natuurlijk een stuk smaller en heeft ook maar een vluchtweg. Er is weinig ruimte om te vluchten en dat draagt niet bij aan mijn gevoel van veiligheid.” (Jaap, 27 jarige Rotterdammer)

Respondenten geven ook aan dat een confrontatie in BTR onprettiger is, omdat hier een groter verrassingseffect optreedt.

“ongetwijfeld is het 's avonds minder veilig dan overdag, maar de ruimte is wel redelijk overzichtelijk. Het is redelijk goed verlicht. Misschien dat je mensen daar niet verwacht. Als je iemand dan tegenkomt die daar dus ook niks te zoeken heeft denk ik dat je daar eerder van schrikt.” (Jaap 27 jarige Rotterdammer)

Volgens de respondenten heeft niemand er na de winkeltijden tenslotte iets te zoeken. Dit geeft echter aan dat ze in de BTR een dergelijke confrontatie minder verwachten dan op het SBP.

Ook confrontaties met twee andere type bezoekers wordt door meerdere respondenten aangehaald als onprettig. Dit zijn 'hooliganachtige' types en junks/daklozen en dit geldt zowel voor de BTR als voor het SBP. Hooliganachtige types worden als onprettig beschreven omdat deze groep bij de respondenten bekend staan als types die voor onenigheid kunnen zorgen. De respondenten baseren dit op eigen ervaringen en verhalen uit de media.

“Nee, je hebt ook van die Hooliganachtige types. Dat is misschien nog wel a-relaxter op een of andere manier. Want hangjongeren, zijn dat meer vervelde gastjes die gewoon af en toe ellendig en smerig zijn. Natuurlijk zullen die ook vechten. Maar ik heb het idee dat die hooligan types, ja het hoeven natuurlijk niet per se hooligans te zijn, maar ze zien er in ieder geval zo uit, die zullen nog veel a-relaxter zijn want die zullen je nog veel eerder een tik geven. [...] Ja, dat stereotype beeld komt ook wel uit de media. En je eigen gevoel daarbij natuurlijk, maar dat is natuurlijk ook wel op iets gebaseerd.” (Wouter, 25 jarige Rotterdammer)

Hooliganachtige types kunnen getypeerd worden als een ander soort bezoekers dan de respondenten. Uit de observaties blijkt echter dat deze groep niet in een van de onderzochte openbare ruimten in sterke mate vertegenwoordigd is of de ruimte zou claimen. De angst voor dit type bezoekers staat dus niet in een relatie met de betreffende ruimten.

Junks en daklozen worden als onprettig ervaren, omdat ze als 'smerig, irritant en onvoorspelbaar' worden omschreven. De respondenten baseren hun mening over dit type bezoekers veelal op hun eigen ervaringen.

“Ja, die zijn niet te voorspellen. Die kunnen gewoon echt dingen doen terwijl ze niet weten wat ze aan het doen zijn.” (Roberto, 24 jarige Rotterdammer)

Ook junks en daklozen kunnen als een heel ander soort type personen worden getypeerd dan de respondenten. Uit de observaties blijkt dat dit type personen verschillende malen op het SBP zijn geobserveerd en praktisch niet in de BTR. Dat dit type personen niet in de BTR zijn geobserveerd heeft hoogstwaarschijnlijk ook te maken met het ontbreken van bankjes. Het grootste deel van de geobserveerde dakloze op het SBP zaten immers op bankjes. Ook de aanwezigheid van beveiligingspersoneel heeft mogelijk invloed op de afwezigheid van daklozen in de BTR.

Zoals beschreven, worden daklozen, hangjongeren en hooligans als hypothetisch onprettige groepen beschouwd in de BTR buiten de openingstijden, hoewel ze bijna niet aanwezig zijn in de BTR. Dit geeft aan dat het type personen in een dergelijke context wel een onprettige situatie zou kunnen opleveren. We kunnen echter constateren dat confrontaties met dergelijke bezoekers in de praktijk zeer beperkt is. Dit wordt ook door de respondenten benadrukt, zij hebben immers nog nooit wat meegemaakt in de BTR.

“Er gebeurt nooit wat. Het zijn eigenlijk alleen mensen die langs elkaar heen lopen. Geen vervelende groepen of zo.” (Emiel, 24 jarige Rotterdammer)

Een veiligheidsmaatregel bij de herontwikkeling van de BTR die direct invloed heeft op de sociale omgeving en de veiligheidsgevoelens van de respondenten, is het aanwezige beveiligingspersoneel in de ruimte. Zoals in paragraaf 7.2 meerdere male naar voren is gekomen, is sociale controle een van de belangrijkste factoren die van invloed is op de veiligheidsgevoelens van de respondenten. Door continue *'eyes on the street'* hebben respondenten minder het gevoel dat zij zich in een ruimte begeven met een gebrek aan sociale controle. Op de vraag hoe de respondenten denken dat de ruimte veiliger gemaakt zou kunnen worden, wordt niet voor niets ook vaak de aanwezigheid van beveiligingsbeambten genoemd.

“Nou als er misschien beveiligingspersoneel zou zijn en je zou ze echt zien, dan maakt dat de ruimte natuurlijk wel veiliger. Want wat ik zei, is een ruimte voor mij onveilig als er niemand in de buurt is. En dan, dan is er dus wel iemand in de buurt.” (Jaap, 27 jarige, Rotterdammer)

Wat opvalt is dat veel respondenten niet op de hoogte zijn van de aanwezige beveiligers in de BTR. Dit is iets dat ook tijdens de observaties is geconstateerd. Het effect van deze beveiligingsmaatregel is daarom in zekere mate beperkt in de BTR.

8. Conclusies en aanbevelingen

Op basis van het uitgevoerde onderzoek naar veiligheidsgevoelens van jongemannen op het Schouwburgplein en de Beurstraverse, dat beschreven is in de voorgaande hoofdstukken, wordt in dit hoofdstuk uitvoerig antwoord gegeven op alle onderzoeksvragen en hiermee ook op de centrale onderzoeksvraag. Dit hoofdstuk is de laatste stap van de analyse op de verkregen data uit het onderzoek.

De conclusies worden per onderzoeksvraag uiteengezet. Tot slot zal een integrale benadering van de conclusies op de deelvragen resulteren in een antwoord van de centrale onderzoeksvraag. Deze luidde als volgt:

In hoeverre is er sprake van (on)veiligheidsgevoelens onder de jonge mannelijke gebruikers van herontwikkelde openbare ruimten in het stadscentrum en hoe gaan deze gebruikers om met de eventuele aanwezigheid van deze gevoelens?

Aan de hand van de conclusies worden er in dit hoofdstuk enkele aanbevelingen gedaan voor eventueel vervolg onderzoek rond de thema's van dit onderzoek.

8.1 Rol van veiligheid bij de herontwikkeling van de Beurstraverse en het Schouwburgplein

Aan de hand van de analyse uit hoofdstuk 5 op de *supply side* van de herontwikkeling van het Schouwburgplein en de Beurstraverse kan een antwoord worden gegeven op de eerste deelvraag van dit onderzoek:

1. *In hoeverre heeft veiligheid een rol gespeeld bij de herontwikkeling van de Beurstraverse en het Schouwburgplein?*

Als puur wordt gekeken naar het toegepaste meetinstrument van Van Melik (kader 1) waarmee de mate van *Fear* en *Fantasy* wordt bepaald van de betreffende openbare ruimte, dan kan gesteld worden dat het Schouwburgplein meer tot een *Themed space* gerekend kan worden en de Beurstraverse tot een *Secured space*. Dit resultaat zegt echter meer iets, over het resultaat van de herontwikkeling dan over de herontwikkeling zelf.

Kijken we naar de ideeën achter de herontwikkeling van de Beurstraverse, dan kunnen we stellen dat het creëren van een veilig gebied een van de belangrijkste uitgangspunten van het consortium was. De private partijen eisten immers geen bankjes in het ontwerp, CCTV, gedeeltelijke afsluiting van ruimten na openingstijden, surveillance en bepaalde verordeningen in het gebied. De vraag die rest is of het uitgangspunt van het creëren van een veilig gebied als doel of als middel kan worden gezien. Van Melik (2009) stelt dat de belangrijkste reden van de herontwikkelingen het creëren van een attractieve plek is en niet zo zeer het creëren van een veilige plek. Bij de herontwikkeling van de Beurstraverse was het voornaamste doel het uitbreiden en het creëren van een aangenaam winkelgebied. De Beurstraverse is een commercieel gebied dat wordt beheerd door private partijen. Een aangenaam winkelgebied is positief voor de omzet en waarborgt huuropbrengsten van de winkeliers. We kunnen dus concluderen dat veiligheid een belangrijke rol heeft gespeeld in de herontwikkeling van de Beurstraverse, maar dat het waarborgen van veiligheid meer als middel moet worden gezien dan als doel zelf.

Het voornaamste doel van de herontwikkeling van het Schouwburgplein was het aanpakken van het geleidelijk verval van het gebied en het creëren van een cultureel cluster. Voor de veiligheid van het gebied zijn bij de herontwikkeling geen extra veiligheidsmaatregelen genomen ten opzichte van andere openbare ruimten elders in Rotterdam. Het herontwikkelen van een gebied dat in verval raakt, zal in de meeste gevallen positief uitwerken op de ervaren veiligheid in het gebied. Uit de analyse van de *supply side* van de herontwikkeling blijkt echter dat het verbeteren van de veiligheid niet de voornaamste reden was achter de herontwikkeling. Vooral het creëren van meer belevingswaarde en het realiseren van een cultureel cluster was het doel van de herontwikkeling. Ook het huidige cameratoezicht behoort niet tot de ideeën van de herontwikkeling van het plein, maar is een recent genomen maatregel die wordt toegepast in een groot deel van binnenstad.

In het geval van de Beurstraverse lijkt er een duidelijke relatie te liggen tussen de genome veiligheidsmaatregelen en het feit dat de ruimte mede door privaat geld is ontwikkeld. De ontwikkeling van meer *secured* en *themed spaces* moet volgens van Melik (2008) echter niet worden gezien als het gevolg van meer private participatie bij de ontwikkelingen, maar als een algemene trend richting meer controle en voorspelbaarheid in de openbare ruimte (Van Melik, 2008). In hoeverre deze bewering ook in de toekomst voor Nederland zal gelden is de vraag. Zoals is gebleken, is de participatie van private partijen bij de herontwikkelingen nog zeer beperkt, maar wel groeiende. Mogelijk zullen de private partijen de trend van meer controle en voorspelbaarheid in de openbare niet bepalen, maar wel vergroten. In Amerika lijkt er wel een duidelijke relatie te liggen tussen de controle en voorspelbaarheid en de mee investerende private partijen. Controle en voorspelbaarheid vieren immers hoogtij in de Amerikaanse shoppingmalls.

8.2 De invloed van de fysieke omgeving op het veiligheidsgevoel.

Uit de analyse van de veiligheidsgevoelens van jongemannen in de Beurstraverse en het Schouwburgplein, zoals beschreven in hoofdstuk 7, komen diverse invloeden van de fysieke omgeving op de veiligheidsgevoelens van jongemannen naar voren. Een aantal invloeden van de fysieke omgeving is het resultaat van de herontwikkeling, zoals is beschreven in hoofdstuk 5. Hiermee kan een antwoord worden gegeven op de volgende onderzoeksvraag.

2. In hoeverre speelt de fysieke omgeving een rol bij de (on)veiligheidsgevoelens van jongemannen?

Aan de hand van de resultaten uit het onderzoek blijkt dat de invloed van de fysieke omgeving op veiligheidsgevoelens is te onderscheiden aan de hand van drie verschillende factoren. Deze zijn locatie, ontwerp en functies.

Locatie

Als we kijken naar de invloed van de locatie op het veiligheidsgevoel dan kan geconstateerd worden dat de locatie invloed heeft door zijn plek in de omgeving, de bekendheid hiermee en het beeld dat er over deze locatie bestaat. Beide herontwikkelde openbare ruimten liggen in de binnenstad en zijn bij alle bezoekers een bekend gebied.

Doordat beide ruimten in de binnenstad zijn gesitueerd, hebben de ruimten onontkoombaar te maken met een zekere mate van binnenstedelijk problematiek als criminaliteit, junks, baldadig uitgaanspubliek en hangjongeren. De locatie bepaalt hiermee een deel van de sociale omgeving. Desalniettemin blijkt uit dit onderzoek dat de genoemde binnenstedelijke problematiek geen negatieve

invloed heeft op het veiligheidsgevoel van jongemannen. Volgens de jongemannen krijgen ruimten in de binnenstad juist vanwege de locatie veel aandacht van de gemeente. De ruimten worden goed onderhouden en beheerd. Een negatieve invloed van een verpauperde ruimte op het veiligheidsgevoel zoals de *Broken Window theory* verondersteld (§ 3.8) gaat in het SBP en de BTR dan ook niet op. Ook zijn er in de binnenstad veel andere bezoekers aanwezig en dat resulteert in een grotere sociale controle. Volgens de respondenten is dit van grote invloed op het veiligheidsgevoel. In de beantwoording van de volgende onderzoeksvraag komt dit verder aan de orde.

Ook het beeld dat er over een locatie bestaat, heeft invloed op het veiligheidsgevoel. Uit de literatuur bleek al dat bekendheid met een locatie het veiligheidsgevoel vergroot (zie Day et al. (2003), § 3.6). De respondenten waren allen bekend met het gebied en dit is ook een van de redenen waarom zij zich in de ruimte veilig voelen. De herontwikkelingen zouden een bijdrage kunnen leveren aan een positieve bekendheid. Zo doet het consortium van de Beurstraverse aan marketing en zijn er op het Schouwburgplein vaak festivals aanwezig. Uit het onderzoek blijkt dat dit weinig invloed heeft op het veiligheidsgevoel. Wat wel van invloed is op de bekendheid en van het plein zijn verhalen uit de media of van vrienden. De jongemannen geven aan vooral over de locatie van het Schouwburgplein wel eens negatieve verhalen te horen. Deze verhalen gaan over vechtpartijen tijdens de avond bij bepaalde uitgaansgelegenheden. De locatie van het Schouwburgplein heeft daarom een negatievere impact op het veiligheidsgevoel dan de BTR. We kunnen concluderen dat de locaties van de onderzochte openbare ruimte een geringe negatieve impact heeft op het veiligheidsgevoel. Er moet echter opgemerkt worden dat de herontwikkeling zelf geen invloed heeft op de locatie waarin een openbare ruimte in de stad is gepositioneerd.

Ontwerp

Uit het onderzoek blijkt dat het ontwerp van invloed is op de onveiligheidsgevoelens van jongemannen. Het ontwerp van het SBP wordt door de meeste jongemannen omschreven als een negatieve factor op het veiligheidsgevoel. Zij beschouwen de ruimte door zijn esthetiek als kil en onpersoonlijk. Vooral de grote leegte van het ontwerp wordt als negatief ervaren, omdat het mensen niet uitnodigt de ruimte te gebruiken en een gebrek aan sociale controle creëert. Ook de onoverzichtelijkheid, bijvoorbeeld door gebrekkige verlichting, heeft een negatieve invloed op de sociale controle. Het ontwerp is hiermee direct van invloed op de sociale omgeving. De leegte van het ontwerp wordt soms door de jongemannen juist als positief ervaren, omdat dit de ruimte overzichtelijk maakt waarbij zij makkelijker strategieën kunnen toepassen die veiligheidsgevoelens verhogen. Gedacht kan worden aan het zoeken van vluchtwegen en het ontwijken van bepaalde groepen. Deze positieve factor moet echter als ondergeschikt worden gezien aan het gebrek aan sociale controle dat de leegte creëert. Dit kan geconstateerd worden aan de hand van het niet benoemen van de invloed van het ontwerp op de mogelijkheid al dan niet strategieën te kunnen toepassen door jongemannen tijdens de winkeltijden bij een minder overzichtelijk ontwerp als de BTR. De sociale controle door de aanwezigheid van het winkelend publiek wordt klaarblijkelijk een stuk belangrijker gevonden.

Dit is direct ook het probleem bij de BTR. Na sluitingstijd zijn er immers weinig mensen aanwezig, zoals ook blijkt uit de observaties. Tijdens deze tijden wordt het ontwerp van de BTR ook wel als een negatieve factor gezien op het veiligheidsgevoel. Ook hier wordt de mogelijkheid tot het niet kunnen toepassen van strategieën bij bepaalde veiligheidsgevoelens benoemd. De ruimte wordt omschreven als onoverzichtelijk en als benauwd met weinig ruimte om te vluchten. Daarnaast geven de respondenten aan dat zij minder bekend zijn met

de omgeving in de avond. Ook dit moet als een negatieve invloed worden gezien op het veiligheidsgevoel in de ruimte gedurende de avonduren.

Het negatieve effect op het veiligheidsgevoel van het ontwerp van het SBP is het gevolg van de herontwikkeling waarbij de leegte in het ontwerp als uitgangspunt is genomen. Echter, het plein wordt in de literatuur juist gecategoriseerd als een *themed space*. Een *themed space* zou volgens de literatuur moeten resulteren in een aangename beleving bij de bezoekers juist door de esthetiek van het ontwerp (zie Melik (2008) § 2.5). De constatering dat dit niet het geval is bij het SBP moet niet worden gezien in een inconsistentie in de literatuur, maar in het unieke 'open', 'weidse' en 'industriële' ontwerp van het plein. Andere voorbeelden van *themed spaces* uit het onderzoek van Van Melik, bijvoorbeeld de Markt in Den Bosch, creëren hoogstwaarschijnlijk wel een aangename beleving door het ontwerp.

Het SBP ondergaat de komende jaren een revitalisatie na groeiende kritiek op het functioneren van het plein. Ook de kritiekpunten die door de jongemannen uit dit onderzoek zijn benoemd worden veelal bij de revitalisatie aangepakt. Zo komen er meer bomen en een nieuwe vloer die de kille uitstraling van het plein moet verminderen. Nieuwe verlichting moet zorgen voor een beter overzicht in de avond. Verder wordt geprobeerd de leegheid van het plein te veranderen tot meer levendigheid en meer sociale controle. De toegang tot het plein zal verbeterd worden door nieuwe trappen en hellingbanen. Daarnaast worden er meer banken en terrassen geplaatst. Aangenomen kan worden dat de revitalisatie niet ten goede komt aan de overzichtelijkheid, aangezien het overzicht belemmerd zal worden door de bomen, banken en terrassen. Echter, zoals blijkt uit dit onderzoek, heeft de invloed van meer levendigheid een groter positief effect op het veiligheidsgevoel, dan het gebrek aan overzicht. Interessant is dat vooral de fysieke omgeving bij de revitalisatie is aangepakt; de functies en locatie blijven immers hetzelfde. Het effect van de (fysieke) revitalisatie op de beleving en het veiligheidsgevoel zal in de komende jaren moeten blijken.

Het negatieve effect op het veiligheidsgevoel van het ontwerp van de BTR moet niet in het licht worden gezien van de herontwikkeling. Een verdiepte goot is bij een ondertunneling van de Coolsingel immers onontkoombaar. Andere ontwerpmaatregelen van de BTR hebben juist wel een positieve invloed op de veiligheidsgevoelens. Zo zijn er in het ontwerp bewust geen bankjes opgenomen. Gedacht zou kunnen worden dat bankjes mensen aantrekken en hiermee juist een grotere sociale controle tot gevolg hebben. Echter, de jongemannen vrezen voor een gebruik door hangjongeren en daklozen en dit zijn juist de groepen waarbij sociale controle van een andere groep gewaardeerd wordt.

We kunnen concluderen dat het ontwerp van de ruimte invloed heeft op de veiligheidsgevoelens. Het ontwerp van het SBP resulteert in een onpersoonlijke en onoverzichtelijke lege ruimte wat resulteert in een gebrek aan sociale controle. Het ontwerp van de BTR heeft buiten de winkeltijden een negatief effect op de veiligheidsgevoelens omdat de ruimte jongemannen beperkt in hun mogelijkheid tot het toepassen van strategieën bij onveiligheidsgevoelens. Hiermee bevestigt het empirisch onderzoek de aanname die in paragraaf 3.9 is gemaakt aan de hand van de literatuur analyse. De invloed van de fysieke omgeving op het veiligheidsgevoel van jongemannen wordt beïnvloed door de mate waarin verschillende *avoidance* en *protective strategies* al dan niet kunnen worden toegepast. De veiligheidsgevoelens van jongemannen staan hiermee in relatie met hun masculiene identiteit. De aanname dat het toepassen van deze strategieën in de fysieke omgeving van *secured spaces* gemakkelijker zou zijn dan in die van *themed spaces* gaat in het geval van het SBP en de BTR echter niet op. Zoals besproken heeft dit vooral te maken met het unieke ontwerp van beide ruimten.

Functies

De aanwezige functies zorgen voor een groot deel voor het aangezicht van een ruimte en kan hiermee van invloed zijn op de beleving. De pure fysieke beleving van functies van bijvoorbeeld de gevels en etalages komt in dit onderzoek echter nauwelijks naar voren. De invloed die de functies hebben op de sociale omgeving blijkt echter groot, zoals onder andere blijkt uit de observaties. De invloed van de sociale omgeving als resultaat van de aanwezige functies wordt in de volgende deelvraag behandeld. Er kan echter wel al gesteld worden dat de herontwikkeling invloed heeft op het veiligheidsgevoel doordat onder andere bij de plannen van de herontwikkeling de functies in grote mate zijn bepaald.

Conclusie

We kunnen concluderen dat om twee redenen de fysieke omgeving van invloed is op de veiligheidsgevoelens onder jongemannen. 1) De locatie, het ontwerp en de functies resulteren in de afwezigheid of aanwezigheid van andere bezoekers in de ruimte waarin jongemannen zich prettig dan wel onprettig voelen en hebben hiermee dus direct invloed op de sociale omgeving. 2) Het ontwerp heeft invloed op de perceptie van jongemannen in de mogelijkheid van het toepassen van eventuele strategieën die zij hanteren om hun veiligheidsgevoelens te vergroten.

8.3 De invloed van de sociale omgeving op het veiligheidsgevoel

In hoofdstuk 6 is aan de hand van de observaties een profiel geschetst van het gebruik en de bezoekers van het SBP en de BTR. Door dit profiel te vergelijken met de analyse van de veiligheidsgevoelens van de respondenten uit hoofdstuk 7 kan een antwoord worden gegeven op de volgende onderzoeksvraag:

3. In hoeverre speelt de sociale omgeving een rol bij de (on)veiligheidsgevoelens van jongemannen?

Allereerst moet gesteld worden dat de sociale omgeving geen vast gegeven is, maar het resultaat is van uiteenlopende en veranderende factoren. Zo blijkt dat de fysieke omgeving en vooral de aanwezige functies een grote rol spelen in de compositie van de sociale omgeving. Functies zijn vaak ook gebonden aan bepaalde tijdstippen. De sociale compositie van de ruimte is daarom ook sterk afhankelijk van het tijdstip en de dag. Dit wordt ondersteund door de bevindingen uit de observaties.

Sociale controle

Uit de interviews komt sociale controle als belangrijkste factor op veiligheidsgevoelens naar voren. Sociale controle wordt door jongemannen als veilig beschouwd, omdat zij het idee hebben dat er zodra er iets gebeurt er dan ook direct hulp zal komen. Daarnaast hebben jongemannen het idee dat door sociale controle er ook minder snel een vervelende situatie zal voordoen.

Volgens de jongemannen is er overdag in beide ruimten sociale controle aanwezig. Dit heeft te maken met de aanwezige functies die op deze tijden bezoekers trekken. De sociale controle wordt overdag op het SBP door de leegte van het plein in mindere mate ervaren dan in de BTR. 's Avonds is dit andersom. De jongemannen vinden de sociale controle in de avond in de BTR zeer beperkt. De monofunctionele functie die de BTR kent, resulteert in zeer weinig bezoekers buiten de openingstijden. Ook het onoverzichtelijke ontwerp heeft volgens de jongemannen na de openingstijden invloed op de sociale controle. De sociale controle wordt in de avond op het SBP door de jongemannen als minder problematisch gezien dan in de BTR. Het SBP kent ook in de avond nog diverse functies die bezoekers trekken. De sociale controle wordt in de avond op het SBP

echter wel als minder ervaren dan overdag. De gebrekkige verlichting zorgt voor een minder overzichtelijke ruimte. De sociale controle tijdens de nachtelijke uren kan als beperkt worden gezien, omdat de theaters, horeca en bioscoop gesloten zijn.

De herontwikkeling van beide ruimten heeft invloed op de sociale controle in de ruimte en is hiermee indirect van invloed op het veiligheidsgevoel. Zo heeft het gebrek aan sociale controle in de BTR na de winkeltijden te maken met de afwezigheid van andere functies in de ruimte. Dit was een bewuste keuze bij de herontwikkeling, zoals blijkt uit de analyse van de *supply side*. De invloed van de lichten en de leegte op de sociale controle op het SBP heeft te maken met het ontwerp. Ook dit ontwerp is een resultaat van de herontwikkeling.

Hangjongeren en daklozen

Naast dat functies in de ruimte bezoekers trekken en dat dit resulteert in een zekere sociale controle op het plein, kunnen functies ook specifieke gebruikers doen aantrekken die een negatieve invloed hebben op de veiligheidsgevoelens van jongemannen. Een dergelijke groep bestaat uit hangjongeren. Uit de observaties blijkt dat dit vaak tieners betreft van allochtone afkomst. Jongemannen beschouwen deze groep als onprettig, omdat zij zelf ervaringen hebben van onprettige situaties met deze groep en omdat zij een stigmatiserend beeld van deze groep hebben opgebouwd door verhalen uit bijvoorbeeld de media. Opgemerkt moet worden dat jongemannen bijna geen echte confrontaties met hangjongeren hebben ervaren. Er is eerder sprake van storend gedrag waaraan men zich ergert. Dat jongemannen bijna niet tot confrontaties komen met een dergelijke groep kan het resultaat zijn van tactieken die jongemannen hanteren bij het zien van dergelijke groepen. Sommige jongemannen ontwijken bewust hangjongeren en andere jongemannen negeren contact.

Ook daklozen worden door jongemannen als onprettig ervaren. Net als bij hangjongeren baseren zij dit vaak op hun eigen ervaringen en is er meer sprake van zich storen aan het gedrag, dan dat er sprake is van echte confrontaties. Dezelfde tactieken als bij hangjongeren worden gehanteerd om ontmoetingen uit de weg te gaan.

Dat jongemannen zich ergeren aan het gedrag van junks en hangjongeren heeft waarschijnlijk ook te maken met het feit dat het andere groepen betreft dan de jongemannen uit dit onderzoek. Uit de literatuur blijkt dat er een groter onveiligheidsgevoel bestaat bij een confrontatie met een 'andere' groep (o.a. Bannister & Fyfe, 2001; Ellin, 2001, Van Aalst & Schwanen, 2009 in § 3.9). Een andere theorie '*protest masculinity*' uit de literatuur spreekt van mogelijk gerichte agressie van gemarginaliseerde groepen op de dominante groep uit de samenleving (zie Brownlow (2005) in § 3.9). Uit het onderzoek blijkt dat dit in een zekere vorm inderdaad voorkomt. Jongemannen met een vriendin ervaren vaker 'verbaal' geweld als zij in het bij zijn van hun vriendin langs hangjongeren lopen. De hangjongeren zijn mogelijk 'jaloers' op de jongemannen met een vriendin. Uit de observaties blijkt dat de allochtone bezoekers van het SBP en de BTR minder vaak met een partner in de ruimte aanwezig zijn.

Uit de observaties alsmede uit de verhalen van jongemannen blijkt dat er op het SBP zowel overdag als s'avonds hangjongeren aanwezig zijn en dat dit niet het geval is in de BTR. De aanwezigheid van hangjongeren op het SBP is te verklaren aan de hand van de aanwezige bankjes. Deze bankjes bieden de jongeren een plek om te hangen. Het ontbreken van hangjongeren in de BTR is juist te verklaren aan de hand van het ontbreken van deze bankjes. Ook geldt in deze ruimte een samenscholingsverbod. Het ontwerp met ruimte voor ontmoeting op het SBP en het ontwerp met het weglaten van bankjes en een samenscholingsverbod in de BTR kan als een resultaat van de herontwikkeling

worden gezien. De herontwikkeling focust bewust op een doelgroep –shoppers- en bewerkstelligt hiermee een zekere mate van parochialisering van de binnenstad. Hiermee bevestigt dit onderzoek de trend die waarneembaar is in de literatuur van een als meer parochialiserende openbare ruimte als gevolg van toenemende *secured en themed spaces* en de toename van mee investerende private partijen bij de ontwikkeling van openbare ruimte (Van Melik (2008), zie § 3.2). Deze parochialisering zou juist ook kunnen leiden tot meer onveiligheidsgevoelens. Zoals ook blijkt uit dit onderzoek zal het onveiligheidsgevoel vele mate groter zijn als een confrontatie met een persoon zou voorvallen, waar deze absoluut niet wordt verwacht.

Een ander parochialisering die volgens de literatuur in de huidige openbare ruimte aan de orde zou zijn, is het toe-eigenen van bepaalde ruimten door specifieke groepen en hiermee het verdringen van andere groepen (o.a. Ministerie van OCW, 2000, Van Aalst & Ennen, 2002, Van Melik *et al.*, 2007; Lofland, 1988; Zukin, 1998; Young et al., 2006, zie § 3.2). Dit zou het gevolg zijn van toenemende multiculturalisering en individualisering, waardoor een groeiende differentiatie van *lifestyles* kan leiden tot conflicten tussen de verschillende bezoekers van de openbare ruimte. Uit dit onderzoek blijkt dat de bankjes op het SBP in de middag en avond vooral worden gebruikt door ‘hangjongeren’ en dat de jongemannen uit dit onderzoek zich vrijwel nooit op deze bankjes begeven. Dit doet vermoeden dat het SBP in de middag en avond door hangjongeren wordt geclaimd. Dit wordt echter niet zo door de jongemannen ervaren. De jongemannen geven aan dat zij zich niet op de bankjes begeven aangezien zij de ruimte niet als een prettige ruimte ervaren en hier dus ook geen reden toe zien. Toch kunnen we ook hier van enige mate van verdringing spreken. De jongemannen geven immers aan dat zij hangjongeren als een van de redenen benoemen voor het niet aantrekkelijk vinden van de ruimte.

Uitgaanspubliek

Naast daklozen en hangjongeren wordt door de jongemannen nog een andere groep als negatief beschouwd op het veiligheidsgevoel. Dit is het uitgaanspubliek. Jongemannen ervaren dit publiek als onprettig door eigen ervaringen en verhalen uit de media. Het uitgaanspubliek is volgens de jongemannen vaak dronken en bevindt zich ‘s avonds in de ruimte. Uitgaanspubliek is meestal te vinden in de nabijheid van horecagelegenheden als bars en discotheken. De aanwezigheid of afwezigheid van deze groep heeft daarom te maken met de locatie van het plein. In en rondom de BTR is weinig horeca aanwezig en hier speelt de invloed van uitgaanspubliek op de veiligheidsgevoelens dan ook geen rol. Op en rondom het SBP zijn meer horecavoorzieningen aanwezig en hier is dus wel sprake van invloed van het uitgaanspubliek op onveiligheidsgevoelens. Het ontwerp van het plein biedt ook ruimte aan jongemannen om elkaar te ontmoeten voor en na het uitgaan.

Hoewel de horecafunctie van het plein een idee was bij de plannen van de herontwikkeling van het SBP, moet de aanwezigheid van uitgaanspubliek in de ruimte niet worden gezien als een direct gevolg van de herontwikkeling. De horecavoorzieningen aan het plein zijn ‘rustige’ bars en restaurants. De horeca die het problematischere uitgaanspubliek trekt, zit niet direct op het plein, maar in de omgeving. De afwezigheid van uitgaanspubliek in de BTR heeft in zeker zin wel te maken met de herontwikkeling. De monofunctionele functie van de ruimte biedt immers geen ruimte aan horeca.

Verder kan uit dit het onderzoek geconcludeerd worden dat grote groepen veeleer een negatieve impact hebben op het veiligheidsgevoel van jongemannen dan kleine groepen. Uit de observaties blijkt dat grote groepen vaker aanwezig zijn op het SBP dan in de BTR. Dit is het resultaat van de ‘sociale’ functies van het plein. De bankjes, bioscoop theater en horeca trekken meer vriendengroepen dan

winkels of het metrostation. Verder blijkt uit de observaties dat allochtonen en mannen zich vaker in groepen begeven dan vrouwen en autochtonen. Een *protective* en *avoidance* strategie bij onveiligheidsgevoelens zou volgens Brownlow (2005) ook het begeven in groepen zijn. De jongemannen uit dit onderzoek geven echter aan dit niet als strategie toe te passen.

Conclusie

We kunnen concluderen dat de sociale omgeving van een ruimte een grote invloed heeft op de veiligheidsgevoelens van jongemannen. Dit komt door 1) de sociale controle die tot stand komt door de aanwezigheid van mensen in de ruimte en 2) de aanwezigheid van specifieke bezoekers waarvan het idee bestaat dat zij voor problemen kunnen zorgen. De benoemde groepen die voor problemen kunnen zorgen zijn *hangjongeren*, *daklozen* en *uitgaanspubliek*.

Vooraf de sociale controle schijnt hierin de grootste invloed te zijn op het veiligheidsgevoel. Een sociale controle zou de negatieve invloed van de aanwezigheid van een ongewenst groep zelfs te niet doen. Opvallend is dat de literatuur zich vooral richt op de invloed van 'andere' groepen op het veiligheidsgevoel en in mindere mate zich richt op positieve effecten op het veiligheidsgevoel zoals sociale controle.

8.4 De temporele context van het veiligheidsgevoel

In deze paragraaf wordt een antwoord gegeven op de volgende onderzoeksvraag:

4. *In hoeverre verschillen de (on)veiligheidsgevoelens van jongemannen per moment van de dag?*

Uit de beantwoording van de vorige twee deelvragen is gebleken dat de sociale omgeving en de fysieke omgeving invloed hebben op het veiligheidsgevoel van jongemannen en dat beide factoren niet geheel los van elkaar moeten worden gezien. Uit de observaties blijkt dat de fysieke en de sociale omgeving per tijdstip verschillen. Ook het tijdstip is hiermee van invloed op het veiligheidsgevoel. Dit blijkt ook uit de analyse van de veiligheidsgevoelens van jongemannen op het SBP en in de BTR.

Sociale controle

De sociale controle is volgens de jongemannen in de avond en nacht minder aanwezig op het SBP en de BTR. Ook uit de observaties is gebleken dat op beide ruimten tijdens de avond minder bezoekers aanwezig zijn dan overdag. Vooral in de BTR heeft het tijdstip grote invloed op de sociale controle. Buiten de winkeltijden zijn er immers nauwelijks bezoekers in de ruimte. Het SBP kent meer functies dan de BTR. Ook trekken de functies op het SBP bezoekers in de avond. Het effect van het tijdstip op de ervaren sociale controle is hierdoor in mindere mate aanwezig op het SBP dan in de BTR.

Overzichtelijkheid

Sociale controle is volgens de jongemannen ook afhankelijk van de overzichtelijkheid van de ruimte. Verder heeft de overzichtelijkheid invloed op de veiligheidsgevoelens van jongemannen, omdat zij in een overzichtelijke ruimte makkelijker strategieën kunnen toepassen bij de aanwezigheid van bepaalde veiligheidsgevoelens.

De overzichtelijkheid van de ruimten verschilt per tijdstip. Tijdens de avond is het SBP minder overzichtelijk dan overdag, omdat het dan donkerder is. De ruimte kent door de beperkte verlichting in de avond volgens de mannen een slecht overzicht.

De BTR is tijdens de dag helemaal niet overzichtelijk door de menigte die er rond loopt. Het beperkte overzicht wordt door de jongemannen overdag echter niet benoemd als van invloed op hun veiligheidsgevoel. Het veiligheidsgevoel wordt op dit tijdstip bepaald door de sociale controle van het winkelend publiek. Buiten de winkeltijden wordt het gebrek aan overzicht wel als van invloed op de veiligheidsgevoelens benoemd. Het beperkte overzicht is vooral het resultaat van het fysieke ontwerp. De BTR is in de avond redelijk goed verlicht.

Nachtelijke bezoekers

Zoals in de vorige deelvraag over de invloed van de sociale omgeving op het veiligheidsgevoel is besproken, is het uitgaanspubliek van invloed op de veiligheidsgevoelens van jongemannen. Dit uitgaanspubliek is door de openingstijden van bars en discotheken vooral in de avond in de openbare ruimte te vinden. Dit brengt met zich mee dat het publiek alcohol heeft genuttigd en er dronken mensen tussen zitten. Ook dit is van invloed op het veiligheidsgevoel van jongemannen. Het veiligheidsgevoel verschilt hierdoor per tijdstip. Door de afwezigheid van horecafuncties in de omgeving van de BTR speelt dit een grotere rol op het SBP dan in de BTR.

Nachtelijk beeld

Naast wat er zich werkelijk afspeelt in de openbare ruimte, speelt ook het beeld, dat over de avond en nacht bestaat, een grote rol op het veiligheidsgevoel van jongemannen. Door eigen ervaringen, verhalen van vrienden en verhalen uit de media beschouwen jongemannen de avond en nacht als een onveiliger tijdstip. Dit beeld geldt voor de openbare ruimte in het algemeen, maar ook over specifieke plekken in de openbare ruimte. Het SBP kent bij de respondenten een negatief beeld in de avond door vechtpartijtjes die daar plaats zouden vinden. Het negatieve beeld dat jongemannen hebben van de BTR bij nacht wordt niet bepaald door verhalen of ervaringen, maar door een voorstelling van het ontwerp en de leegte.

Conclusies

We kunnen concluderen dat het veiligheidsgevoel onder jongemannen verschilt per tijdstip. Vooral de avond en nacht hebben een negatief effect op het veiligheidsgevoel. Dit heeft te maken met vier verschillende oorzaken. 1) De avond en nacht kennen een verminderde sociale controle, 2) de omgeving is in de avond en nacht minder overzichtelijk, 3) de avond en nacht trekken specifieke 'ongewenste' bezoekers aan en 4) er bestaat een negatief beeld van de veiligheid van de openbare ruimte in de avond en nacht.

8.5 Reacties op de veiligheidsgevoelens

In deze paragraaf wordt een antwoord gegeven op de volgende onderzoeksvraag:

5. *Welk gedrag bij jongemannen kan als reactie worden gezien op de aanwezigheid van (on)veiligheidsgevoelens?*

Tijdens de observaties zijn geen gedragingen opgevallen die als reactie op de aanwezigheid van bepaalde onveiligheidsgevoelens kunnen worden gezien. In de analyse van veiligheidsgevoelens van jongemannen komen wel verschillende reacties op bepaalde veiligheidsgevoelens naar voren. Deze reacties worden veelal onbewust door jongemannen uitgevoerd.

Opnemen van de ruimte

Jongemannen geven aan dat een onoverzichtelijke ruimte een negatieve invloed heeft op het veiligheidsgevoel omdat er hierdoor onder andere een beperkt zicht is op eventuele vluchtwegen en omstanders die te hulp kunnen komen. Dit geeft aan dat jongemannen een ruimte in zich opnemen. Ook spreken jongemannen over een extra alertheid tijdens latere (donkere) tijdstippen, bij onbekende ruimtes en nabij ongewenste groepen. Alle jongemannen uit dit onderzoek zijn bekend met beide ruimten.

De *fear* literatuur ziet het opnemen van de ruimte als een *protective* strategie die gehanteerd wordt als een reactie op onveiligheidsgevoelens. Door op de hoogte te zijn van de ruimte kan men zich beter beschermen bij eventuele aanvallen, bijvoorbeeld door te weten waar eventuele vluchtwegen zich bevinden. Volgens de literatuur worden *protective strategies* vooral door mannen toegepast.

Ontwijken

Naast het opnemen van de ruimte blijkt uit de analyse dat jongemannen ook ontwijkstrategieën toepassen. Vooral contact met hangjongeren, mensen onder invloed en junks worden opzettelijk vermeden. Uit de beantwoording van de vraag over de invloed van de sociale omgeving op het veiligheidsgevoel van jongemannen, is naar voren gekomen dat deze groepen een negatieve invloed hebben op het veiligheidsgevoel van jongemannen.

De jongemannen geven aan nauwelijks ontwijkstrategieën op voorhand toe te passen, bijvoorbeeld het bewust mijden van plekken in de openbare ruimte. Ontwijkstrategieën als reactie op hun veiligheidsgevoelens worden meestal pas tijdens het waarnemen van een eventuele confrontatie toegepast. Ontwijken wordt in de *fear* literatuur gezien als een *avoidance* strategie. Volgens de *fear* literatuur worden *avoidance strategies* het meest toegepast. In dit onderzoek is niet duidelijk naar voren gekomen of dit ook het geval is bij de onderzoeksgroep.

Niet opvallen

De jongemannen geven aan dat als je opvalt in de ruimte er meer kans bestaat om slachtoffer te worden van een vergrijp. Jongemannen bewegen zich om deze reden meestal bewust of onbewust onopvallend door de ruimte. Ook bij het voordoen van een dreigende situatie hanteren zij een onopvallend voorkomen om zo niet betrokken te raken bij de situatie. Ook dit kan gezien worden als een *avoidance strategie*

Zich begeven in een groep

Hoewel alle jongemannen aangeven dat het zich bevinden in een groep een positief effect heeft op hun veiligheidsgevoel, wordt dit door hen niet gebruikt als een strategie voor het veiliger voelen in de ruimte.

Conclusie

Het lijkt dat jongemannen wel enige strategieën toepassen om zich in de openbare ruimte veilig te voelen, maar dat veiligheidsgevoelens niet in grote mate het gebruik van de openbare ruimte bepalen. Hiermee lijkt de uitkomst van het onderzoek in lijn te zijn met de theorie (zie § 3.6). Hierin komt naar voren dat jongemannen zich niet snel laten beïnvloeden door hun angstgevoelens. Het gedrag dat wel als reactie op het veiligheidsgevoel moet worden gezien moet in relatie worden gezien met hun mannelijke identiteit. Bepaalde *avoidance* en *protective strategies* worden toegepast om ongevraagde confrontaties te voorkomen of de baas te zijn. Deze confrontaties zouden immers hun mannelijke identiteit op het spel kunnen zetten.

8.6 Het veiligheidsgevoel van jongemannen in de herontwikkelde openbare ruimte

Nu een antwoord is gegeven op alle deelonderzoeksvragen kan een antwoord worden gegeven op de centraleonderzoeksvraag

In hoeverre is er sprake van (on)veiligheidsgevoelens onder jonge mannelijke gebruikers van herontwikkelde openbare ruimten in het stadscentrum en hoe gaan deze gebruiker om met de eventuele aanwezigheid van deze gevoelens?

De beantwoording van de vorige vragen doet mogelijk vermoeden dat er in hoge mate sprake is van onveiligheidsgevoelens bij jongemannen. De deelvragen hebben echter betrekking op de invloed van de context op de veiligheidsgevoelens, en gaan niet in op de intensiteit van de werkelijk ervaren onveiligheidsgevoelens bij jongemannen in de herontwikkelde ruimte.

Het blijkt dat jongemannen weinig onveiligheidsgevoelens in de onderhavige herontwikkelde openbare ruimten ervaren, hoewel de meeste jongemannen de ruimten niet als aangename gebieden beleven. Als er onveiligheidsgevoelens aanwezig zijn, dan zijn deze gebaseerd op verhalen uit de media, verhalen van vrienden of eigen ervaringen. De factor "eigen ervaringen" lijkt hierin de grootste invloed te hebben op de veiligheidsgevoelens van jongemannen. De jongemannen zijn bekend met beide ruimten en hebben hierin nauwelijks onprettige ervaringen meegemaakt. Ook kennen jongemannen weinig verhalen over onprettige gebeurtenissen op het plein uit de media of van vrienden. De bekendheid van de omgeving kan ook als een reden worden gezien voor het veilige gevoel dat jongemannen in de ruimte ervaren. Volgens de literatuur zouden bekende gebieden minder snel tot een onveilig gevoel resulteren (zie Day et al. (2003), § 3.6).

Het veilige gevoel van jongemannen is afhankelijk van de context waarin vele factoren een rol spelen. De factor die de grootste invloed heeft op het veiligheidsgevoel van jongemannen in de openbare ruimte is sociale controle. Het veilige gevoel dat jongemannen in de herontwikkelde openbare ruimte ervaren, is dan ook in grote mate te verklaren door de aanwezigheid van sociale controle in deze ruimten. De ruimten liggen in de binnenstad van Rotterdam en dit resulteert in een groot aantal bezoekers. Het veiligheidsgevoel wordt minder als de sociale controle ontbreekt. Dit is in zekere mate het geval bij de BTR buiten de winkeltijden en op het SBP op de lege slecht verlichte en grote vlakte van het plein in de avond. Deze gebreken in sociale controle kunnen gezien worden als een resultaat van de herontwikkeling. Het ontwerp van het SBP en de eenzijdige functies in de BTR waren immers bewuste gedachten bij de herontwikkeling.

Verder blijkt dat specifieke groepen in de ruimte een negatieve invloed kunnen hebben op de veiligheidsgevoelens van jongemannen. Uit het onderzoek komen vooral daklozen, uitgaanspubliek en hangjongeren naar voren als groepen die van invloed zijn op het veiligheidsgevoel van jongemannen. De bankjes op het SBP en de omringende horeca dat deel uitmaakte van het plan van de herontwikkeling trekt deze groepen aan. De herontwikkeling van de BTR heeft door het hebben van slechts twee functies (winkels en de metro), de afwezigheid van plekken om te hangen, de aanwezige bewaking (CCTV en surveillance) en de regelgeving juist geresulteerd in het niet aantrekken van deze groepen. Het is echter de vraag of een ontwikkeling als de BTR wenselijk is. Zo blijkt uit het onderzoek dat een dergelijke openbare ruimte resulteert in een zekere mate van parochialisering van de binnenstad. De ruimte wordt immers uitsluitend gebruikt door het winkelend publiek en de metroreizigers. De ruimte biedt zowel tijdens als buiten de winkeltijden geen plek voor andere groepen uit de stad, zoals de hangjongeren en

daklozen. Buiten de winkeltijden wordt de ruimte los van de metroreizigers zelfs bijna niet gebruikt. De ruimte is hiermee geen toevoeging aan de stedelijke ruimte en beleving. Ook kan worden betwijfeld of een dergelijke ruimte de problemen niet verplaatst naar andere gebieden.

Een veilige openbare ruimte moet daarom gezocht worden in een ruimte die plaats biedt aan uiteenlopende groepen uit de samenleving gedurende de gehele dag. Dit was een uitgangspunt bij de herontwikkeling van het SBP en de aanwezigheid van de diverse functies op het plein zouden dit ook mogelijk moeten kunnen maken. Dat dit niet volledig is gelukt kan als het resultaat van het ontwerp van het plein worden gezien. Volgens de jongemannen is het plein niet uitnodigend om langere tijd in de ruimte te verblijven. De geplande revitalisatie van het plein zal dit mogelijk doen veranderen. Veel kritiekpunten die uit het onderzoek naar voren komen, zijn ook benoemd bij de plannen van de revitalisatie, zoals is besproken bij onderzoeksvraag 8.2. Een vervolgonderzoek naar het gebruik en beleving van het SBP door jongemannen na de revitalisatie kan een waardevol inzicht geven op de invloed dat het fysieke ontwerp heeft op het gebruik en beleving van de openbare ruimte.

Dat jongemannen zich veilig voelen in deze openbare ruimten is niet opmerkelijk te noemen. De masculiene identiteit van mannen resulteert in een zeker mate van onbevreesdheid, zoals ook in de *fear* literatuur naar voren komt (Brownlow, (2005), zie § 3.6). Het feit is echter wel dat mannen en vooral jongemannen het vaakst slachtoffer zijn van vergrijpen in de openbare ruimte. Onderzoek moet zich daarom minder richten op de onveiligheidsgevoelens van jongemannen, en meer op de oorzaak van hun slachtofferschap.

De onbevreesdheid van de jongemannen leidt ook tot weinig aanpassing van het gedrag van jongemannen door onveiligheidsgevoelens. De jongemannen geven aan dat zij hun gedrag nauwelijks op voorhand aanpassen, door bijvoorbeeld bepaalde plekken en of tijdstippen te mijden. Toch is er sprake van onbewuste aanpassingen die ook in de BTR en het SBP worden toegepast. Jongemannen nemen altijd onbewust de ruimte in zich op en zijn bij sommige situaties alerter. Hiervan is vooral sprake bij onoverzichtelijk ruimte, zoals de BTR na sluitingstijd en het SBP tijdens de avond. Ook de aanwezigheid van andere bezoekers resulteert in een zekere alertheid bij jongemannen. Dit is vooral het geval bij het SBP aangezien hier vaker bepaalde andere groepen bezoekers aanwezig zijn. Ook geven jongemannen aan zich onopvallend in de openbare ruimte te begeven. Dit is iets dat moeilijker wordt toegepast in een grote ruimte als het SBP en buiten sluitingstijd in de BTR. Naast de onbewuste aanpassing van het gedrag van jongemannen, passen jongemannen wel bewust hun gedrag aan bij het aanschouwen van dreigende situaties. Zo kan een plek of een groep mensen worden vermeden of wordt de situatie zo veel mogelijk genegeerd.

Literatuur

Abbott-Chapman, J & Robertson, M. (2009) Adolescents' Favourite Places: Redefining the Boundaries between Private and Public Space. *Space and culture* (12(4)). pp. 419-434

Algemeen Dagblad (2010) Misdaad meter Nederland. Online beschikbaar 20-04-2010:
<http://www.ad.nl/ad/nl/1/home/integration/nmc/frameset/nieuws/misdaadmeter.dhtml>

Bannister, J. & Fyfe, N. (2001) Fear and the city, *Urban Studies*, 38(5–6), pp. 807–813.

Boelens, L., Spit, T & Wissink, B. (2006) *Planning zonder overhead? Een toekomst voor planning*. Rotterdam: 010.

Bourdieu, P. (1984) *Homo Academicus*. Paris: Éditions de Minuit.

Brownlow, A. (2005) A geography of men's fear, *Geoforum* 36(2005), pp. 581–592

Callanan, V. & Teasdale, B. (2009) An Exploration of Gender Differences in Measurement of Fear of Crime. *Feminist Criminology*, 4(4) pp. 359–376

Chadee, D. & Ditton, J. (2005) Fear of crime and the media: Assessing the lack of relationship. *Crime Media Culture*; 1, pp. 322

CVTO (2008) NBTC-NIPO ContinuVrijeTijdsOnderzoek 2008

Day, K., Stump C. & Carreon D., (2003) Constructing masculinity and women's fear in public space in Irvine, California. *Gender, Place and Culture*, 8(2), pp. 109–127.

Deelder, J. A. *Deelder* (2004) Vrijwel alle gedichten. Amsterdam: De Bezige Bij

DeFilippis, J (2004) Fables of the Reconstruction (of the Fables...): Lower Manhattan After 9/11. In: David Bell and Mark Jayne (eds.) *City of Quarters: Urban Villages in the Contemporary City*. London: Ashgate Publisher

Elhadioui, I. (2010) *Hangjongeren en de straatcultuur, promotieonderzoek naar de sociale uitsluiting van Rotterdamse jongeren in het onderwijs, de arbeidsmarkt en de expressieve sfeer, en de gevolgen hiervan op gevoelens van desidentificatie*. Erasmus Universiteit Rotterdam

Ellin, N. (2001) Thresholds of fear: embracing the urban shadow, *Urban Studies*, 38(5–6), pp. 869–883.

- Farrall, S., Bannister, J., Ditton, J. & Gilchrist, E. (1997) Questioning the measurement of the 'fear of crime': findings from a major methodological study. *British journal of Criminology*, 37(4), pp. 658-679
- Ferraro, K. & Grange, R. (1987) The Measurement of Fear of Crime. *Sociological inquiry*, 57(1), pp. 70-97.
- Flusty, S. (1997) Building paranoia. In: N. Allin, ed., *Architecture of fear*. New York: Princeton Architectural Press.
- Gemeente Rotterdam (2010) (a) Brief aan betrokkene Lijnbaangebied. Matija Stanicic Gebiedsmanager Lijnbaankwatier. Online beschikbaar 10-12-2010: <http://www.rotterdam.nl/DSV/Document/Binnenstad/Brief%20Reactie%20Schouwburgplein%205%20november%202010.pdf>
- Gemeente Rotterdam (2010) (b) CONCEPT Locatieprofiel Schouwburgplein: Schouwburgplein, het grootstedelijk podium voor kunst en cultuur. Online beschikbaar 10-12-2010: <http://www.rotterdam.nl/Centrumraad/Document/vergaderingen%202010/15%20november/Locatieprofiel%20Schouwburgplein%2015%20juli%202010%20v2.0.pdf>
- Gemeente Rotterdam (2010) (c) Website Rotterdam World Brand. Online beschikbaar 09-02-2010: <http://www.rotterdamworldbrand.rotterdam.nl/>
- Gemeente Rotterdam (2010) (d) Nieuw architectuurbeleid stimuleert kwaliteit en talent. Website Ontwikkelingsbedrijf Rotterdam. Online beschikbaar 20-04-2010: <http://www.obr.rotterdam.nl/smartsite229.dws?goto=2259784&style=6318>
- Gemeente Rotterdam (2009) Eindrapportage Student City 2006-2009.
- Google Maps (2010) Google Maps
- Hajer, M. (2001) De paradox van de openbare ruimte. *De Staatscourant*. pp. 3
- Harvey, D. (1989) From Managerialism to Entrepreneurialism: The transformations in Urban Governance in Late Capitalism, *Geografiska Annaler B*, 71 (1), pp. 3-17
- Jackson, P., et al. (2006) Retail restructuring and consumer choice 2. Understanding consumer choice at the household level. *Environment and Planning A*, 38(1), pp. 47-67
- Jayne, M. (2006) *Cities and Consumption: Critical Introductions to Urbanism and the City*. London: Routledge
- Jongepier, R. (1989) *Het openbare stedelijke plein*. Delf: Delfste Universitaire Pers

Koskela, H. (2000) 'The gaze without eyes': Video surveillance and the changing nature of urban space. *Progress in Human Geography* 24(2), pp, 243-265

Leefbaar Rotterdam (2010) *Het Schouwburgplein: Laatste kans of vol bouwen?* Online beschikbaar 10-12-2010:
<http://www.leefbaarrotterdam.nl/newdocs/schouwburgplein.pdf>

Lefebvre, H. (1990) *The Production of Space*. Oxford: Blackwell

Lofhof, S. & Reijndorp, A. (2006) *Privé-terrein: Privaat beheerde woondomeinen in Nederland*, Rotterdam: NAI

(Lofhof & Reijndorp, 2006)

Lofland, L. H. (1998) *The Public Realm. Exploring the City's Quintessential Social Territory*. New York: Aldine de Gruyter

Low, S. (2000) *On the Plaza. The Politics of Public Space and Culture*. University of Texas Press: Austin

Low, S. & Smith, N. (2006) *The Politics of Public Space*. Londen: Routledge

Malone, K. (2002). Street life: youth, culture and competing uses of public space. *Environment and Urbanization* 12(2), pp. 157-168.

Mark, B. (2005) Spaces of (in)security: Media and fear of crime in a local context. *Crime Media Culture* 1, pp. 169

Miller, K. (2005) *Communications theories: perspectives, processes, and contexts*. New York: McGraw-Hill

Ministerie van OC&W (2000) *Architectuurnota: Ontwerpen aan Nederland 2001 – 2004*

Mommaas, H. (2003) Tussen verwording en wederopstanding: Het postmoderne plein. In: K. Veenendaal, ed., *Pleinenboek*. Utrecht: Hoogenschool voor de Kunsten

NUSO (2006) Spelen met ruimte. Handboek gemeentelijk speelruimtebeleid.

Pain, R. (2003), Youth, age and the representation of fear, *Capital and class*, 27(2), pp. 151-171

Pain, R. (2001) Gender, Race, Age and Fear in the City, *Urban studies*, 38(5-6), pp. 899-913

Pain, R. (2000) Place, social relations and the fear of crime: a review, *Progress in Human Geography*, 24(3), pp. 365-387

Rotterdam festivals (2010) Website Tijdplein Rotterdam; reis door de stadsgeschiedenis. Online beschikbaar:
<http://www.tijdpleinrotterdam.nl/index.php?com=page&menu=54§ion=pag>
[e](#)

RPB (2004) *Duizend dingen op een dag: Een tijdsbeeld uitgedrukt in ruimte*. Rotterdam: Nai Uitgevers

Schiavo, R. (1988) Age differences in the assessment and use of suburban neighborhood among children and adolescents, *Children's Environment quarterly* 5. pp. 4-9

Smith S.J. (1987). Fear of crime: beyond a geography of deviance, *Progress in Human Geography* 11, pp. 1-23

Speller, C., Pol P. & Mingardo G. (2006) Veiligheid: believing en beleid. *Agora*, 22(4), pp. 38-41

Spierings, B. (2006) (a) The Return of Regulation in the Shopping Landscape? Reflecting on the Persistent Power of City Centre Preservation within Shifting Retail Planning Ideologies, *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie*, 97(5), pp. 602-609

Spierings, B. (2006) (b) *Cities, consumption and competition. The image of consumerism and the making of city centres*. University of Nijmegen, Nijmegen

Spierings, B. (2003) Making Downtown Funshopping Centres: An Urban comic, *Material Culture*, 35(2), pp. 1-8

Staehili, L. & Mitchell, D. (2006) USA's Destiny? Regulating space and creating community in American shopping malls. *Urban Studies*, 43(5/6), pp. 977-992

UNFPA (2009) *State of the World Population 2009*

Valentine, G. (1992) Images of Danger: Women's Sources of Information About the Spatial Distribution of Male Violence', *Area* 24(1), 22-9.

Van Aalst, I (2010) Weg die hangjeugd. Kunt u lekker genieten!; Bestuurders willen steriele publiekeruimten, maar zo krijg je minder spontaniteit in de stad, *NRC Next* 19 juli.

Van Aalst, I. & Schwanen, T. (2009) Omstreden Nachten: Angstgevoelens van jongeren in de uitgaansgebieden van Arnhem en Apeldoorn. *TSS. Proef* 3. 11(9), pp. 157- 175

Van Aalst, I. & Ennen, E. (2002) *Openbare ruimten: tussen activiteit en attractiviteit*. Utrecht: Nethur

Van Melik, R. (2009) Window on the Netherlands, Visualising the effect of private-sector involvement on redeveloped public spaces in the Netherlands, *Tijdschrift voor Economische en Sociale Geografie* 100(1), pp. 114–120.

Van Melik, R. (2008) *Changing public space: The recent development of Dutch city squares*. Utrecht: Faculteit Geowetenschappen Universiteit Utrecht

Van Melik, R., Van Aalst, I. & Van Weesep, J. (2007) Fear and fantasy in the public domain: the development of secured and themed public space, *Journal of Urban Design* 12 (1), pp. 25–42

Van Melik, R., Van Weesep J. & Van Aalst, I. (2005) Spiegels van de samenleving: Pleinen door de eeuwen heen. In: Sprekende pleinen. Ontmoetingen tussen mensen, wanden en een vloer. Leusden: BMC.

Van t' Rot, J. (2009) *Naar een succesvol gebruik van de openbare ruimte? De toepasbaarheid van placemaking in Nederland*. Masterthesis: Radboud Universiteit Nijmegen

VROM (2001) *Ruimte maken, ruimte delen: Vijfde Nota over de Ruimtelijke Ordening 2000-2020*. Den Haag: Ministerie van Volkshuisvesting, Ruimtelijke Ordening en Milieubeheer

White, R. (2001) Youth participation in designing public spaces. *Youth studies Australia* 20(2), pp. 18-26

Young, C., Diep, M., & Drabble, S. (2006) Living with Difference? The 'Cosmopolitan City' and Urban Reimaging in Manchester, UK, *Urban Studies*, 43(10), pp. 1687-1714

Zukin, S. (1998) Urban lifestyles: diversity and standardisation in spaces of consumption, *Urban Studies*, 35(5–6), pp. 825–839.

Gebruikte documentaire:

VPRO (2010) VPRO Thema: Wat nou Privacy. Online beschikbaar op 8-12-10: <http://player.omroep.nl/?aflID=11601765>

Appendix

Index:

- a. Voorbeeld observatie protocol
- b. Observatie tabel
 - o Tabel b1
 - o Tabel b2
- c. Rapportages observatie en plattegronden
- d. Vragenlijst interviews
- e. Coderingsschema interviews

A. Voorbeeld observatieprotocol

Algemene informatie:

Locatie:

Tijdstip:

Weer:

Bijzonderheden:

Individu	Leeftijd	Geslacht	Etniciteit	Gedrag	Opmerkingen

B. Observatie tabel

Tabel b1: Gebruik van het Schouwburgplein door de respondenten

Naam	Gebruik	Reden	Frequentie	Gezelschap	Wanneer
Wouter	Bioscoop	Bioscoop en nabijheid	Eenmaal in de twee maanden	Met vrienden of vriendin	Avond
	Doorreis	(Kortste) route	Tweemaal in de week	Alleen, vrienden en vriendin	Avond of overdag
Roberto	Bioscoop	Bioscoop en nabijheid	Eenmaal in de twee maanden	Met vriendin	Avond
	Horeca	Bioscoop, uitgenodigd.	Eenmaal in de twee maanden	Met familie of vriendin	Avond
	Doorreis	(Kortste) route	Twee a driemaal per week	Alleen of met vrienden	Avond of overdag
Emiel	Bioscoop	Bioscoop en nabijheid	Eenmaal in de drie maanden	Met vrienden of vriendin	Avond
	Horeca	Nabijheid en terrassen in de zon	In de zomer wekelijks	Met vrienden of vriendin	Overdag
	Doorreis	(Kortste) route	Vaak gedaan, maar nu maandelijks	Alleen	Vooral avond
	Evenementen	Festival	Sporadisch	Met vrienden	Overdag
Robert	Bioscoop	Bioscoop	Eens in de twee maanden	Vrienden en vriendin	Avond
	Doorreis	(Kortste) route	Eens in de twee weken	Alleen	Avond of overdag
Ralf	Evenementen	Evenement	Sporadisch	Met vrienden	Overdag
	Doorreis	(kortste) route	Eens per week	Alleen en met vrienden	Avond of soms overdag
	Bioscoop	x	x	x	x
	Horeca	Vrienden	Nauwelijks	Met vrienden	x
Stuard	Bioscoop	Bioscoop en nabijheid	Eenmaal in de twee maanden	Met vrienden of vriendin	Avond
	Doorreis	Kortste route naar stad	Eenmaal in de week	Alleen of met vriendin	Avond of overdag
Jaap	Bioscoop	Bioscoop	Zie horeca	Met vrienden	Avond
	Doorreis	(Kortste) route	Dagelijks	Alleen	Ochtend en eindmiddag/avond
	Horeca	Horeca, Rustig, Jazz	Eens in de twee weken (incl. bioscoop bezoek)	Met vrienden of collega's	Avond/eindmiddag
	Theater	x	Tweekeer in het jaar	x	x
Mark	Bioscoop	Bioscoop en nabijheid	Eenmaal in de twee maanden	Met vrienden	Avond
	Doorreis	Route	Eenmaal in de maand	Alleen of met vrienden	Overdag of avond
	Theater	x	Sporadisch	x	x
Mannes	Bioscoop	De bioscoop en nabijheid	Eens in de maand	Met vrienden	Doordeweeks in de avond
	Op doorreis	(Kortste) route	Aantalmaal per week	Altijd in eentje	Ochtend of avond
Dik	Bioscoop	Bioscoop	Eens in de twee maanden	Met vriendin	Avond
	Horeca	Horeca, voor of na de Bioscoop	Eens in de twee maanden.	Met vriendin	Avond
	Theater	Theater	Tweemaal per jaar	Met familie	Avond
	Doorreis	Route	Een- a tweemaal in de maand	Alleen of met vriendin	Overdag of avond

Tabel b2: Gebruik van de Beurstraverse door de respondenten

Naam	Gebruik	Reden	Frequentie	Gezelschap	Wanneer
Wouter	Winkelen	Winkels, locatie	Eens in de maand	Alleen en met vriendin	Overdag
Robert	Winkelen	Winkels, locatie	Eens in de twee a drie eken	Alleen	Overdag

Emiel	Winkelen	Winkels, locatie	Eens in de twee weken	Met vrienden of vriendin	Overdag
	Metro	Locatie	Eens in de twee weken	Alleen en met vrienden	Overdag en avond
Roberto	Winkelen	Winkels, locatie	X	Alleen of met vriendin	Overdag en avond
	Metro	Locatie nabij AH	X	X	
Ralf	Winkelen	Winkels, Locatie	Een a tweemaal per maand	Alleen	Overdag
Stuard	Winkelen	Winkels, Locatie	Eens in de twee maanden	Meestal met vriendin	Overdag
Jaap	Winkelen	Winkels, locatie	Eens in het jaar	Alleen	Overdag
Mark	Winkelen	Winkels, dichtbij	Tweemaal in de drie maanden	Alleen en met vriendin	Overdag en koopavond
Mannes	Winkelen	Winkels, locatie	Eens in de maand	Alleen en met vrienden	Overdag
	Metro	Locatie	Meerdere keren per week	Meestal alleen	Avond
Dik	Winkelen	Winkels, locatie	Twee keer in de week (Inclusief metro gebruik)	Allen en met vriendin	Overdag
	Metro	Locatie		Alleen of met vriendin	Overdag

C. Rapportage van de observaties

Schouwburgplein:

Donderdag 28 oktober

08:30u:

1. Erg rustig, mensen lijken naar hun werk te gaan.
2. Vooral passanten passeren het plein. Geen aanwezige op de bankjes.
3. Deel van het plein is afgesloten door dat er werkzaamheden plaatsvinden. De werkzaamheden zijn niet te zien doordat het gebied is afgesloten met hekken. Tijdens de proefobservaties werd hier nog op geskate.
4. De fontein is afgesloten
5. Kraampjes zijn nog gesloten.

10:30u:

6. Rustig en weinig aan de hand
7. Vooral passanten passeren het plein. Nauwelijks aanwezige op de bankjes.
8. Twee toeristen staan op het plein en maken foto's
9. Vrouw fietst over het plein.
10. Meeste passanten op het plein komen uit de parkeergarage.
11. Kraampjes zijn open.
12. Mensen uit de parkeergarages gaan niet naar de bioscoop theaters, maar vaak richting stad

12:30u:

13. Meer mensen op de bankjes
14. Meer mensen op het plein
15. Veel mensen aan het eten op de bankjes
16. Halen hun eten bij een van de kraampjes
17. Bezoekers die op het plein verblijven, zitten eigenlijk voornamelijk op een van de bankjes.
18. Dakloze man zit op de bankjes.
19. Mensen uit de parkeergarages gaan niet naar de bioscoop theaters, maar vaak richting stad

14:30u:

20. Blowende jongeren zitten op de bankjes
21. Aanwezige jongeren lijken op scholieren. Ze hebben rugtassen bij zich.
22. Zitten vaak in groepjes en een grootaantal. Veelal van allochtone afkomst.
23. Een jongeman op skateboard in de ruimte aanwezig
24. Stelletje aan het zoenen op de bankjes
25. Kind fietst over plein
26. Dakloze man zit op de bankjes (zelfde)
27. Mensen uit de parkeergarages gaan niet naar de bioscoop theaters, maar vaak richting stad
28. Voorbij passerende jongens spreken meisjes aan op bankjes.

16:30u:

29. Opnieuw meer aanwezigen op het plein.
30. Blowende jongeren zitten op de bankjes
31. Drukke ontstaan voor de bioscoop
32. Aanwezige jongeren lijken op scholieren. Ze hebben rugtassen bij zich
33. Meer stelletjes zitten op de bankjes. Sommige zijn klef aan het knuffelen.
34. Een groepje meisjes dat op de bankjes zit heeft contact met een groepje jongens. Na een tijdje heeft het groepje meisjes hier geen zin meer in en verplaatst zich naar een ander bankje.
35. Een andere groep heeft hiphop muziek aan staan op de speaker van zijn telefoon.
36. Een dakloos figuur probeert kranten te verkopen bij Pathé. Later gaat hij ook langs de bankjes en lijkt om geld te vragen. Een tweede dakloze doet met hem mee. Hij heeft tevens een fiets bij zich die hij op het plein zet.

18:30u:

37. De dakloze die twee uur eerder ook op het plein was is nog steeds op het plein aanwezig en staat met zijn krant.
38. Een toestroom naar bioscoop

39. Mensen verzamelen zich vooral voor de bioscoop
40. Veel koppels stromen uit de parkeerplaats.
41. Bepaalde mensen lijken op het plein te wachten op vrienden/kennissen. Zowel jongeren als ouderen.
42. Aantal jongetjes op fietsjes op het plein
43. Een vrouw is rustig aan het lezen op een van de bankjes
44. Toestroom naar theaters /horeca. Veel van hen komen uit de parkeergarage.
45. Theater bezoekers lijken met namen wat oudere volwassenen (30+) en zijn vaak redelijk netjes gekleed. Soms zelfs in pak.
46. Veel bezoekers van de theaters komen nauwelijks op het plein. Zij komen uit een van de zijstraten gelopen. Mogelijk van hun auto of de metro/CS.
47. Er lopen toch ook veel mensen van de uitgangen van de parkeerplaats naar de theaters.
48. De bezoekers van de bioscoop is heel gemengd, waaronder veel kinderen en jongeren.
49. Horecabezoekers komen niet echt op het plein. Blijven meer aan de andere kant van het fietspad.
50. Dakloze man zit op de bankjes (zelfde)
51. Bioscoop en theater bezoekers zijn bijna altijd in een gezelschap.
52. Zon is onder. Verlichting is echter voldoende op het plein aanwezig.

20:30u:

53. Blowende jongeren zitten op de bankjes
54. Grote toestroom van en naar bioscoop
55. Mensen verzamelen zich vooral voor de bioscoop
56. Een aanwezige groep van zeven man is op het plein. Zij schreeuwen naar elkaar en struinen een beetje over het plein. Qua uiterlijk lijken de jongens erg op elkaar. Ze dragen allemaal gelijkwaardig kleden. Donkere jassen waarvan de meeste met bondkragen. Verder hebben ze veelal sneakers aan en opgeschoren kapsels. Vermoedelijk zijn ze van Marokkaanse/ Turkse afkomst. Geschatte leeftijd: 16-24 jaar. Andere gebruikers lijken zich aan de jongeren te storen.
57. Een groepje jongens drinkt bier op de bankjes, doen dit echter niet opvallend.
58. Bepaalde mensen lijken op het plein te wachten op vrienden/kennissen. Zowel jongeren als ouderen.
59. Bezoekers theater waarschijnlijk allemaal al binnen.
60. Rondhangende jongeren niet te typeren als de doelgroep van de respondenten. Rond hangende jongens veel van allochtone achtergrond, vaak jonger en ze blowen veel.
61. Geen rekken aanwezig bij de Bioscoop. Bezoekers zetten deze aan de rand van het plein neer en lopen naar de bioscoop toe.

22:00u:

62. Blowende jongeren zitten op de bankjes
63. Grote toestroom van en naar bioscoop
64. Mensen verzamelen zich vooral voor de bioscoop
65. Sommige mensen nemen afscheid van elkaar
66. Jongeren lijken te wachten op vrienden waar ze mee hebben afgesproken.
67. Twee groepen lopen met hun fiets aan de hand over het plein
68. Minder aanwezigen op het plein en bankjes
69. Meer mensen begeven zich staand op het plein. Veelal jongemannen.
70. Een tweetal mannen fietst over het plein.
71. Individuen in groepen hebben bijna altijd dezelfde etniciteit.

Donderdag 28-10-2010

SBP

de Doelen

59

49

49

44, 45, 46

47, 51

12, 19, 27

Pathé

40

1, 2, 6

7, 10, 14

29, 58

25

56

67, 69

41

65, 66

48, 63, 64

51 31, 38, 39

36, 37 54, 55

9

70

42

4

40

10

47

44, 45, 46, 51

in ontwikkeling

3

52

7, 28

52

56

49

12, 19, 27

49

23

17

62

53

20, 21, 22

5, 11, 16

12, 19, 27

49

59

Schouwburg

Vrijdag 29 oktober

08:30u:

72. Erg rustig, mensen lijken naar hun werk te gaan
73. Mensen uit de parkeergarages gaan niet naar de bioscoop theaters, maar vaak richting stad
74. Vooral passanten passeren het plein. Geen aanwezige op de bankjes.
75. Tentjes gesloten

10:30u:

76. Erg rustig en wederom weinig aan de hand in de ruimte.
77. Mensen uit de parkeergarages gaan niet naar de bioscoop of theaters, maar vaak richting stad
78. Vooral passanten passeren het plein. Nauwelijks aanwezige op de bankjes.
79. Een groep van ongeveer 40 schoolkinderen lopen met begeleiders diagonaal over het plein. Geen idee wat zij gaan doen.
80. Tentjes openen.

12:30u:

81. Er beginnen meer mensen op de bankjes te gaan zitten.
82. Veel mensen aan het eten op de bankjes
83. Halen hun eten bij een van de kraampjes
84. Een man fiets diagonaal over het plein.
85. Mensen uit de parkeergarages gaan niet naar de bioscoop theaters, maar vaak richting stad
86. Een groepje jongens zitten met elkaar te rappen. Ze zitten en staan om een bankje.
87. Een meisje doet haar huiswerk op de bankjes.
88. Dakloze man zit op de bankjes (zelfde)
89. Een andere dakloze zit ergens anders ook op de bankjes.

14:30u:

90. Blowende jongeren zitten op de bankjes
91. Aanwezige jongeren lijken op scholieren. Ze hebben rugtassen bij zich
92. Groepje jongens heeft op het plein afgesproken en treffen elkaar
93. Stelletje zit op de bankjes te zoenen.
94. Een man eet een patatje op de bankjes
95. Dakloze man zit op de bankjes (zelfde) en begroet mij zelfs ☺

16:30u:

96. Blowende jongeren zitten op de bankjes
97. Aanwezige jongeren lijken op scholieren. Ze hebben rugtassen bij zich
98. Twee meisjes lijken huiswerk te maken op de bankjes.
99. Groep van vier toeristen staan op het plein en maken foto's
100. Opnieuw meer mensen op de bankjes.
101. Aantal jongetjes lopen met bal over het plein
102. Drukke ontstaan voor de bioscoop
103. Jongens maken vanaf de bankjes opmerkingen naar voorbijlopende dames
104. groepje gothics zitten op het plein

18:30u:

105. Blowende jongeren zitten op de bankjes
106. Twee toeristen staan op het plein en maken foto's
107. Bepaalde mensen lijken op het plein te wachten op vrienden/kennissen. Zowel jongeren als ouderen.
108. Toestroom naar de bioscoop.
109. Toestroom naar theaters. Veel van hen komen uit de parkeergarage.
110. Ook toestroom vanuit de zijstraten.
111. Horeca krijgt meer reuring
112. Mensen verzamelen zich vooral voor de bioscoop
113. Stelletje op de bankjes te knuffelen.

20:30u:

- 114. Grote groep van +/- 15 man heel aanwezig op het plein. Zij schreeuwen met elkaar en lopen een beetje speels met elkaar te stoeien. Je ziet dat mensen zich hier aan ergeren. Ook valt op dat rond om deze groep weinig andere gebruikers te zien zijn. Staan ook een aantal jongens bij met scooters. Andere gebruikers komen niet in de buurt en lijken zich aan de lui te storen.
- 115. Blowende jongeren zitten op de bankjes
- 116. Bepaalde mensen lijken op het plein te wachten op vrienden/kennissen. Zowel jongeren als ouderen.
- 117. Toestroom naar en van de bioscoop
- 118. Mensen verzamelen zich vooral voor de bioscoop
- 119. Theater bezoekers al binnen?
- 120. Toch wel veel 'gangsterachtige' types op de bankjes.
- 121. Deze groep valt op door hun kleiding, loopjes en handgebaren. Deze groep is trouwens ook op de donderdag al opgevallen. Ook zijn het vaak deze jongens die hard op muziek luisteren.

22:00u:

- 122. Blowende jongeren zitten op de bankjes
- 123. Lijkt drukker dan op donderdag, maar toch minder dan de vorige observaties in de avond.
- 124. Een groepje jongeren drinkt alcohol. zij doen dit heel discreet en bedekken de blikjes.
- 125. Sommige mensen nemen afscheid van elkaar.
- 126. Vooral jongeren treffen elkaar op het plein.
- 127. Toestroom naar en van de bioscoop
- 128. Mensen verzamelen zich vooral voor de bioscoop
- 129. Stelletjes omarmd op een van de bankjes.
- 130. Aanwezige groep op het plein van 6 man. De groep lijkt aangeschoten omdat ze een beetje aan het lallen zijn en een hoop herrie maken. De groep is op doortocht en komt van de Wester singel en loopt richting de stad. Het betreft autochtonen mannen met een leeftijd rond de 18 jaar. Andere mensen kijken op als zij passeren.
- 131. Uitgaanspubliek verzamelt zich op het plein.
- 132. Meer mensen begeven zich staand op het plein. Dit zijn veelal jongemannen.

Vrijdag 29-10-2010

SBP

de Doelen

119

111

110

73 77 85

109

114

104
115

75 80

122

83

130

88

95

98

113

79

72

131

132

96

97

73 77 85

Pathé

84

107

74

99

106

78

91

100

108

102, 112

92

125, 126

101

86, 129

103, 120

in ontwikkeling

117, 118, 127, 128

76

116

103, 120

121

94

93

105

75, 80

83

85

73, 77

3

109

110

115

Schouwburg

Zaterdag 30 oktober

08:30u:

- 133. Heel erg rustig
- 134. Lichte regen
- 135. Mensen uit de parkeergarages gaan niet naar de bioscoop en theaters, maar vaak richting stad
- 136. Vooral passanten passeren het plein. Nauwelijks aanwezige op de bankjes.
- 137. Man fietst over het plein.

10:30u:

- 138. Begint drukker te worden ook mensen die op de bankjes gaan zitten.
- 139. Drukker dan op Vrijdag en Donderdag
- 140. Kinderen aanwezig
- 141. Kinderen aan het klauteren of luchtkokers
- 142. Enige toestroom naar de bioscoop.
- 143. Mensen uit de parkeergarages gaan voornamelijk richting stad
- 144. Groepje Aziatische toeristen staan op het plein

12:30u:

- 145. Blowende jongeren zitten op de bankjes
- 146. Kinderen aanwezig.
- 147. Enige toestroom naar de bioscoop.
- 148. Etende mensen op de bankjes
- 149. Groepje is met elkaar aan het 'rappen'

14:30u:

- 150. Blowende jongeren zitten op de bankjes
- 151. Enige toestroom naar de bioscoop.
- 152. Kinderen aanwezig.
- 153. Toeristen op het plein met camera in de hand.
- 154. Ook nu drukker dan de vrijdag en de donderdag

16:30u:

- 155. Blowende jongeren zitten op de bankjes
- 156. Grotere toestroom naar de bioscoop.
- 157. Kinderen aanwezig en een groepje is aan het spelen op een van de ingangen.
- 158. Groepjes jongeren luisteren muziek op de speaker van hun telefoon. Ze zijn vermoedelijk van Antilliaanse of Surinaamse afkomst hebben rasta haren en blowen. Opvallende verschijning
- 159. Jongens flirten met langslappende dames.

18:30u:

- 160. Blowende jongeren zitten op de bankjes
- 161. Grotere toestroom naar de bioscoop.
- 162. Twee koppels zitten omarmt te knuffelen op de bankjes.

20:30u:

- 163. Blowende jongeren zitten op de bankjes
- 164. Grotere toestroom naar de bioscoop.
- 165. Stelletje zit op de bankjes te zoenen.
- 166. Toestroom naar theaters. Veel van hen komen uit de parkeergarage.
- 167. Ook toestroom vanuit de zijstraten.
- 168. Dakloze man zit op de bankjes

22:00u:

- 169. Aanwezige groep op het plein van zo'n 10 jongens. Ze schreeuwen een beetje naar elkaar en geven elkaar een duw. Opnieuw zie je dat mensen zich storen aan het gedrag van deze groep. Ze zijn te typeren als hangjongeren van rond de 18 jaar. Ze hebben het gebruikelijk voorkomen van zwarte jassen met bontkraagjes en kort geschoren kapsels. Ze zijn vermoedelijk van Turkse, Marokkaanse afkomst.
- 170. Drukke lijkt vergelijkbaar met Vrijdag

- 171. Een groepje jongeren drinkt alcohol. zij doen dit heel discreet en bedekken de blikjes.
- 172. Grotere toestroom naar de bioscoop.
- 173. Vooral jongeren treffen elkaar op het plein.
- 174. Meer mensen begeven zich staand op het plein. Veelal jongemannen

Zaterdag 30-10-2010

SBP

de Doelen

135, 143

166
167

157
Pathé
in ontwikkeling

162
163
168
137 140
158
149
169
138 171
174
133 134
173
172
142, 147
151, 156
161, 164
144
136
145
150
146
148
155

135, 143
135, 143
149
143
135

152, 153

3

166

167

Schouwburg

Beurstraverse

Donderdag 28 oktober

09:00u:

- 175. Net gedweild
- 176. Erg rustig
- 177. Winkels dicht
- 178. Mensen gaan naar hun werk
- 179. Onderhoud bij trappen

11:00u:

- 180. Winkels open
- 181. Vooral winkelend publiek
- 182. Nog steeds rustig
- 183. Beveiligingspersoneel te zien
- 184. Schoonmakers te zien
- 185. Mensen halen koffie bij het tentje en sommige eten daar een broodje
- 186. Diverse moeders met hele jonge kinderen

13:00u:

- 187. Richel bij trap wordt als zitting gebruikt
- 188. Beveiligingspersoneel te zien
- 189. Mensen halen koffie bij het tentje en sommige eten daar een broodje
- 190. Vooral winkelend publiek
- 191. Winkelend publiek komt voornamelijk van de trappen en niet van de roltrappen bij de Coolsingel
- 192. Flyerende dames aanwezig

15:00u:

- 193. Schoonmakers te zien
- 194. Beveiligingspersoneel te zien
- 195. Vooral winkelend publiek
- 196. Flyerende dames aanwezig

17:00u:

- 197. Beveiligingspersoneel te zien
- 198. Groepje blijft langer in de ruimte, omdat ze aan het kletsen zijn.
- 199. Flyerende dames aanwezig

19:00u:

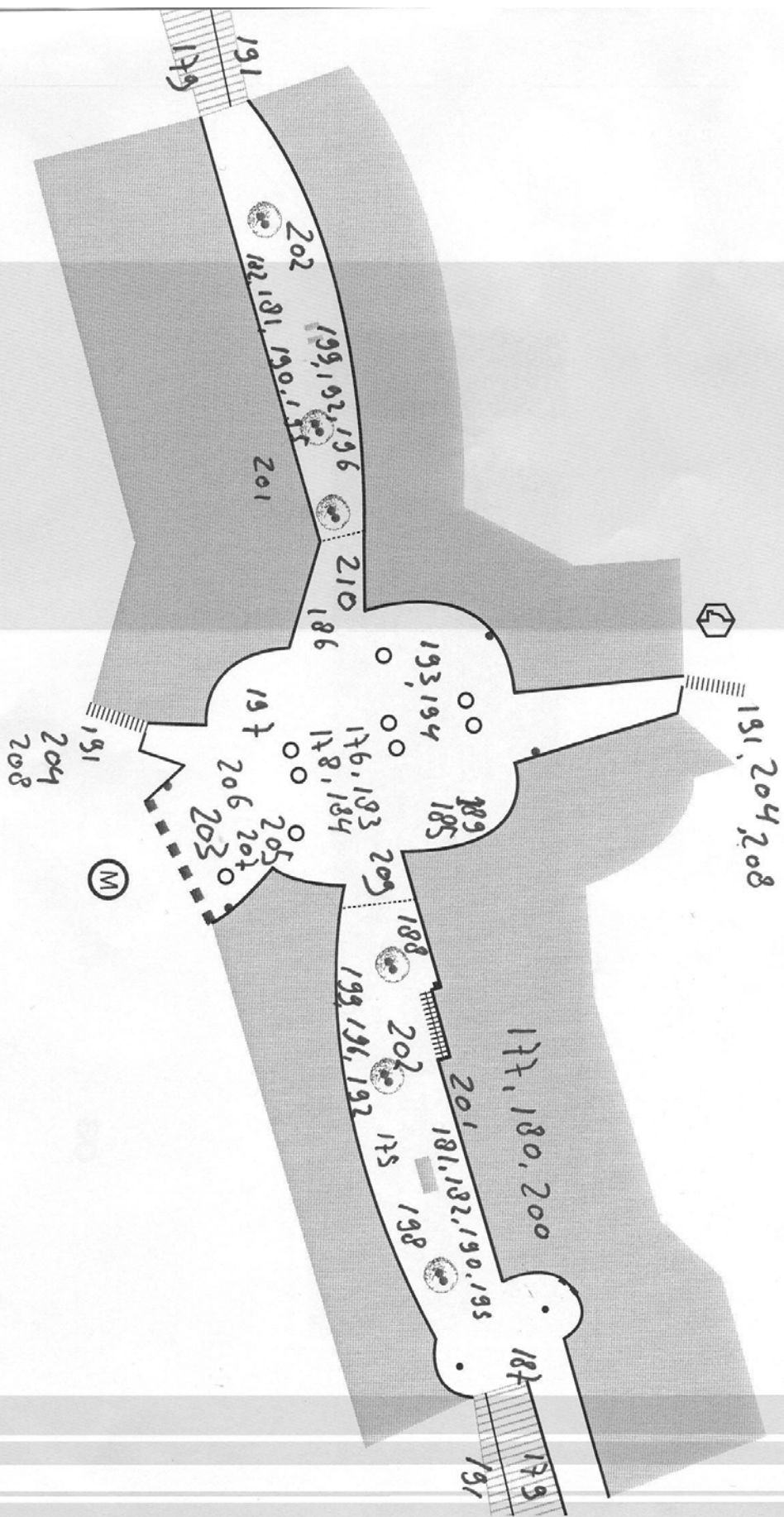
- 200. Winkels zijn dicht
- 201. Winkelmedewerkers ruimte de winkels op
- 202. De ruimte is nog wel goed verlicht. Geen donkere plekken.
- 203. Mensen komen enkel voor de metro
- 204. Meeste mensen uit en naar de Coolsingel.
- 205. Een meisje is op iemand aan het wachten
- 206. Ander stel is met elkaar in gesprek

21:00u:

- 207. Mensen komen enkel voor de metro
- 208. Meeste mensen uit en naar de Coolsingel.
- 209. Groepje neemt afscheid van elkaar.
- 210. Een groep jonge jongens (rond de zestien) loopt luidruchtig door de goot afkomstig van de Lijnbaan. Zijn beetje aan het schreeuwen en een stel loopt elkaar te duwen. Ze lopen uiteindelijk de metro in.

Donderdag 28-10-2010

BTR

Vrijdag 29 oktober

09:00u:

- 211. Net gedweild
- 212. Winkels dicht
- 213. Mensen gaan naar hun werk
- 214. Richel bij trap wordt als zitting gebruikt
- 215. Mensen komen enkel voor de metro

11:00u:

- 216. Winkels open
- 217. Beveiligingspersoneel te zien
- 218. Schoonmakers te zien
- 219. Richel bij trap wordt als zitting gebruikt
- 220. Bouwvakkers lopen door de goot. Niet bekend waar heen.

13:00u:

- 221. Beveiligingspersoneel te zien
- 222. Schoonmakers te zien
- 223. Normale gang van zaken

15:00u:

- 224. Richel bij trap wordt als zitting gebruikt
- 225. Beveiligingspersoneel te zien
- 226. Schoonmakers te zien

17:00u:

- 227. Beveiligingspersoneel te zien
- 228. Schoonmakers te zien

19:00u:

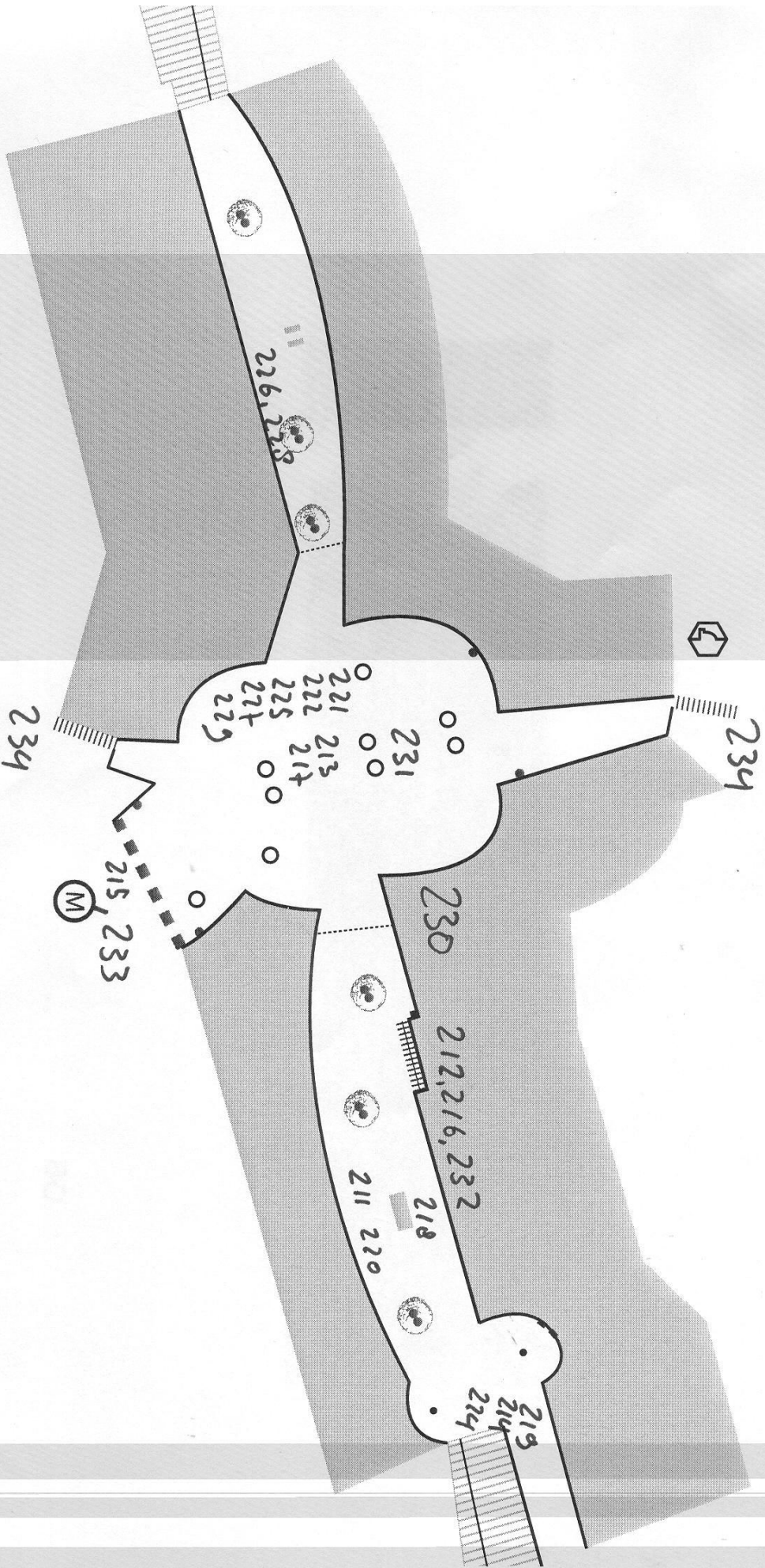
- 229. Beveiligingspersoneel te zien
- 230. Koopavond
- 231. Druk

21:00u:

- 232. Winkels dicht
- 233. Mensen komen enkel voor de metro
- 234. Meeste mensen uit en naar de Coolsingel.

Vrijdag 29-10-2010

BTR

Zaterdag 30 oktober

09:00u:

- 235. Net gedweild
- 236. Schoonmakers te zien

11:00u:

- 237. Winkels open
- 238. Drukker dan op de donderdag en vrijdag ochtend.
- 239. Beveiligingspersoneel te zien
- 240. Schoonmakers te zien

13:00u:

- 241. Beveiligingspersoneel te zien
- 242. Drukker dan de vrijdag en donderdag
- 243. Flyerende dames aanwezig

15:00u:

- 244. Beveiligingspersoneel te zien
- 245. Schoonmakers te zien
- 246. Flyerende dames aanwezig
- 247. Kort gesprek met beveiligingspersoneel. Hij verteld dat er 24 uur per dag toezicht is en dat 12 uur per dag schoonmakers aanwezig zijn. Hij zegt dat hij regelmatig mensen moet aanspreken op hun gedrag, bijvoorbeeld als zij een fiets bij zich hebben of als ze aan het schreeuwen zijn. Tijdens de observaties is dit echter niet geobserveerd. Vaak zijn ze wel praatjes aan het maken.
- 248. Een groep jongens loopt door de ruimte en hebben muziek op hun telefoon.
- 249. Twee dames aan het roken.

17:00u:

- 250. Beveiligingspersoneel te zien
- 251. Schoonmakers te zien
- 252. Flyerende dames aanwezig

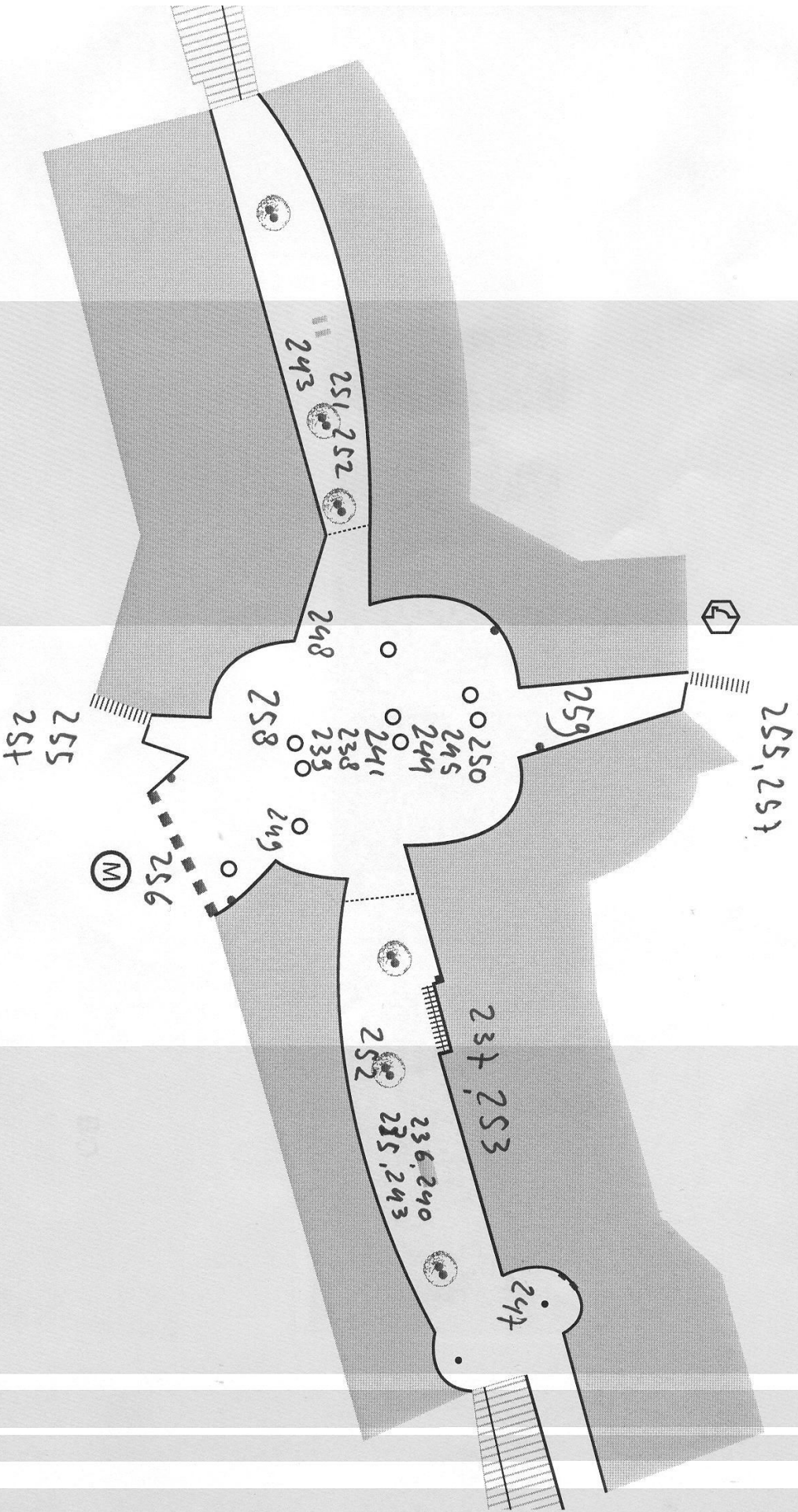
19:00u:

- 253. Winkels dicht
- 254. Mensen komen enkel voor de metro
- 255. Meeste mensen uit en naar de Coolsingel.

21:00u:

- 256. Mensen komen enkel voor de metro
- 257. Meeste mensen uit en naar de Coolsingel.
- 258. Een aantal mensen op andere aan het wachten
- 259. Een luidruchtige groep loopt door de BTR. Komt vanaf de gang bij de Bijenkorf. Ze schreeuwen naar elkaar. Redelijk jong rond de 16 en zowel meisjes als jongens.

Waterday 30-10-2010 BTR

D. Vragenlijst interviews

Topiclijst en hoofdvragen:

1. Inleiding interview

- Uitleg van het thema van het onderzoek
- Uitleg van het verloop interview
- Kenmerken respondent:

Code nr.:

Naam:

Sekse:

Man

Leeftijd:

18-30

Etnische achtergrond:

Autochtoon

Woonplaats:

Rotterdam

Werkzaamheden in het dagelijks leven:

Studieachtergrond/richting:

Relatie:

Persoonlijke ervaring met delict
in de openbare ruimte:

2. Gebruik van de ruimte

2.1 Wat zijn voor jou de voornaamste redenen om deze ruimte te gebruiken?

- Per reden van het gebruik:

Waarom daar?

Wanneer?

Hoe vaak?

Met wie?

3. Veiligheid en omgang met veiligheidsgevoelens in de openbare ruimte

3.1 Voel jij je prettig in deze ruimte?

- Wat maakt deze ruimte prettig/onprettig?

Wie? (Sociaal)

Waar? (Fysiek)

Wanneer? (Temporeel)

- Waarom maakt dit jou prettig/onprettig?

Verhalen van de media

Eigen ervaringen

Verhalen van vrienden

- *In hoeverre bepaalt hoe jij je voelt in deze ruimte voor jou ook het gebruik van de ruimte? -> terug koppelen naar vraag 2.*

3.2 Heb jij je ooit onprettig gevoeld in deze ruimte?

- *Wat maakte jou onprettig? / Wat maakt dat jij je nooit onprettig hebt gevoeld?*
Wie? (Sociaal)
Waar? (Fysiek)
Wanneer? (Temporeel)
- *Waarom maakte dit jou onprettig?*
- *Wat was jouw reactie op dat gevoel?*

3.3 Kan je een aantal situaties opnoemen waarbij jij je onprettig zou voelen?

- *Wat maakt de situatie onprettig?*
Wie? (Sociaal) ->
Waar? (Fysiek) ->
Wanneer? (Temporeel)
Beheer? (Beveiliging en onderhoud)
- *Waarom zou dit jou onprettig maken?*
- *Wat zou jouw reactie zijn op de situatie?*
Afhankelijk van je eigen gezelschap?

4. Afsluiting interview

4.1 Wat denk je dat het idee was van de planners bij het ontwerpen van deze ruimte?

4.2 Denk je dat de ruimte wordt gebruikt zoals de planners in gedachten hadden?

4.3 Welke maatregelen zouden helpen deze ruimte veiliger te maken?

Verder te noteren:

- o *Het algehele verloop van interview*
- o *Opvallendheden op de locaties*
 - *Weer*
 - *Aanwezigen*
 - *Evenementen*
 - *Fysieke omstandigheden*
 - *Ander nl.*

E. Coderingsschema bij de transcriptie

Note: Aan de hand van de antwoorden over het gebruik van de betreffende openbare ruimte door de jongemannen is een tabel uiteengezet. Deze tabel is in appendix b opgenomen.

De interviews zijn zo afgenomen dat eerst het Schouwburgplein is behandeld en vervolgens de Beurstraverse. Bij de analyse van de transcripties is hierdoor goed duidelijk om welke openbare ruimte het gaat. Om duidelijk te maken als er wordt verwezen naar de andere openbare ruimte of naar openbare ruimte in het algemeen zijn de volgende codes toegepast:

BTR: Beurstravers

SBP: Schouwburgplein

ALG: Algemeen

Verder is er met de volgende codes aangegeven of er sprake is van een positieve dan wel negatieve factor op het veiligheidsgevoel

+ = Positieve factor op veiligheidsgevoel

- = Negatieve factor op veiligheidsgevoel

Verder zijn de volgende thema's en subthema's gecodeerd:

<i>Thema's:</i>	<i>Subthema</i>
<i>Fysieke omgeving (F)</i>	<i>Ruimte (Ru) Overzicht (OZ) Licht (LI) Locatie (LO)</i>
<i>Sociale omgeving (S)</i>	<i>Sociale controle (SC) Bezoekers: Daklozen (Da) Hangjongeren (Ha) Allochtonen (Al) Hooligan (Ho) Uitgaanspubliek (Uit) Anders (And) Alcohol (Alc)</i>
<i>Gezelschap (Gez)</i>	<i>Alleen (All) Vrienden (Vden) Vriendin (Vdin)</i>
<i>Gedrag (Gdr)</i>	<i>Ontwijken (Ont) Negeren (Neg) Niet opvallen (NO)</i>
<i>Tijdstip:</i>	<i>Overdag (Ov) 's avonds ('s)</i>
<i>Persoonlijke geschiedenis (P)</i>	<i>Eigen ervaring (EE) Media (Med) Verhalen van vrienden</i>
(VV)	